

A — Εξέλιξη και δραστηριότητα του Δικαστηρίου κατά το 2006

Από τον Πρόεδρο Βασίλειο Σκουρή

Στο παρόν τμήμα της ετήσιας έκθεσης πεπραγμένων εκτίθενται συνοπτικώς οι δραστηριότητες του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά το έτος 2006. Αρχικώς, παρουσιάζονται οι αφορώσες το Δικαστήριο εξελίξεις που σημειώθηκαν κατά το έτος αυτό, με επισήμανση των θεσμικών αλλαγών που επηρέασαν τη λειτουργία του, αλλά και των αλλαγών της εσωτερικής του οργάνωσης και των μεθόδων εργασίας του (τμήμα 1). Ακολουθεί ανάλυση των στατιστικών στοιχείων που αφορούν την εξέλιξη του φόρτου εργασίας του Δικαστηρίου και τη μέση διάρκεια των ενώπιόν του διαδικασιών (τμήμα 2). Τέλος, εκτίθενται οι κυριότερες νομολογιακές εξελίξεις κατά θεματικούς τομείς (τμήμα 3).

1. Η κύρια εξέλιξη θεσμικού χαρακτήρα για το Δικαστήριο κατά το έτος 2006 υπήρξε η λήψη προπαρασκευαστικών μέτρων ενόψει της προσχωρήσεως της Βουλγαρικής και της Ρουμανικής Δημοκρατίας από 1ης Ιανουαρίου 2007 (τμήμα 1.1). Το παρελθόν έτος απετέλεσε, επίσης, το πρώτο έτος λειτουργίας του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης (τμήμα 1.2), καθώς και το έτος εκκίνησης της νομοθετικής διαδικασίας για τη θέσπιση διαδικασίας για την ταχεία και πρόσφορη εκδίκαση προδικαστικών ζητημάτων σχετικών με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (τμήμα 1.3).

1.1. Ένα και ήμισυ έτος μετά τη διεύρυνση του 2004 και την υποδοχή 20 νέων δικαστών στο κοινοτικό δικαιοδοτικό όργανο, άρχισαν οι προετοιμασίες για την προσχώρηση της Βουλγαρικής και της Ρουμανικής Δημοκρατίας από 1ης Ιανουαρίου 2007. Τον Ιανουάριο του 2006 συγκροτήθηκε μια ad hoc ομάδα εργασίας προς καταγραφή των αναγκών των διαφόρων υπηρεσιών, προκειμένου να συντονιστούν, σε διοικητικό επίπεδο, όλες οι προπαρασκευαστικές εργασίες. Επίσης, από 1ης Ιουλίου 2006 προσλήφθηκε το προσωπικό που θα στελέχωνε τις δύο νέες γλωσσικές μονάδες της Υπηρεσίας Μεταφράσεως.

Όσον αφορά την οργάνωση των δικαιοδοτικών του εργασιών, το Δικαστήριο αποφάσισε, ενόψει της προσχωρήσεως της Βουλγαρικής και της Ρουμανικής Δημοκρατίας, τη δημιουργία νέου πενταμελούς τμήματος και νέου τριμελούς τμήματος. Συνεπώς, υφίστανται σήμερα στο Δικαστήριο τέσσερα πενταμελή τμήματα (το πρώτο, δεύτερο, τρίτο και τέταρτο τμήμα) και τέσσερα τριμελή τμήματα (το πέμπτο, έκτο, έβδομο και όγδοο). Σε κάθε πενταμελές τμήμα διατίθενται έξι δικαστές και σε κάθε τριμελές τμήμα πέντε δικαστές, οι οποίοι μετέχουν της συνθέσεως εκ περιτροπής, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του Κανονισμού Διαδικασίας⁽¹⁾.

1.2. Με απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2005, η οποία δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της 12ης Δεκεμβρίου 2005, αναγνωρίστηκε ότι το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης συγκροτήθηκε νομίμως. Το έτος 2006 απετέλεσε το πρώτο πλήρες ημερολογιακό έτος λειτουργίας του νέου αυτού δικαιοδοτικού οργάνου, το οποίο εξέδωσε την πρώτη απόφασή του στις 26 Απριλίου 2006.

(¹) Κατόπιν της αναλήψεως των καθηκόντων του Βούλγαρου και του Ρουμάνου δικαστή, στο δεύτερο και τρίτο τμήμα θα διατίθενται επτά δικαστές, ενώ στο έκτο και έβδομο τμήμα έξι δικαστές.

Στο κεφάλαιο 3 της παρούσας έκθεσης πεπραγμένων παρουσιάζεται λεπτομερώς η δραστηριότητα του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, στο δε σημείο Γ του κεφαλαίου αυτού το σύνολο των στατιστικών που αφορούν το δικαιοδοτικό του έργο κατά το πρώτο αυτό έτος της λειτουργίας του.

1.3. Κατόπιν των συμπερασμάτων της προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου των Βρυξελλών, της 4ης και 5ης Νοεμβρίου 2004, άρχισε η διαβούλευση μεταξύ του Δικαστηρίου και των πολιτικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν προς διασφάλιση της ταχείας εκδίκασεως προδικαστικών παραπομπών σχετικών με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Προς τούτο, το Δικαστήριο υπέβαλε στις 25 Σεπτεμβρίου 2006 εγγράφως τις πρώτες προτάσεις του αναφορικά με την εκδίκαση προδικαστικών ερωτημάτων αναγομένων στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης⁽²⁾. Το Δικαστήριο επισήμανε, ιδίως, ότι οι υφιστάμενες διαδικασίες, περιλαμβανομένης της ταχείας διαδικασίας του άρθρου 104α του Κανονισμού Διαδικασίας, αδυνατούν να διασφαλίσουν την αρκούντως ταχεία εκδίκαση αυτής της κατηγορίας υποθέσεων και υπογράμμισε τη χρησιμότητα θεσπίσεως ενός νέου τύπου διαδικασίας, δυνάμενης να αποκληθεί «επείγουσα προδικαστική διαδικασία». Το Δικαστήριο πρότεινε δύο λύσεις σχετικά με τη νέα αυτή διαδικασία.

Στις 14 Δεκεμβρίου 2006 υποβλήθηκε στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμπληρωματικό έγγραφο, στο οποίο αναλύονται λεπτομερέστερα οι δύο αυτές δικονομικές δυνατότητες⁽³⁾. Η ήδη κινηθείσα νομοθετική διαδικασία θα επιφέρει τις αναγκαίες τροποποιήσεις του Οργανισμού και του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, παρέχοντάς του τη δυνατότητα εκδίκασεως αυτού του είδους των διαφορών με τη μέγιστη δυνατή αποτελεσματικότητα.

2. Από τις σχετικές με το δικαιοδοτικό έργο του Δικαστηρίου στατιστικές του έτους 2006 προκύπτει σημαντική βελτίωση για τρίτο κατά σειρά έτος. Επισημαίνεται, σχετικώς, η μείωση της διάρκειας των ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασιών, καθώς και η μείωση του αριθμού των εκκρεμουσών υποθέσεων, παρά τη σημαντική αύξηση των εισαχθεισών υποθέσεων.

Ειδικότερα, το Δικαστήριο περάτωσε 503 υποθέσεις κατά το έτος 2006 (καθαρός αριθμός, στον οποίο περιλαμβάνονται οι υποθέσεις που αποφασίστηκε να συνεκδικαστούν). Επί 351 εκ των υποθέσεων αυτών εκδόθηκε απόφαση και επί 151 εκδόθηκε διάταξη. Επισημαίνεται ότι ο αριθμός αποφάσεων και διατάξεων που εκδόθηκαν κατά το έτος 2006 είναι παραπλήσιος του αριθμού αποφάσεων και διατάξεων που εκδόθηκαν κατά το έτος 2005 (362 αποφάσεις και 150 διατάξεις) τούτο δε παρά τη συνεχή μείωση των εκκρεμουσών υποθέσεων κατά τα τρία τελευταία έτη (974 υποθέσεις στις 31 Δεκεμβρίου 2003, 840 στις 31 Δεκεμβρίου 2004, 740 στις 31 Δεκεμβρίου 2005).

Το Δικαστήριο επελήφθη 537 νέων υποθέσεων, αριθμός που αντιστοιχεί σε αύξηση κατά 13,3 % σε σχέση με τον αριθμό των εισαχθεισών κατά το έτος 2005 υποθέσεων (474

⁽²⁾ Η πρόσβαση στο έγγραφο αυτό είναι δυνατή μέσω του διαδικτυακού κόμβου του Δικαστηρίου στην ακόλουθη διεύθυνση: http://curia.europa.eu/fr/instit/txtdocfr/index_projet.htm.

⁽³⁾ Η πρόσβαση στο έγγραφο αυτό είναι δυνατή μέσω του διαδικτυακού κόμβου του Δικαστηρίου στην ακόλουθη διεύθυνση: http://curia.europa.eu/fr/instit/txtdocfr/index_projet.htm.

υποθέσεις, ακαθάριστος αριθμός). Ο αριθμός των εκκρεμουσών κατά τις 31 Δεκεμβρίου 2006 υποθέσεων ανήλθε σε 731 (ακαθάριστος αριθμός).

Η αναστροφή της τάσεως αύξησης της διάρκειας των διαδικασιών, που παρατηρήθηκε ήδη κατά τα έτη 2004 και 2005, επιβεβαιώθηκε κατά το έτος 2006. Όσον αφορά τις προδικαστικές παραπομπές, η μέση διάρκεια των διαδικασιών ανέρχεται σε 19,8 μήνες, έναντι 23,5 μηνών κατά το έτος 2004 και 20,4 μηνών κατά το έτος 2005. Από τη συγκριτική ανάλυση προκύπτει ότι, από του έτους 1995, η μέση διάρκεια εκδικάσεως των προδικαστικών υποθέσεων μειώθηκε περαιτέρω κατά το έτος 2006. Όσον αφορά τις ευθείες προσφυγές και τις αναιρέσεις, η μέση διάρκεια εκδικάσεως ανήλθε σε 20 και 17,8 μήνες αντιστοίχως (21,3 μήνες και 20,9 μήνες, αντιστοίχως, κατά το 2005).

Κατά το παρελθόν έτος, το Δικαστήριο χρησιμοποίησε ποικιλοτρόπως τις δυνατότητες που διαθέτει προς επιτάχυνση της εκδικάσεως ορισμένων υποθέσεων (κατά προτεραιότητα εκδίκαση, ταχεία διαδικασία, απλουστευμένη διαδικασία και δυνατότητα εκδικάσεως χωρίς την ανάπτυξη προτάσεων εκ μέρους του γενικού εισαγγελέα). Η εφαρμογή της ταχείας διαδικασίας ζητήθηκε σε πέντε υποθέσεις, στις οποίες όμως δεν συνέτρεχαν οι εξαιρετικές προϋποθέσεις επείγοντος που απαιτεί ο Κανονισμός Διαδικασίας. Σύμφωνα με την πρακτική που καθιερώθηκε κατά το έτος 2004, οι αιτήσεις εφαρμογής της ταχείας διαδικασίας γίνονται δεκτές ή απορρίπτονται με αιτιολογημένη διάταξη του προέδρου του Δικαστηρίου.

Επίσης, το Δικαστήριο εξακολούθησε να εφαρμόζει την απλουστευμένη διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 104, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας προς απάντηση σε ορισμένα προδικαστικά ερωτήματα. Πράγματι, βάσει αυτής της διατάξεως, εκδόθηκαν 16 διατάξεις περατώνουσες συνολικώς 21 υποθέσεις.

Τέλος, το Δικαστήριο χρησιμοποίησε επανειλημμένως τη δυνατότητα που προβλέπει το άρθρο 20 του Οργανισμού να αποφαινεται χωρίς την ανάπτυξη προτάσεων εκ μέρους του γενικού εισαγγελέα όταν η υπόθεση δεν θέτει κανένα νέο νομικό ζήτημα. Επιβάλλεται σχετικώς να τονιστεί ότι το 33 % περίπου των αποφάσεων που εκδόθηκαν κατά το έτος 2006 ήταν χωρίς προτάσεις γενικού εισαγγελέα (έναντι ποσοστού 35 % το 2005).

Όσον αφορά την κατανομή των υποθέσεων μεταξύ των διαφόρων σχηματισμών του Δικαστηρίου, επισημαίνεται ότι το τμήμα μείζονος συνθέσεως και η ολομέλεια εκδίκασαν το 13 % περίπου των υποθέσεων που περατώθηκαν κατά το έτος 2006, τα πενταμελή τμήματα το 63 % και τα τριμελή τμήματα το 24 %. Σε σχέση με το προηγούμενο έτος διαπιστώνεται σημαντική αύξηση του αριθμού των υποθέσεων που εκδίκασαν τα πενταμελή τμήματα (54 % το 2005), σταθεροποίηση του αριθμού των υποθέσεων που εκδικάστηκαν από το τμήμα μείζονος συνθέσεως (13 % το 2005) και μείωση του αριθμού των υποθέσεων που εκδικάστηκαν από τριμελή τμήματα (33 % το 2005).

Περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με τα στατιστικά στοιχεία του δικαστικού έτους 2006 περιλαμβάνονται στο σημείο Γ του παρόντος κεφαλαίου.

3. Στο παρόν τμήμα εκτίθενται οι κυριότερες νομολογιακές εξελίξεις στους εξής τομείς:

Ζητήματα συνταγματικής ή θεσμικής φύσεως· ευρωπαϊκή ιθαγένεια· ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων· γεωργία· ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των υπηρεσιών και

των κεφαλαίων, θεωρήσεις, άσυλο και μετανάστευση· κανόνες ανταγωνισμού· προσέγγιση των νομοθεσιών· σήματα· φορολογία· κοινωνική πολιτική· δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις· αστυνομική και δικαστική συνεργασία στον ποινικό τομέα, με τη διευκρίνιση, βεβαίως, ότι συχνά απόφαση καταταχθείσα σε ένα τομέα λόγω του κύριου αντικειμένου της μπορεί, επίσης, να θίγει ιδιαίτερα σημαντικά ζητήματα ενός άλλου τομέα.

Ζητήματα συνταγματικής ή θεσμικής φύσεως

Με τη γνωμοδότησή του 1/03, της 7ης Φεβρουαρίου 2006 (Συλλογή 2006, σ. I-1145), το Δικαστήριο αποφάνθηκε, κατόπιν αιτήσεως του Συμβουλίου, επί του ζητήματος αν η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει αποκλειστική ή απλώς συντρέχουσα αρμοδιότητα με τα κράτη μέλη προς σύναψη της νέας συμβάσεως για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, που πρόκειται να αντικαταστήσει τη Σύμβαση του Λουγκάνο.

Συνοψίζοντας τα συμπεράσματα από τη σχετική με τη σύναψη διεθνών συμφωνιών εκ μέρους της Κοινότητας νομολογία του, το Δικαστήριο υπογράμμισε, πρώτον, ότι προκειμένου να διαπιστωθεί, ελλείψει ρητών διατάξεων της Συνθήκης, η ύπαρξη αποκλειστικής αρμοδιότητας της Κοινότητας, η οποία έχει μόνον κατ' απονομήν αρμοδιότητες, πρέπει, βάσει συγκεκριμένης αναλύσεως της σχέσεως μεταξύ της υπό σύναψη συμφωνίας και του ισχύοντος κοινοτικού δικαίου, να προκύπτει ότι η συμφωνία αυτή δύναται να επηρεάσει τους κοινοτικούς κανόνες. Σε μια τέτοια ακριβώς εξέταση προέβη το Δικαστήριο αναλύοντας τόσο τους κανόνες περί δικαιοδοσίας όσο και τους κανόνες περί αναγνώρισεως και εκτελέσεως των αποφάσεων στις αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Διαπιστώνοντας ότι και μόνον εκ της υπάρξεως του κανονισμού 44/2001, που προβλέπει γενικό και συνεκτικό σύστημα κανόνων δικαιοδοσίας, οποιαδήποτε διεθνής συμφωνία προβλέπouσα επίσης γενικό σύστημα κανόνων περί άρσεως της συγκρούσεως δικαιοδοσιών, ανάλογο εκείνου που προβλέπει ο ως άνω κανονισμός, θα μπορούσε να επηρεάσει αυτούς τους κανόνες δικαιοδοσίας, εξακριβώνοντας δε *in concreto* ότι αυτό πράγματι συμβαίνει με την υπό σύναψη συμφωνία, παρά το ότι περιλαμβάνει ρήτρα αποσύνδεσης, κατά την οποία η συμφωνία δεν επηρεάζει την εκ μέρους των κρατών μελών εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του κοινοτικού δικαίου, και, τέλος, υπογραμμίζοντας ότι η ίδια διαπίστωση ισχύει και ως προς τις διατάξεις περί αναγνώρισεως και εκτελέσεως των αποφάσεων, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η νέα Σύμβαση του Λουγκάνο εμπίπτει πλήρως στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Κοινότητας.

Στην υπόθεση *Επιτροπή κατά Γαλλίας* (απόφαση της 14ης Μαρτίου 2006, C-177/04, Συλλογή 2006, σ. I-2461), το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί προσφυγής κατά παραβάσεως στηριζόμενης στο άρθρο 228 ΕΚ.

Η Γαλλική Δημοκρατία είχε υποστηρίξει ότι η εκ μέρους της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αναδιατύπωση, διαρκούσας της δίκης, των εναντίον της αιτιάσεων πρέπει να θεωρηθεί ως νέο αίτημα, συνεπαγόμενο το απαράδεκτο της προσφυγής. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η επιταγή σύμφωνα με την οποία το αντικείμενο της προσφυγής οριοθετείται κατά την προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία δεν μπορεί να φθάνει μέχρι το σημείο να απαιτείται σε κάθε περίπτωση απόλυτη σύμπτωση του διατακτικού της

αιτιολογημένης γνώμης και των αιτημάτων της προσφυγής, όταν το αντικείμενο της διαφοράς δεν έχει διευρυνθεί ή τροποποιηθεί, αλλά αντιθέτως απλώς περιοριστεί. Συνεπώς, η Επιτροπή δικαιούται να περιορίσει την έκταση της παραβάσεως της οποίας ζητεί τη διαπίστωση, προκειμένου να συνεκτιμηθούν τα μέτρα μερικής εκτελέσεως που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια της δίκης.

Το Δικαστήριο, διαπιστώνοντας ότι η προσαπτόμενη στη Γαλλική Δημοκρατία παράβαση συνεχιζόταν κατά τον χρόνο της εκ μέρους του εξετάσεως των πραγματικών περιστατικών, προχώρησε στην εξέταση της προτάσεως της Επιτροπής για την επιβολή χρηματικής ποινής. Υπενθυμίζοντας, πρώτον, ότι σκοπός του άρθρου 228 ΕΚ είναι να παρακινεί τα κράτη μέλη να εκτελούν απόφαση διαπιστώνουσα παράβαση και, επομένως, να διασφαλίζει ότι κάθε κράτος εις βάρος του οποίου διαπιστώθηκε παράβαση θα εφαρμόσει πράγματι το κοινοτικό δίκαιο, διαπιστώνοντας δε, επίσης, ότι η χρηματική ποινή και το κατ' αποκοπήν ποσό αποσκοπούν στην άσκηση οικονομικής πίεσεως προς το συγκεκριμένο κράτος μέλος, ώστε να παύσει η διαπιστωθείσα παράβαση, και πρέπει, επομένως, να είναι ανάλογα με τον βαθμό πίεσεως που απαιτείται για να μεταβάλει το καθού κράτος μέλος τη συμπεριφορά του, αποφάνθηκε ότι εναπόκειται στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο ασκήσεως της εξουσίας εκτιμήσεως, να ορίσει το ύψος της χρηματικής ποινής λαμβάνοντας υπόψη τα βασικά κριτήρια που είναι, κατ' αρχήν, η διάρκεια της παραβάσεως, η σοβαρότητά της και η ικανότητα πληρωμής του οικείου κράτους μέλους. Πρέπει, επίσης, να ληφθούν υπόψη οι συνέπειες που μπορεί να έχει η παράλειψη εκτελέσεως επί των ιδιωτικών και δημοσίων συμφερόντων και το επείγον του εξαναγκασμού του οικείου κράτους μέλους σε συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις του. Σχετικώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, έστω και αν κατευθυντήριες γραμμές όπως αυτές που περιέχουν οι ανακοινώσεις της Επιτροπής συμβάλλουν στη διασφάλιση της διαφάνειας, της προβλεψιμότητας και της ασφάλειας δικαίου κατά τη δράση του οργάνου αυτού, η άσκηση της εξουσίας την οποία απονέμει στο Δικαστήριο το άρθρο 228, παράγραφος 2, ΕΚ δεν προϋποθέτει τη θέσπιση από την Επιτροπή τέτοιων κανόνων οι οποίοι, ούτως ή άλλως, δεν δεσμεύουν το Δικαστήριο. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο δέχθηκε μεν τους συντελεστές τους σχετικούς με τη σοβαρότητα της παραβάσεως, το ακαθάριστο εθνικό προϊόν και τον αριθμό ψήφων που διαθέτει το οικείο κράτος μέλος, αλλά δεν αποδέχθηκε τον συντελεστή τον σχετικό με τη διάρκεια της παραβάσεως. Κρίνοντας ότι, προς υπολογισμό του συντελεστή αυτού, πρέπει να ληφθεί υπόψη ο χρόνος που διέρρευσε μεταξύ της πρώτης αποφάσεως του Δικαστηρίου και της εκ μέρους του εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών και όχι ο χρόνος ασκήσεως της προσφυγής, το Δικαστήριο καταδίκασε το εν λόγω κράτος μέλος σε καταβολή χρηματικού προστίμου υψηλότερου εκείνου που είχε προτείνει η Επιτροπή.

Στην υπόθεση *Επιτροπή κατά Ιρλανδίας* (απόφαση της 30ής Μαΐου 2006, C-459/03, Συλλογή 2006, σ. I-4635), το Δικαστήριο, στο πλαίσιο διαδικασίας διαπιστώσεως παραβάσεως που είχε κινήσει η Επιτροπή, αποφάνθηκε ότι, κινώντας διαδικασία διευθετήσεως διαφορών κατά του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας στο πλαίσιο της Συμβάσεως των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, ως προς το εργοστάσιο MOX του οποίου οι εγκαταστάσεις βρίσκονται στο Sellafield (Ηνωμένο Βασίλειο), η Ιρλανδία παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από σειρά διατάξεων των Συνθηκών ΕΚ και ΑΕ. Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο ανέπτυξε σειρά συλλογισμών. Εξέτασε, πρώτον, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η Επιτροπή προσήπτε στην Ιρλανδία παράβαση του άρθρου 292 ΕΚ, κατά το οποίο τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μη ρυθμίζουν διαφορές σχετικές με την ερμηνεία

ή την εφαρμογή της παρούσας Συνθήκης κατά τρόπο διάφορο από εκείνον που προβλέπει, αν οι διατάξεις της Συμβάσεως για το Δίκαιο της Θάλασσας, την εκ μέρους του Ηνωμένου Βασιλείου παράβαση των οποίων κατήγγειλε η Ιρλανδία ενώπιον του διαιτητικού οργάνου, πρέπει να θεωρηθούν ως διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, η παράβαση των οποίων εκ μέρους κράτους μέλους μπορεί να διαπιστωθεί με τη διαδικασία που προβλέπουν τα άρθρα 226 ΕΚ επ. Λαμβάνοντας υπόψη τόσο τους κανόνες που διέπουν τη σύναψη εκ μέρους της Κοινότητας διεθνών συμβάσεων καθώς και τη σχετική κοινοτική νομοθεσία, και κατόπιν επισταμένης εξετάσεως των διατάξεων την παράβαση των οποίων κατήγγειλε η Ιρλανδία, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι διατάξεις της συμβάσεως αυτής, τις οποίες επικαλείται η Ιρλανδία στο πλαίσιο της υποβληθείσας στην κρίση του διαιτητικού δικαστηρίου διαφοράς σχετικά με το εργοστάσιο ΜΟΧ, αποτελούν κανόνες της κοινοτικής έννομης τάξεως. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να επιλύει διαφορές που αφορούν την ερμηνεία και εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων, καθώς και να κρίνει κατά πόσον ένα κράτος μέλος τηρεί τις διατάξεις αυτές, επομένως δε, δυνάμει του άρθρου 292 ΕΚ, έχει αποκλειστική δικαιοδοσία εκδικάσεως διαφορών όπως αυτή την οποία η Ιρλανδία έφερε ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου. Πάντως, η παράβαση που διέπραξε η Ιρλανδία δεν περιορίζεται μόνο σ' αυτό. Πράγματι, το εν λόγω κράτος μέλος παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την κοινοτική νομοθεσία θέτοντας υπό την κρίση αυτού του οργάνου κοινοτικές πράξεις, ιδίως ορισμένες οδηγίες θεσπισθείσες είτε βάσει της Συνθήκης ΕΚ είτε βάσει της Συνθήκης ΑΕ, πράγμα που συνιστά μία ακόμη παράβαση της υποχρεώσεως σεβασμού της αποκλειστικής αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να ερμηνεύει και να εφαρμόζει τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, όπως προβλέπουν τα άρθρα 292 ΕΚ και 193 ΑΕ. Η Ιρλανδία παρέβη, επίσης, την υποχρέωση της αгаστής συνεργασίας που υπέχει από τα άρθρα 10 ΕΚ και 192 ΑΕ κινώντας διαδικασία στο πλαίσιο συστήματος διευθετήσεως των διαφορών που προβλέπει η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, χωρίς προηγουμένως να ενημερώσει ή να διαβουλευτεί με τα αρμόδια κοινοτικά όργανα.

Στην υπόθεση *Traghetti del Mediterraneo* (απόφαση της 13ης Ιουνίου 2006, C-173/03, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο διευκρίνισε τους κανόνες που διέπουν την ευθύνη των κρατών μελών, τη θεμελιούμενη σε παράβαση του κοινοτικού δικαίου, στην ειδικότερη περίπτωση κατά την οποία η παράβαση αυτή γίνεται στο πλαίσιο ασκήσεως της δικαστικής εξουσίας. Ειδικότερα, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί του κατά πόσον συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο εθνική νομοθετική ρύθμιση, η οποία, αφενός, αποκλείει την ευθύνη του κράτους για ζημίες προκληθείσες σε ιδιώτες λόγω παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου από εθνικό δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικο μέσο, όταν η παράβαση αυτή απορρέει από την εκ μέρους του εν λόγω δικαστηρίου ερμηνεία κανόνων δικαίου ή την αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων, και, αφετέρου, περιορίζει κατά τα λοιπά την ευθύνη αυτή σε περιπτώσεις δόλου ή βαριάς αμέλειας του δικαστή. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, σχετικώς, αφενός, ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία αποκλείουσα εν γένει την ευθύνη του κράτους μέλους για τις ζημίες που προκλήθηκαν σε ιδιώτες από παράβαση του κοινοτικού δικαίου εκ μέρους δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικο μέσο με την αιτιολογία ότι η επίδικη παράβαση απορρέει από την εκ μέρους του εν λόγω δικαστηρίου ερμηνεία των κανόνων δικαίου ή αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων, και, αφετέρου, ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει, επίσης, εθνική νομοθεσία περιορίζουσα τη θεμελίωση της ευθύνης αυτής σε περιπτώσεις δόλου ή βαριάς αμέλειας του δικαστή, αν ο περιορισμός

αυτός έχει ως συνέπεια τον αποκλεισμό της ευθύνης του οικείου κράτους μέλους σε άλλες περιπτώσεις στις οποίες διαπιστώθηκε πρόδηλη παράβαση του εφαρμοστέου δικαίου, όπως η έννοια αυτή διευκρινίστηκε στις σκέψεις 53 έως 56 της αποφάσεως *Köbler* (απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, C-224/01, Συλλογή 2003, σ. I-10239).

Η απόφαση *Επιτροπή κατά Cresson* (απόφαση της 11ης Ιουλίου 2006, C-432/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) έδωσε την ευκαιρία στο Δικαστήριο να διευκρινίσει τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα μέλη της Επιτροπής, κατά την έννοια του άρθρου 213 ΕΚ. Έκρινε ότι η έννοια των «υποχρεώσεων που απορρέουν από τη θέση του μέλους της Επιτροπής» πρέπει να ερμηνευθεί διασταλτικώς ώστε να περιλαμβάνει, πέραν των υποχρεώσεων εντιμότητας και διακριτικότητας, την υποχρέωση των μελών της Επιτροπής να ενεργούν με πλήρη ανεξαρτησία και προς το γενικό συμφέρον της Κοινότητας. Σε περίπτωση σοβαρής αθετήσεως των υποχρεώσεων αυτών, η κύρωση που προβλέπει η Συνθήκη είναι η αυτεπάγγελτη απαλλαγή από τα καθήκοντά τους ή η έκπτωση από το συνταξιοδοτικό τους δικαίωμα ή από άλλες αντ' αυτού παροχές. Στα μέλη της Επιτροπής των οποίων η θητεία έχει λήξει μπορούν να επιβληθούν κυρώσεις για παραβάσεις διαπραχθείσες κατά τη διάρκεια ασκήσεως των καθηκόντων τους, οι οποίες όμως αποκαλύφθηκαν μεταγενεστέρως. Δεδομένου ότι η αυτεπάγγελτη απαλλαγή από τα καθήκοντα δεν μπορεί να επιβληθεί πλέον, στο Δικαστήριο απομένει να εφαρμόσει τη διάταξη που προβλέπει μερική ή πλήρη έκπτωση από το συνταξιοδοτικό δικαίωμα, αναλόγως της σοβαρότητας της παραβάσεως. Πάντως, οι προθεσμίες δράσεως δεν είναι απεριορίστες, λαμβανομένων υπόψη των επιταγών της ασφάλειας δικαίου και των δικαιωμάτων άμυνας, που επιβάλλουν να παρασχεθεί στο πρόσωπο κατά του οποίου η Επιτροπή κίνησε διοικητική διαδικασία η δυνατότητα να διατυπώσει λυσιτελώς την άποψή του. Κατά το Δικαστήριο, η αδυναμία ασκήσεως ενδίκου μέσου κατά της αποφάσεώς του ουδόλως συνιστά, όσον αφορά το δικαίωμα των μελών της Επιτροπής για αποτελεσματική δικαστική προστασία, έλλειψη κωλύουσα την άσκηση της δικαιοδοσίας του. Όσον αφορά την εξέταση των αιτιάσεων εις βάρος της συγκεκριμένης επιτροπής, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι διαπιστώσεις που έγιναν στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας μπορούν να ληφθούν υπόψη από το Δικαστήριο κατά την εξέταση των πραγματικών περιστατικών, χωρίς όμως να το δεσμεύουν, ως προς τον νομικό χαρακτηρισμό τους, και ότι εναπόκειται σ' αυτό να εξετάσει αν τα προσαπτόμενα πραγματικά περιστατικά συνιστούν παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από το αξίωμα του μέλους της Επιτροπής. Βάσει αυτών των σκέψεων και κατόπιν λεπτομερούς εξετάσεως των πραγματικών περιστατικών, το Δικαστήριο δέχθηκε μερικώς την προσφυγή, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι το συγκεκριμένο μέλος της Επιτροπής παρέβη τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το αξίωμά του, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 213, παράγραφος 2, ΕΚ και 126, παράγραφος 2, ΑΕ. Εντούτοις, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, αποφάνθηκε ότι η διαπίστωση της παραβάσεως συνιστά, αυτή καθαυτήν, επαρκή κύρωση, και ότι, επομένως, δεν χρειάζεται να της επιβληθεί κύρωση υπό μορφή εκπτώσεως από το συνταξιοδοτικό της δικαίωμα ή από άλλες αντ' αυτού παροχές.

Στις υποθέσεις *Ισπανία κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2006, C-145/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) και *Eman και Sevinger* (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2006, C-300/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί των κανόνων της Συνθήκης των σχετικών με την ευρωπαϊκή ιθαγένεια και την εκλογή εκπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ιδίως όσον αφορά το δικαίωμα ψήφου και την άσκησή του στο πλαίσιο αυτής της εκλογής. Ειδικότερα, στην

υπόθεση *Ισπανία κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, το Δικαστήριο εξέτασε την αρμοδιότητα των κρατών μελών να παρέχουν δικαίωμα ψήφου, στις εκλογές για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, στους κατοικούντες εντός της επικρατείας τους οι οποίοι δεν έχουν την ευρωπαϊκή ιθαγένεια. Το Βασίλειο της Ισπανίας αμφισβητούσε τη νομιμότητα νομοθετικής διατάξεως του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας κατά την οποία οι υπήκοοι της Commonwealth οι οποίοι κατοικούν στο Γιβραλτάρ αλλά δεν έχουν την ιδιότητα κοινοτικού υπηκόου έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, σχετικώς, ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να ορίζουν ποιοι έχουν το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τηρουμένου του κοινοτικού δικαίου. Έκρινε ότι τα άρθρα 189 ΕΚ, 190 ΕΚ, 17 ΕΚ και 19 ΕΚ δεν αποκλείουν τη δυνατότητα των κρατών μελών να παρέχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε ορισμένα πρόσωπα που έχουν στενούς δεσμούς με τα κράτη αυτά, εκτός των υπηκόων τους ή των υπηκόων της Ενώσεως που κατοικούν εντός της επικρατείας τους. Επιπροσθέτως, κατά το Δικαστήριο, η ύπαρξη πρόδηλου δεσμού μεταξύ της ιθαγένειας και του δικαιώματος ψήφου δεν μπορεί να συναχθεί από τις διατάξεις της Συνθήκης τις ρυθμίζουσες τη σύνθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και την ιθαγένεια της Ενώσεως. Υπογραμμίζοντας ότι από τα άρθρα της Συνθήκης περί ιθαγένειας της Ενώσεως δεν μπορεί να συναχθεί αρχή κατά την οποία μόνον οι έχοντες την ιθαγένεια της Ενώσεως μπορούν να απολαύουν των ευεργετημάτων όλων των άλλων διατάξεων της Συνθήκης, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επίμαχη νομοθετική ρύθμιση του Ηνωμένου Βασιλείου είναι σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο.

Στην προαναφερθείσα υπόθεση *Eman και Sevinger*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της ερμηνείας των άρθρων 17 ΕΚ, 19, παράγραφος 2, ΕΚ, 190 ΕΚ και 299, παράγραφος 3, ΕΚ, κατόπιν αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που υπέβαλε το Raad van State (Κάτω Χώρες), στο πλαίσιο διαφοράς σχετικής με δύο Ολλανδούς υπηκόους, κατοίκους Aruba, οι οποίοι αμφισβητούσαν τη νομιμότητα της αποφάσεως περί απορρίψεως, λόγω της κατοικίας τους, της αιτήσεώς τους για εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους που συντάχθηκαν για τις εκλογές της 10ης Ιουνίου 2004 προς ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Κατά το Δικαστήριο, οι έχοντες την ιθαγένεια κράτους μέλους, οι οποίοι κατοικούν ή διαμένουν συνήθως σε έδαφος κράτους ή σε υπερπόντια εδάφη, κατά το άρθρο 299, παράγραφος 3, ΕΚ, μπορούν να επικαλούνται τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στους πολίτες της Ενώσεως δυνάμει του δεύτερου μέρους της Συνθήκης. Εντούτοις, οι υπερπόντιες χώρες και εδάφη (ΥΧΕ) εμπίπτουν σε ειδικό καθεστώς συνδέσεως, οριζόμενο στο τέταρτο μέρος της Συνθήκης (άρθρα 182 ΕΚ έως 188 ΕΚ), οπότε οι γενικές διατάξεις της Συνθήκης δεν τυχάνουν εφαρμογής γι' αυτές χωρίς ρητή μνεία και τα άρθρα 189 ΕΚ και 190 ΕΚ, περί Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δεν έχουν εφαρμογή στις εν λόγω χώρες και εδάφη, με συνέπεια τα κράτη μέλη να μην υπέχουν την υποχρέωση να οργανώνουν στις χώρες αυτές εκλογές για την ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Επίσης, στο παρόν στάδιο της εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, τίποτε δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη, εφόσον τηρούν το κοινοτικό δίκαιο, να καθορίζουν τις προϋποθέσεις ασκήσεως του δικαιώματος του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, χρησιμοποιώντας ως κριτήριο την κατοικία στην επικράτεια εντός της οποίας διεξάγονται οι εκλογές. Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, όμως, απαγορεύει τα επιλεγέντα κριτήρια να έχουν ως αποτέλεσμα τη διαφορετική μεταχείριση των υπηκόων που τελούν σε παρόμοιες καταστάσεις, εφόσον αυτή η διαφορετική μεταχείριση δεν δικαιολογείται αντικειμενικά.

Η απόφαση *i-21 Germany και Arcor* (απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2006, C-392/04 και C-422/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) έδωσε την ευκαιρία στο Δικαστήριο να ορίσει το σημείο ισορροπίας μεταξύ της αρχής της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου και της αρχής της ασφάλειας δικαίου ως προς το καθεστώς διοικητικής πράξεως που κρίθηκε παράνομη ως αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, κατά την αρχή της ασφάλειας δικαίου, δεν υποχρεούται διοικητικό όργανο να ανακαλέσει διοικητική απόφαση που κατέστη απρόσβλητη λόγω εκπνοής των εύλογων προθεσμιών προσβολής ή εξαντλήσεως των ενδίκων μέσων. Πάντως, υπογράμμισε ότι στην αρχή αυτή μπορεί να τεθεί κάποιο όριο, εφόσον συντρέχουν τέσσερις προϋποθέσεις: το διοικητικό όργανο διαθέτει, κατά το εθνικό δίκαιο, την εξουσία να επανεξετάσει την απόφαση, η απόφαση κατέστη απρόσβλητη κατόπιν αποφάσεως εθνικού δικαστηρίου αποφαινόμενου σε τελευταίο βαθμό, η εν λόγω απόφαση στηρίχθηκε σε ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου η οποία, βάσει μεταγενέστερης αποφάσεως του δικαστηρίου, αποδείχθηκε εσφαλμένη και υιοθετήθηκε χωρίς να υποβληθούν προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο, και ο ενδιαφερόμενος απευθύνθηκε στο διοικητικό όργανο μόλις έλαβε γνώση της εν λόγω νομολογίας (βλέπε απόφαση της 13ης Ιανουαρίου 2004, C-453/00, *Kühne & Heintz*, Συλλογή 2004, σ. I-837). Η αρχή της ισοδυναμίας απαιτεί όπως όλες οι διατάξεις που έχουν εφαρμογή επί προσφυγών, περιλαμβανομένων των σχετικών με την άσκησή τους προθεσμιών, έχουν αδιακρίτως εφαρμογή επί των προσφυγών που στηρίζονται στην παράβαση του κοινοτικού δικαίου και επ' αυτών που στηρίζονται στην παράβαση του εσωτερικού δικαίου. Οσάκις, κατ' εφαρμογήν κανόνων εθνικού δικαίου, η διοίκηση υποχρεούται να ανακαλέσει διοικητική απόφαση καταστάσα απρόσβλητη, αλλά προδήλως ασυμβίβαστη προς το εσωτερικό δίκαιο, η ίδια υποχρέωση πρέπει να υφίσταται αν η εν λόγω απόφαση είναι προδήλως ασυμβίβαστη προς το κοινοτικό δίκαιο. Στο εθνικό δικαστήριο απόκειται να κρίνει αν μια σαφώς ασυμβίβαστη προς το κοινοτικό δίκαιο ρύθμιση πάσχει πρόδηλη έλλειψη νομιμότητας υπό την έννοια του οικείου εθνικού δικαίου και, αν αυτό συμβαίνει, να συναγάγει τα επιβαλλόμενα συμπεράσματα στηριζόμενο στις διατάξεις της εθνικής του νομοθεσίας.

Σε δύο υποθέσεις ανέκυπτε το ζήτημα του παραδεκτού της προσφυγής ακυρώσεως. Αφενός, η απόφαση *Regione Siciliana κατά Επιτροπής* (απόφαση της 2ας Μαΐου 2006, C-417/04 P, Συλλογή 2006, σ. I-3881), έχουσα ως αντικείμενο αναίρεση με την οποία η Regione Siciliana ζητούσε ακύρωση της διατάξεως του Πρωτοδικείου με την οποία κρίθηκε απαράδεκτη η προσφυγή ακυρώσεως που είχε ασκήσει κατά της αποφάσεως της Επιτροπής περί περατώσεως της χρηματοπιστωτικής συνδρομής του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Αναπτύξεως, έδωσε την ευκαιρία στο Δικαστήριο να προσδιορίσει εκ νέου την έννοια του «κράτους μέλους». Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η προσφυγή μιας περιφερειακής ή τοπικής αρχής δεν μπορεί να εξομοιωθεί με προσφυγή κράτους μέλους, καθόσον η έννοια του κράτους μέλους κατά το άρθρο 230 ΕΚ περιλαμβάνει μόνον τις κυβερνήσεις των κρατών μελών. Εντούτοις, αποφάνθηκε ότι, βάσει του άρθρου αυτού, μια περιφερειακή ή τοπική οντότητα έχει τη δυνατότητα, εφόσον δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας έχει νομική προσωπικότητα, να ασκήσει προσφυγή κατά αποφάσεων των οποίων είναι αποδέκτης ή κατά αποφάσεων οι οποίες, αν και εκδίδονται ως κανονισμοί ή αποφάσεις απευθυνόμενες σε άλλο πρόσωπο, την αφορούν άμεσα και ατομικά. Περιφερειακή αρχή ορισθείσα ως αρχή υπεύθυνη για την υλοποίηση έργου του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Αναπτύξεως δεν μπορεί να θεωρηθεί ως άμεσα ενδιαφερόμενη από απόφαση της Επιτροπής απευθυνόμενη στο οικείο κράτος μέλος και αφορώσα την περάτωση της οικονομικής συνδρομής του εν λόγω Ταμείου. Αφετέρου, στην απόφαση *Reynolds Tobacco κ.λπ. κατά Επιτροπής* (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2006, C-131/03 P, που δεν έχει δημοσιευθεί

ακόμη στη Συλλογή) το Δικαστήριο εξέτασε τη δυνατότητα ακυρώσεως της αποφάσεως της Επιτροπής περί ασκήσεως δικαστικής προσφυγής. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μόνον τα μέτρα που παράγουν δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα ικανά να θίξουν τα συμφέροντα του προσφεύγοντος, μεταβάλλοντας κατά τρόπο σαφή τη νομική του κατάσταση, συνιστούν πράξεις ή αποφάσεις δεκτικές προσφυγής ακυρώσεως. Επομένως, η απόφαση περί προσφυγής σε δικαιοδοτικό όργανο αποτελεί αναγκαία πράξη προκειμένου να εκδοθεί δεσμευτική δικαστική απόφαση, όμως, αυτή καθεαυτήν, δεν καθορίζει οριστικώς τις υποχρεώσεις των διαδίκων και, επομένως, δεν μεταβάλλει, αυτή καθεαυτήν, την επίμαχη νομική κατάσταση. Οι πολίτες, πάντως, που θεωρούν ότι υπέστησαν ζημία εκ παράνομης συμπεριφοράς θεσμικού οργάνου δεν στερούνται της δυνατότητάς τους να ζητήσουν ένδικη προστασία, καθόσον εξακολουθούν να έχουν τη δυνατότητα ασκήσεως αγωγής στηριζόμενης στην εξωσυμβατική ευθύνη, υπό την προϋπόθεση ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά είναι ικανή να θεμελιώσει την ευθύνη της Κοινότητας.

Στην απόφαση *International Air Transport Association κ.λπ.* (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-344/04, Συλλογή 2006, σ. I-403), το Δικαστήριο αποφάνθηκε, αναφορικά με το άρθρο 234 ΕΚ, ότι η αμφισβήτηση του κύρους κοινοτικής πράξεως ενώπιον εθνικού δικαστηρίου δεν αρκεί, αυτή καθεαυτήν, να δικαιολογήσει την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο. Μόνο στην περίπτωση κατά την οποία δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου κρίνει ότι ένας ή περισσότεροι λόγοι ακυρώσεως μιας κοινοτικής πράξεως, οι οποίοι προβλήθηκαν από τους διαδίκους ή εξετάστηκαν αυτεπαγγέλτως από το ίδιο, είναι βάσιμοι, πρέπει να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα περί εκτιμήσεως του κύρους.

Τέλος, σε σειρά υποθέσεων το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της επιλογής της νομικής βάσεως κοινοτικών πράξεων. Αξίζει να επισημανθούν, σχετικώς, έξι υποθέσεις.

Αρχικώς, οι υποθέσεις *Επιτροπή κατά Συμβουλίου* (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-94/03, Συλλογή 2006, σ. I-1) και *Επιτροπή κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου* (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-178/03, Συλλογή 2006, σ. I-107), που αφορούν, αντιστοίχως, την απόφαση 2003/106 ⁽⁴⁾ και τον κανονισμό 304/2003 ⁽⁵⁾. Σε αμφότερες τις υποθέσεις αυτές το Δικαστήριο υπογράμμισε και πάλι τις γενικές κατευθυντήριες αρχές που είχε διατυπώσει με τη νομολογία του περί διπλής νομικής βάσεως. Πράγματι, υπενθύμισε, αφενός, ότι η επιλογή της νομικής βάσεως μιας κοινοτικής πράξεως πρέπει να στηρίζεται σε αντικειμενικά στοιχεία επιδεχόμενα δικαστικό έλεγχο, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται κυρίως ο σκοπός και το περιεχόμενο της πράξεως, αφετέρου δε, ότι, αν από την εξέταση μιας κοινοτικής πράξεως αποδεικνύεται ότι η πράξη αυτή επιδιώκει διττό στόχο ή ότι απαρτίζεται από δύο συνιστώσες, από τις οποίες η μία μπορεί να χαρακτηριστεί ως κύρια ή δεσπόζουσα, ενώ η άλλη είναι απλώς παρακολουθηματική, η πράξη πρέπει να στηρίζεται σε μία και μόνο νομική βάση, ήτοι εκείνη που απαιτείται από τον κύριο ή δεσπόζοντα στόχο ή από την κύρια ή δεσπόζουσα συνιστώσα, και, τέλος, ότι, κατ' εξαίρεση, αν αποδεικνύεται ότι η

(4) Απόφαση 2003/106/ΕΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 2002, για την έγκριση, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της Σύμβασης του Ρότερνταμ σχετικά με τη διαδικασία συναίνεσης μετά από ενημέρωση όσον αφορά ορισμένα επικίνδυνα χημικά προϊόντα και τα φυτοφάρμακα (ΕΕ L 63, σ. 27).

(5) Κανονισμός (ΕΚ) 304/2003 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για τις εισαγωγές και εξαγωγές επικίνδυνων χημικών προϊόντων (ΕΕ L 63, σ. 1).

πράξη επιδιώκει συγχρόνως πολλούς στόχους ή έχει πολλές συνιστώσες, που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, χωρίς ο ένας να είναι δευτερεύων και έμμεσος σε σχέση με τον άλλο, η πράξη αυτή πρέπει να στηρίζεται στις αντίστοιχες διαφορετικές νομικές βάσεις, υπογραμμίζοντας ότι η χρησιμοποίηση διττής νομικής βάσεως αποκλείεται, πάντως, στην περίπτωση που οι διαδικασίες που προβλέπονται για κάθε μία από τις νομικές αυτές βάσεις είναι ασυμβίβαστες μεταξύ τους και/ή η σώρευση νομικών βάσεων μπορεί να θίξει τα δικαιώματα του Κοινοβουλίου. Κατ' εφαρμογήν αυτής της νομολογίας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, στην πρώτη υπόθεση, ότι η απόφαση 2003/106 έπρεπε να στηριχθεί στα άρθρα 133 ΕΚ και 175, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με τις σχετικές διατάξεις του άρθρου 300 ΕΚ, και ότι, κατά συνέπεια, έπρεπε να ακυρωθεί κατά το μέτρο που στηρίζεται μόνον επί του άρθρου 175, παράγραφος 1, ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 300, παράγραφοι 2, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίοδος, και 3, πρώτο εδάφιο, ΕΚ. Ομοίως, στη δεύτερη υπόθεση, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο κανονισμός 304/2003 έπρεπε να στηριχθεί επί των άρθρων 133 ΕΚ και 175, παράγραφος 1, ΕΚ και ότι, επομένως, έπρεπε να ακυρωθεί εφόσον στηρίχθηκε μόνον επί του άρθρου 175, παράγραφος 1, ΕΚ.

Τέσσερις άλλες υποθέσεις έχουν ως κοινό στοιχείο ότι αφορούν τις προϋποθέσεις χρησιμοποίησής ως νομικής βάσεως του άρθρου 95 ΕΚ.

Πρώτον, στην υπόθεση *Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου* (απόφαση της 2ας Μαΐου 2006, C-436/03, Συλλογή 2006, σ. I-3733), το Δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία του κατά την οποία το άρθρο 95 ΕΚ εξουσιοδοτεί τον κοινοτικό νομοθέτη να θεσπίζει μέτρα που να αποσκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών εγκαθίδρυσης και λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, οπότε τα μέτρα αυτά πρέπει πράγματι να έχουν αυτό τον σκοπό, συμβάλλοντας στην εξάλειψη των εμποδίων στις οικονομικής φύσης ελευθερίες που εγγυάται η Συνθήκη, μεταξύ των οποίων καταλέγεται η ελευθερία εγκατάστασης, ή μέτρα σκοπούντα να αποτρέψουν την εμφάνιση εμποδίων στο εμπόριο λόγω της ανομοιογενούς εξέλιξης των εθνικών νομοθεσιών, λαμβανομένου, πάντως, υπόψη ότι η εμφάνιση των εμποδίων αυτών πρέπει να είναι πιθανή και το επίδικο μέτρο να αποσκοπεί στην αποτροπή τους. Προς τούτο, στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 95 ΕΚ δεν αποτελεί την ενδεδειγμένη νομική βάση για την έκδοση του κανονισμού 1435/2003 ⁽⁶⁾ και ότι ορθώς αυτός εκδόθηκε βάσει του άρθρου 308 ΕΚ. Στη συνέχεια, επίσης κατ' εφαρμογήν της νομολογίας αυτής, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, στην υπόθεση *Ηνωμένο Βασίλειο κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου* (απόφαση της 2ας Μαΐου 2006, C-217/04, Συλλογή 2006, σ. I-3771), ότι ορθώς ο κανονισμός 460/2004 ⁽⁷⁾ στηρίχθηκε στο άρθρο 95 ΕΚ. Επίσης, στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου και Επιτροπής* (απόφαση της 30ής Μαΐου 2006, C-317/04 και C-318/04, Συλλογή 2006, σ. I-4721), το Δικαστήριο, αντιθέτως, αποφάνθηκε ότι η απόφαση 2004/496 ⁽⁸⁾ δεν στηρίχθηκε εγκύρως επί του

⁽⁶⁾ Κανονισμός (ΕΚ) 1435/2003 του Συμβουλίου, της 22ας Ιουλίου 2003, περί του καταστατικού της Ευρωπαϊκής Συνεταιριστικής Εταιρείας (ΕΕ L 207, σ. 1).

⁽⁷⁾ Κανονισμός (ΕΚ) 460/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Μαρτίου 2004, για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Ασφάλεια Δικτύων και Πληροφοριών (ΕΕ L 77, σ. 1).

⁽⁸⁾ Απόφαση 2004/496/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 2004, για τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την επεξεργασία και τη διαβίβαση των καταστάσεων με τα ονόματα των επιβατών από τους αερομεταφορείς προς το Υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας, Υπηρεσία Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων, των Ηνωμένων Πολιτειών (ΕΕ L 183, σ. 83, και διορθωτικό ΕΕ 2005, L 255, σ. 168).

άρθρου 95 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 της οδηγίας 95/46⁽⁹⁾, δεδομένου ότι η συμφωνία την οποία αφορούσε η απόφαση αυτή αποσκοπούσε στην επεξεργασία δεδομένων τα οποία, καθόσον έχουν ως αντικείμενο τη δημόσια ασφάλεια και τις δραστηριότητες του κράτους σε τομείς του ποινικού δικαίου, αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 95/46 δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας αυτής. Τέλος, στην υπόθεση *Γερμανία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου* (απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2006, C-380/03, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο, αφού υπενθύμισε ότι, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις για την επιλογή του άρθρου 95 ΕΚ ως νομικής βάσεως, ο κοινοτικός νομοθέτης δεν μπορεί να εμποδίζεται να στηριχθεί σ' αυτή τη νομική βάση από το γεγονός ότι η προστασία της δημόσιας υγείας είναι καθοριστική για τις επιλογές που πρέπει να γίνουν, αποφάνθηκε, στηριζόμενο κυρίως επ' αυτής της νομολογίας, ότι ο κοινοτικός νομοθέτης θεσπίζοντας τα άρθρα 3 και 4 της οδηγίας 2003/33⁽¹⁰⁾, με βάση μόνο το άρθρο 95 ΕΚ, δεν παρέβλεψε τις διατάξεις του άρθρου 152, παράγραφος 4, στοιχείο γ', ΕΚ και ότι, κατά συνέπεια, έπρεπε να απορριφθεί η προσφυγή που άσκησε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατά των διατάξεων αυτών.

Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια

Στον τομέα αυτό, πέραν των αποφάσεων των σχετικών με την εκλογή αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, περί των οποίων έγινε λόγος ανωτέρω, αξίζει να επισημανθούν δύο υποθέσεις.

Στην υπόθεση *De Cuypere* (απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, C-406/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσον είναι σύμφωνη με την ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που καθιερώνει το άρθρο 18 ΕΚ, βελγική νομοθετική ρύθμιση περί ανεργίας. Η νομοθεσία αυτή θέτει την προϋπόθεση κατοικίας των ανέργων που έχουν υπερβεί το 50ό έτος της ηλικίας τους, μολοντί δεν είναι πλέον υποχρεωμένοι να είναι διαθέσιμοι στην αγορά εργασίας. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, πρώτον, ότι το δικαίωμα διαμονής υπόκειται σε περιορισμούς και αναγνωρίζεται υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και των προϋποθέσεων που προβλέπονται στη Συνθήκη και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή της. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η βελγική νομοθετική ρύθμιση περιάγει σε δυσμενή θέση ορισμένους υπηκόους του κράτους αυτού για τον λόγο και μόνον ότι άσκησαν το δικαίωμά τους ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής και ότι συνιστά, επομένως, περιορισμό των ελευθεριών που προβλέπει το άρθρο 18 ΕΚ. Δέχθηκε, όμως, ότι ο περιορισμός αυτός δικαιολογείται αν στηρίζεται σε αντικειμενικές εκτιμήσεις γενικού συμφέροντος ανεξάρτητες της ιθαγένειας των οικείων προσώπων. Κατά το Δικαστήριο, η προϋπόθεση κατοικίας ανταποκρίνεται στην ανάγκη ελέγχου της επαγγελματικής και οικογενειακής καταστάσεως των ανέργων, καθόσον παρέχει τη δυνατότητα στις υπηρεσίες επιθεωρήσεως

(9) Οδηγία 95/46/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ L 281, σ. 31), όπως τροποποιήθηκε.

(10) Οδηγία 2003/33/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών όσον αφορά τη διαφήμιση και τη χορηγία υπέρ των προϊόντων καπνού (ΕΕ L 152, σ. 16).

να εξακριβώνουν αν η κατάσταση του δικαιούχου του επιδόματος ανεργίας έχει μεταβληθεί κατά τρόπο που θα μπορούσε να επηρεάσει τη χορήγηση της παροχής. Το Δικαστήριο υπογράμμισε, επίσης, ότι η ιδιομορφία του ελέγχου στον τομέα της ανεργίας δικαιολογεί μηχανισμούς ελέγχου περισσότερο αυστηρούς σε σχέση με άλλες παροχές και ότι μέτρα λιγότερο περιοριστικά, όπως η προσκόμιση εγγράφων ή βεβαιώσεων, θα αναιρούσαν τον αιφνίδιο χαρακτήρα του ελέγχου και, συνεπώς, θα καθιστούσαν τον έλεγχο λιγότερο αποτελεσματικό.

Στην υπόθεση *Tas-Hagen και Tas* (απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2006, C-192/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) το Δικαστήριο εξέτασε, επίσης, το συμβιβαστό με το άρθρο 18 ΕΚ προϋποθέσεως σχετικής με την κατοικία, σε σχέση με κανονιστική ρύθμιση προβλέπουσα τη χορήγηση παροχών σε αμάχους θύματα πολέμου, προβλέπουσα ότι ο ενδιαφερόμενος πρέπει, κατά τον χρόνο καταθέσεως της αιτήσεως, να κατοικεί εντός του εθνικού εδάφους.

Το Δικαστήριο εξέτασε, πρώτον, αν το ζήτημα αυτό εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 18 ΕΚ. Επισήμανε σχετικώς ότι, στο παρόν στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, παροχή αποβλέπουσα στην αποζημίωση αμάχων θυμάτων πολέμου εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, δεδομένου ότι αυτά οφείλουν να ασκούν μια τέτοια αρμοδιότητα τηρουμένων των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου. Προκειμένου περί μιας τέτοιας κανονιστικής ρυθμίσεως, η άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής, που αναγνωρίζει το άρθρο 18 ΕΚ, δύναται να επηρεάσει τη δυνατότητα των ενδιαφερομένων να λάβουν την παροχή, επομένως δε μια τέτοια κατάσταση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μη έχουσα κανένα σύνδεσμο με το κοινοτικό δίκαιο. Όσον αφορά το αν επιτρέπεται η προϋπόθεση κατοικίας, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η προϋπόθεση αυτή δύναται να αποθαρρύνει την άσκηση των ελευθεριών που παρέχει το άρθρο 18 ΕΚ και, κατά συνέπεια, συνιστά περιορισμό των ελευθεριών αυτών. Επισήμανε ότι θα μπορούσε, βεβαίως, ο περιορισμός αυτός να δικαιολογηθεί, κατ' αρχήν, με την επίκληση της βουλήσεως περιορισμού της υποχρέωσης αλληλεγγύης έναντι των θυμάτων πολέμου σε εκείνα μόνον τα πρόσωπα τα οποία είχαν ένα δεσμό με τον λαό του οικείου κράτους κατά τη διάρκεια του πολέμου και κατά τη μεταπολεμική περίοδο, στο πλαίσιο δε αυτό η προϋπόθεση κατοικίας αποτελεί τεκμήριο του βαθμού συνδέσμου των προσώπων αυτών με την κοινωνία. Εντούτοις, καίτοι υπογράμμισε το ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη ως προς παροχές οι οποίες δεν διέπονται από το κοινοτικό δίκαιο, το Δικαστήριο έκρινε ότι το κριτήριο κατοικίας δεν μπορεί να αποτελέσει επαρκή ένδειξη συνδέσμου, καθόσον ενδέχεται να έχει αποκλίνοντα αποτελέσματα για τα εγκατεστημένα στην αλλοδαπή άτομα, το επίπεδο ενσωματώσεως των οποίων είναι, από πάσης απόψεως, αντίστοιχο. Συνδεόμενο αποκλειστικώς με την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως, το κριτήριο κατοικίας δεν αποτελεί επαρκή ένδειξη του συνδέσμου του αιτούντος με την κοινωνία που του εκφράζει την αλληλεγγύη της, επομένως δεν ανταποκρίνεται στις επιταγές της αρχής της αναλογικότητας.

Ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων

Στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *Σφακιανάκης* (απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 2006, C-23/04 έως C-25/04, Συλλογή 2006, σ. I-1265), το Δικαστήριο ερμήνευσε την ευρωπαϊκή συμφωνία συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους,

αφενός, και της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, αφετέρου, ειδικότερα δε τα άρθρα 31, παράγραφος 2, και 32 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της συμφωνίας αυτής ⁽¹¹⁾, στο πλαίσιο της απαντήσεως που έδωσε σε προδικαστικό ερώτημα ελληνικού δικαστηρίου που είχε επιληφθεί διαφοράς σχετικής με τις εισαγωγές στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του προτιμησιακού συστήματος που προέβλεπε η συμφωνία αυτή, αυτοκινήτων προελεύσεως Ουγγαρίας.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα άρθρα 31, παράγραφος 2, και 32 του πρωτοκόλλου αριθ. 4 της συμφωνίας αυτής, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 3/96 του Συμβουλίου Συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, αφετέρου, έχουν την έννοια ότι οι τελωνειακές αρχές του κράτους εισαγωγής έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν υπόψη τις δικαστικές αποφάσεις που εκδίδονται εντός του κράτους εξαγωγής επί των προσφυγών οι οποίες ασκούνται κατά των αποτελεσμάτων του ελέγχου του κύρους των πιστοποιητικών κυκλοφορίας των εμπορευμάτων που πραγματοποιούν οι τελωνειακές αρχές του κράτους εξαγωγής, εφόσον οι εν λόγω αρχές έχουν πληροφορηθεί την άσκηση των προσφυγών αυτών και το περιεχόμενο των αποφάσεων αυτών, τούτο δε ανεξαρτήτως του αν ο έλεγχος του κύρους των πιστοποιητικών κυκλοφορίας διενεργήθηκε κατόπιν αιτήματος των τελωνειακών αρχών του κράτους εισαγωγής ή όχι. Στις ίδιες συνεκδικασθείσες υποθέσεις, το Δικαστήριο με την απόφασή του αποφάνθηκε ότι η πρακτική αποτελεσματικότητα της καταργήσεως των δασμών την οποία προβλέπει η συμφωνία αυτή εμποδίζει την έκδοση διοικητικών αποφάσεων που επιβάλλουν την καταβολή δασμών, πλέον φόρων και προστίμων, τις οποίες λαμβάνουν οι τελωνειακές αρχές του κράτους εισαγωγής πριν τους γνωστοποιηθεί η τελική έκβαση της δίκης επί των προσφυγών που έχουν ασκηθεί κατά των αποτελεσμάτων του εκ των υστέρων ελέγχου και ενώ οι αποφάσεις του κράτους εξαγωγής με τις οποίες χορηγήθηκαν αρχικώς τα πιστοποιητικά κυκλοφορίας εμπορευμάτων δεν έχουν ανακληθεί ή ακυρωθεί.

Γεωργία

Όσον αφορά την κοινή γεωργική πολιτική, αξίζει να αναφερθεί η υπόθεση *Ισπανία κατά Συμβουλίου* (απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-310/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) στην οποία το Δικαστήριο εξέτασε προσφυγή ακυρώσεως ασκηθείσα από το Βασίλειο της Ισπανίας και στρεφόμενη κατά του νέου συστήματος κοινοτικής στηρίξεως που θέσπισε ο κανονισμός 864/2004 ⁽¹²⁾ και ενσωματώθηκε στον κανονισμό 1782/2003 ⁽¹³⁾, με

⁽¹¹⁾ Ευρωπαϊκή συμφωνία συνδέσεως μεταξύ των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των κρατών μελών τους, αφενός, και της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, αφετέρου, συναφθείσα και εγκριθείσα με την απόφαση του Συμβουλίου και της Επιτροπής, της 13ης Δεκεμβρίου 1993 (EE L 347, σ. 1).

⁽¹²⁾ Κανονισμός (ΕΚ) 864/2004 του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) 1782/2003 για τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς, και για την προσαρμογή του λόγω της προσχώρησης της Τσεχικής Δημοκρατίας, της Εσθονίας, της Κύπρου, της Λεττονίας, της Λιθουανίας, της Ουγγαρίας, της Μάλτας, της Πολωνίας, της Σλοβενίας και της Σλοβακίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (EE L 161, σ. 48).

⁽¹³⁾ Κανονισμός (ΕΚ) 1782/2003 του Συμβουλίου, της 29ης Σεπτεμβρίου 2003, για τη θέσπιση κοινών κανόνων για τα καθεστώτα άμεσης στήριξης στα πλαίσια της κοινής γεωργικής πολιτικής και για τη θέσπιση ορισμένων καθεστώτων στήριξης για τους γεωργούς και για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΟΚ) 2019/93, (ΕΚ) 1452/2001, (ΕΚ) 1453/2001, (ΕΚ) 1454/2001, (ΕΚ) 1868/94, (ΕΚ) 1251/1999, (ΕΚ) 1254/1999, (ΕΚ) 1673/2000, (ΕΟΚ) 2358/71 και (ΕΚ) 2529/2001 (EE L 270, σ. 1).

τον οποίο τέθηκαν σε εφαρμογή οι καλούμενες μεταρρυθμίσεις Mac Sharry. Από τους λόγους που προέβαλε το Βασίλειο της Ισπανίας, το Δικαστήριο έκρινε βάσιμο εκείνον που αφορά την παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας. Πράγματι, έκρινε ότι το Συμβούλιο, που εξέδωσε τον κανονισμό 864/2004, δεν απέδειξε ότι το νέο σύστημα ενισχύσεως για το βαμβάκι το οποίο θεσπίζει ο κανονισμός αυτός υιοθετήθηκε κατόπιν πραγματικής ασκήσεως της διακριτικής του ευχέρειας, πράγμα το οποίο, κατά το Δικαστήριο, προϋπέθετε να έχουν ληφθεί υπόψη όλα τα ουσιώδη στοιχεία και όλες οι ουσιώδεις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, ειδικότερα δε οι μισθολογικές δαπάνες και οι ενδεχόμενες συνέπειες της μεταρρυθμίσεως του συστήματος ενισχύσεως για το βαμβάκι επί της οικονομικής βιωσιμότητας των εκκοκκιστηρίων. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι από τα στοιχεία που είχε στη διάθεσή του δεν μπορούσε να ελέγξει αν ο κοινοτικός νομοθέτης είχε τη δυνατότητα, χωρίς να υπερβεί τα όρια της ευρείας διακριτικής ευχέρειας που διαθέτει συναφώς, να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο καθορισμός του ύψους της ειδικής ενισχύσεως για το βαμβάκι στο 35 % του συνόλου των ενισχύσεων που υφίσταντο στο πλαίσιο του προγενεστέρου συστήματος ενισχύσεως αρκεί για την επίτευξη του στόχου που τίθεται στην πέμπτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 864/2004, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας και, συνεπώς, της συνεχίσεως της καλλιέργειας αυτής, σκοπός ο οποίος αντανάκλα τον σκοπό που θέτει η παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 4, το οποίο έχει προσαρτηθεί στην Πράξη Προσχωρήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο ακύρωσε το άρθρο 1, σημείο 20, του κανονισμού 864/2004 με το οποίο προστέθηκε το κεφάλαιο 10α του τίτλου IV του κανονισμού 1782/2003. Πάντως, έκρινε ότι πρέπει να ανασταλούν τα αποτελέσματα της ακυρώσεως αυτής μέχρις εκδόσεως, εντός ευλόγου χρόνου, νέου κανονισμού.

Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων

Στον ευρύτερο αυτό τομέα, οι σημαντικότερες υποθέσεις του υπό εξέταση έτους πρέπει να ενοποιηθούν κατά θέματα.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε, πρώτον, τα όρια εφαρμογής των διατάξεων περί ελευθεριών κυκλοφορίας που σηματοδοτούν, αφενός, οι καθαρώς εσωτερικής φύσεως καταστάσεις και, αφετέρου, η κατάχρηση δικαιώματος. Πράγματι, κατά πάγια νομολογία, κατάσταση της οποίας όλα τα στοιχεία περιορίζονται στο εσωτερικό ενός μόνον κράτους μέλους δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων περί ελευθεριών κυκλοφορίας. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως εξετάσει το ζήτημα αν η εγκατάσταση, εκ μέρους φορολογούμενου κοινοτικού υπηκόου, της κατοικίας του ή της συνήθους διαμονής του στο έδαφος κράτους μέλους διαφορετικού από εκείνο στο οποίο ασκεί τις οικονομικές του δραστηριότητες συνιστά επαρκές στοιχείο αλλοδαπότητας που του παρέχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών ή κεφαλαίων. Δύο από τις υποθέσεις που εκδικάστηκαν κατά το υπό εξέταση έτος αξίζουν ιδιαίτερα προσοχής: η υπόθεση *Ritter-Coulais* (απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2006, C-152/03, Συλλογή 2006, σ. I-1711) και η υπόθεση *N* (απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-470/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή).

Στην προαναφερθείσα υπόθεση *Ritter-Coulais* η διαφορά που εκδίκασε το αιτούν δικαστήριο αφορούσε ζεύγος Γερμανών υπηκόων, μισθωτών εργαζομένων στη Γερμανία, όπου υπόκειντο σε φόρο, αλλά κατοίκων Γαλλίας. Το ερώτημα αν οι εν λόγω Γερμανοί υπήκοοι

μπορούσαν να επικαλεστούν, έναντι των γερμανικών φορολογικών αρχών, τις διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, ζητώντας να ληφθεί υπόψη η απώλεια εισοδήματος που συνεπάγεται η χρήση, προς κάλυψη ιδίων δαπανών, της ιδιόκτητης οικίας στην οποία κατοικούν στη Γαλλία, το Δικαστήριο απάντησε ότι η κατάσταση του ζεύγους Ritter-Coulais, οι οποίοι εργάζονται σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο στο οποίο πράγματι κατοικούν, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 39 ΕΚ.

Στην προαναφερθείσα υπόθεση *N* επρόκειτο περί των διατάξεων του ολλανδικού φορολογικού δικαίου, κατ' εφαρμογήν των οποίων η μεταφορά της κατοικίας εκτός του εθνικού εδάφους εξομοιώνεται με εκχώρηση μεριδίων εταιρικού κεφαλαίου, συνεπαγόμενη την επιβολή του αντιστοιχούντος φόρου επί των υπεραξιών. Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε την περίπτωση κοινοτικού υπηκόου κατοικούντος στις Κάτω Χώρες μέχρι τη μεταφορά της κατοικίας του στο Ηνωμένο Βασίλειο όπου, επί μακρό χρονικό διάστημα, δεν άσκησε καμία οικονομική δραστηριότητα. Στο ερώτημα αν ο Ολλανδός αυτός υπήκοος, ο οποίος κατείχε το σύνολο των μετοχών τριών εταιρειών του ολλανδικού δικαίου, μπορούσε να επικαλεστεί, έναντι των ολλανδικών φορολογικών αρχών, τις διατάξεις περί ελευθερίας εγκαταστάσεως, προκειμένου να αμφισβητήσει την εφαρμογή, στην περίπτωσή του, της επίμαχης κανονιστικής ρυθμίσεως, το Δικαστήριο απάντησε, παραπέμποντας ρητώς στην προαναφερθείσα απόφασή του *Ritter-Coulais*, ότι, από της μεταφοράς της κατοικίας του, η κατάσταση του *N* ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 43 ΕΚ.

Όσον αφορά την κατάχρηση δικαιώματος, ένα εθνικό δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το γεγονός ότι εταιρεία εγκατεστημένη σε κράτος μέλος συνέστησε και εφοδίασε με κεφάλαια εταιρείες σε άλλο κράτος μέλος, με μοναδικό σκοπό να επωφεληθεί του ισχύοντος στο δεύτερο αυτό κράτος ευνοϊκότερου φορολογικού συστήματος, συνιστά κατάχρηση της ελευθερίας εγκαταστάσεως. Με την απόφαση *Cadbury Schweppes και Cadbury Schweppes Overseas* (απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2006, C-196/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) το Δικαστήριο απάντησε αρνητικώς. Το γεγονός ότι εταιρεία έχει συσταθεί σε κράτος μέλος με αποκλειστικό σκοπό να επωφεληθεί από μια ευνοϊκότερη νομοθεσία δεν επαρκεί, αυτό καθαυτό, για να θεωρηθεί ότι συντρέχει καταχρηστική άσκηση της ελευθερίας εγκαταστάσεως και να δικαιολογηθεί, ως εκ τούτου, η λήψη εθνικού μέτρου περιορίζοντος την ελευθερία αυτή. Αντιθέτως, θα μπορούσε να δικαιολογηθεί ένα τέτοιο μέτρο αν σκοπούσε στην αποτροπή καθαρώς επίπλαστων καταστάσεων, μη ανταποκρινόμενων στην οικονομική πραγματικότητα, μοναδικός σκοπός των οποίων θα ήταν η αποφυγή της υπαγωγής στον φόρο στον οποίο υπόκεινται κανονικώς οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται εντός του εθνικού εδάφους.

Συνεπώς, το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων περί ελεύθερης κυκλοφορίας δεν είναι απεριόριστο, αλλά ούτε και οι κρατικές αρμοδιότητες περί άμεσης φορολογίας, το δε Δικαστήριο είχε την ευκαιρία, επανειλημμένως, να εμπλουτίσει την ήδη εκτεταμένη νομολογία του στον τομέα αυτόν.

Κατ' εφαρμογήν του κοινού συστήματος που διαμόρφωσε με τη νομολογία του το Δικαστήριο, απαγορεύονται όχι μόνον οι προφανείς διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, αλλά και κάθε μορφή συγκαλυμμένης δυσμενούς διακρίσεως (ή έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως) όταν η εφαρμογή κριτηρίων εκ πρώτης όψεως ουδέτερων καταλήγει, στην πράξη, στο ίδιο αποτέλεσμα. Πάντως, ο χαρακτηρισμός μιας διαφορετικής μεταχειρίσεως ως δυσμενούς διακρίσεως προϋποθέτει την εφαρμογή διαφορετικών κανόνων επί ομοίων καταστάσεων

ή την εφαρμογή του αυτού κανόνα επί διαφορετικών καταστάσεων. Σε περίπτωση διαπιστώσεως έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως, υφίσταται δυνατότητα δικαιολογήσεως για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, υπό την προϋπόθεση τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας.

Από τα διάφορα εθνικά φορολογικά μέτρα που εξέτασε το Δικαστήριο ορισμένα κρίθηκαν σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, ενώ άλλα κρίθηκαν ασυμβίβαστα.

Μεταξύ των εθνικών μέτρων που κρίθηκαν σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο περιλαμβάνονται, πρώτον, εκείνα τα μέτρα τα οποία εφαρμόζονται άνευ διακρίσεων επί αντικειμενικώς ομοίων καταστάσεων. Αυτή ήταν η περίπτωση στην υπόθεση *van Hilten-van der Heijden* (απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2006, C-513/03, Συλλογή 2006, σ. I-1957), η οποία αφορούσε εθνική κανονιστική ρύθμιση δυνάμει της οποίας η κληρονομία ημεδαπού ο οποίος απεβίωσε πριν από τη συμπλήρωση δεκαετίας από της μεταφοράς της κατοικίας του στην αλλοδαπή φορολογείται ως εάν η μεταφορά κατοικίας δεν είχε γίνει, πλην της αφαιρέσεως των φόρων κληρονομίας που εισπράχθηκαν από άλλα κράτη. Τάσσοντας προϋποθέσεις φορολογίας πανομοιότυπες για τους ημεδαπούς που έχουν μεταφέρει την κατοικία τους στην αλλοδαπή και για εκείνους που έχουν παραμείνει στο οικείο κράτος μέλος, μια τέτοια ρύθμιση δεν μπορεί να αποτρέψει, επισήμανε το Δικαστήριο, την πραγματοποίηση επενδύσεων σε αυτό το κράτος μέλος από άλλο κράτος ούτε να μειώσει την αξία της κληρονομίας ενός ημεδαπού ο οποίος μετέφερε την κατοικία του στην αλλοδαπή. Όσον αφορά τη διαφορετική μεταχείριση των κατοίκων ημεδαπής που είναι υπήκοοι του οικείου κράτους μέλους και των κατοίκων ημεδαπής που είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτή συνιστά έμμεση δυσμενή διάκριση κατά το άρθρο 56 ΕΚ, καθόσον απορρέει από την αρμοδιότητα των κρατών μελών να ορίζουν τα κριτήρια κατανομής της φορολογικής τους εξουσίας. Παρόμοια ήταν η περίπτωση στην υπόθεση *Kerckhaert και Morres* (απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 2006, C-513/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), η οποία αφορούσε φορολογική νομοθεσία επιβάλλουσα τον ίδιο φορολογικό συντελεστή στα μερίσματα από μετοχές εταιρειών εγκατεστημένων εντός της εθνικής επικράτειας και τα μερίσματα από μετοχές εταιρειών εγκατεστημένων σε άλλο κράτος μέλος, χωρίς να λαμβάνει υπόψη την παρακράτηση στην πηγή στο άλλο αυτό κράτος μέλος έναντι φόρου εισοδήματος. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, υπό το πρίσμα της φορολογικής νομοθεσίας του κράτους της κατοικίας του, ο φορολογούμενος που εισπράττει μερίσματα δεν βρίσκεται οπωσδήποτε σε διαφορετική κατάσταση εκ του γεγονότος και μόνον ότι τα εισπράττει από εταιρεία εγκατεστημένη σε άλλο κράτος μέλος, το οποίο, ασκώντας τη φορολογική του αρμοδιότητα, επιβάλλει στα μερίσματα αυτά παρακράτηση φόρου εισοδήματος. Συνεπώς, μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση δεν αντιβαίνει προς το άρθρο 56 ΕΚ. Τα ανεπιθύμητα αποτελέσματα, όσον αφορά τη διπλή φορολόγηση, που προκύπτουν από μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση οφείλονται στην εκ παραλλήλου άσκηση, εκ μέρους δύο κρατών μελών, της φορολογικής τους αρμοδιότητας. Επομένως, σ' αυτά εναπόκειται να λάβουν μέτρα για την αποφυγή ανεπιθύμητων καταστάσεων, χρησιμοποιώντας, μεταξύ άλλων, τα κριτήρια κατανομής που ακολουθούνται στη διεθνή φορολογική πρακτική.

Περιλαμβάνονται, επίσης, στα εθνικά φορολογικά μέτρα που αναγνωρίστηκαν ως σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο εκείνα τα οποία, καίτοι αντιμετωπίζουν διαφορετικά αντικειμενικώς όμοιες καταστάσεις, τελικώς αποδεικνύονται ουδέτερα ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Test Claimants in the FII Group Litigation*

(απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2006, C-446/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή). Στο πλαίσιο γενικής κανονιστικής ρυθμίσεως σκοπούσας στην αποτροπή ή τον μετριασμό των αποτελεσμάτων της αλληπάλληλης φορολογίας ή της διπλής φορολογίας (διπλή φορολογία του αυτού εισοδήματος σε δύο διαφορετικούς φορολογούμενους), το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας εφάρμοζε, για τον υπολογισμό του φόρου των εγκατεστημένων στην επικράτειά του εταιρειών, δύο διαφορετικά συστήματα φορολογήσεως των μερισμάτων, αναλόγως της εθνικής ή ξένης καταγωγής τους. Ενώ τα μερίσματα που εισέπρατταν οι εγκατεστημένες στην ημεδαπή εταιρείες από επίσης εγκατεστημένες στην ημεδαπή εταιρείες υπέκειντο σε σύστημα απαλλαγής, τα μερίσματα που εισέπρατταν εγκατεστημένες στην ημεδαπή εταιρείες από εταιρείες εγκατεστημένες στο εξωτερικό υπέκειντο σε σύστημα φορολογήσεως. Λόγω αυτής της φορολογικής ρυθμίσεως, επισήμανε το Δικαστήριο, η κατάσταση μιας εταιρείας μετόχου η οποία εισπράττει μερίσματα αλλοδαπής προελεύσεως είναι συγκρίσιμη προς αυτήν της εταιρείας μετόχου που εισπράττει μερίσματα ημεδαπής προελεύσεως, κατά το μέτρο που, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, τα πραγματοποιηθέντα κέρδη ενδέχεται, κατ' αρχήν, να υποστούν αλληπάλληλη φορολογία. Εφόσον αποδεικνύεται ότι δεν έχει δυσμενείς συνέπειες για τα μερίσματα αλλοδαπής προελεύσεως, η διαφορετική αυτή μεταχείριση δεν είναι, πάντως, αντίθετη προς τα άρθρα 43 ΕΚ και 56 ΕΚ, στοιχείο που απόκειται στα εθνικά δικαστήρια να εκτιμούν.

Τα άλλα εθνικά νομοθετικά μέτρα που κρίθηκαν σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο είναι εκείνα που προβλέπουν διαφορετική μεταχείριση μη όμοιων καταστάσεων. Ένα τέτοιο μέτρο υπήρξε αντικείμενο της υποθέσεως *Test Claimants in Class IV of the Act Group Litigation* (απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2006, C-374/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) όσον αφορά μια άλλη πτυχή της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας που σκοπούσε στην αποτροπή ή τον περιορισμό περιπτώσεων αλληπάλληλης ή διπλής φορολογίας. Τα επίμαχα μέτρα αφορούσαν, στην υπόθεση αυτή, το σύστημα φορολογήσεως των μερισμάτων που προέρχονται από εγκατεστημένες στην ημεδαπή εταιρείες. Ενώ οι εγκατεστημένες στην ημεδαπή εταιρείες που εισπράττουν μερίσματα από άλλες εγκατεστημένες στην ημεδαπή εταιρείες απολαύουν πιστώσεως φόρων, οι μη εγκατεστημένες στην ημεδαπή εταιρείες που εισπράττουν αντίστοιχα μερίσματα δεν απολαύουν πιστώσεως φόρου. Πάντως, η διαφορετική αυτή φορολογική μεταχείριση μεταξύ εγκατεστημένων και μη εγκατεστημένων στην ημεδαπή εταιρειών δεν δημιουργεί δυσμενείς διακρίσεις, υπογράμμισε το Δικαστήριο. Καίτοι η κατάσταση των μετόχων κατοίκων ημεδαπής που εισπράττουν μερίσματα από το εξωτερικό μπορεί να θεωρηθεί ως ομοιάζουσα με την κατάσταση μετόχων κατοίκων ημεδαπής που εισπράττουν μερίσματα αλλοδαπής προελεύσεως (απόφαση *Test Claimants in the FII Group Litigation*, προαναφερθείσα), τούτο δεν ισχύει απαραίτητως, όσον αφορά την εφαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας του κράτους μέλους όπου είναι εγκατεστημένη η διανεμούσα τα μερίσματα εταιρεία, για την κατάσταση των δικαιούχων μετόχων που είναι εγκατεστημένοι σε αυτό το κράτος μέλος και των δικαιούχων μετόχων που είναι εγκατεστημένοι σε άλλο κράτος μέλος. Πράγματι, αν η διανεμούσα εταιρεία και ο δικαιούχος μέτοχος δεν είναι εγκατεστημένοι στο ίδιο κράτος μέλος, το κράτος μέλος αυτό, δηλαδή το κράτος μέλος προέλευσης των κερδών, δεν βρίσκεται στην ίδια κατάσταση, όσον αφορά την πρόληψη ή τον μετριασμό της αλληπάλληλης φορολογίας και της οικονομικής διπλής φορολογίας, με το κράτος μέλος εγκατάστασης του δικαιούχου μετόχου. Συνεπώς, σε μια τέτοια περίπτωση, τα άρθρα 43 ΕΚ και 56 ΕΚ δεν απαγορεύουν τη διαφορετική μεταχείριση εταιρειών εγκατεστημένων στην ημεδαπή και εταιρειών εγκατεστημένων στην αλλοδαπή.

Τέλος, αναγνωρίστηκαν ως σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο εθνικά μέτρα συνεπαγόμενα διαφορετική μεταχείριση, αλλά δυνάμενα να δικαιολογηθούν για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, όπως στην υπόθεση *FKP Scorpio Konzertproduktionen* (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2006, C-290/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή). Η διαφορά της κύριας δίκης αφορούσε εθνική νομοθετική ρύθμιση δυνάμει της οποίας μια διαδικασία παρακρατήσεως του φόρου στην πηγή εφαρμοζόταν στην αμοιβή παρεχόντων υπηρεσίες που δεν κατοικούν στο κράτος μέλος στο οποίο παρασχέθηκαν οι υπηρεσίες, ενώ η αμοιβή που καταβαλλόταν στους παρέχοντες υπηρεσίες που κατοικούν στο κράτος μέλος αυτό δεν υπέκειτο σε τέτοια παρακράτηση. Το Δικαστήριο έκρινε ότι περιορίζει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών η επιβαλλόμενη στον αποδέκτη των υπηρεσιών υποχρέωση να προβαίνει στην παρακράτηση αυτή, διότι άλλως υπέχει ευθύνη. Αποφάνθηκε, πάντως, ότι μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση τη δικαιολογεί η ανάγκη διασφάλισης της αποτελεσματικής εισπράξεως του φόρου εισοδήματος προσώπων τα οποία είναι εγκατεστημένα εκτός του εδάφους του κράτους που επιβάλλει τον φόρο και συνιστούν μέσο ανάλογο του επιδιωκόμενου σκοπού.

Μεταξύ των εθνικών μέτρων που κρίθηκαν ασυμβίβαστα με το κοινοτικό δίκαιο περιλαμβάνονται, πρώτον, εκείνα τα οποία, καίτοι ελήφθησαν για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, είναι δυσανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Παράδειγμα αποτελεί η προαναφερθείσα υπόθεση *N*. Φορολογούμενος ο οποίος κατέχει εταιρικά μερίδια και υπόκειται, απλώς λόγω της μεταφοράς της κατοικίας του στην αλλοδαπή, σε φόρο επί υπεραξιών τις οποίες δεν έχει ακόμα αποκομίσει στην πράξη, ενώ αν εξακολουθούσε να κατοικεί στο έδαφος του κράτους μέλους του οποίου έχει την ιθαγένεια οι υπεραξίες θα υπέκειντο σε φόρο μόνον εφόσον πράγματι τις αποκόμιζε, αποθαρρύνεται να ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας. Οι επίμαχες διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας επιδιώκουν, πράγματι, την επίτευξη σκοπού γενικού συμφέροντος καθόσον διασφαλίζουν την κατανομή, βάσει της αρχής της εδαφικότητας, της εξουσίας επιβολής φόρων μεταξύ των κρατών μελών, αποτρέποντας περιπτώσεις διπλής νομικής φορολογίας (διπλή φορολόγηση του ίδιου εισοδήματος στον ίδιο φορολογούμενο). Εντούτοις, τόσο η υποχρέωση συστάσεως εγγυήσεων για την αναστολή καταβολής του κανονικώς οφειλομένου φόρου όσο και η αδυναμία προβολής της τυχόν μειώσεως της αξίας μετά τη μεταφορά της κατοικίας καθιστούν το επίμαχο φορολογικό σύστημα δυσανάλογο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Περιλαμβάνονται, δεύτερον, μεταξύ των εθνικών μέτρων που κρίθηκαν ασυμβίβαστα με το κοινοτικό δίκαιο τα μέτρα εκείνα τα οποία αντιμετωπίζουν κατά τρόπο διαφορετικό όμοιες καταστάσεις. Στην προαναφερθείσα απόφαση *Ritter-Coulais*, το Δικαστήριο έκρινε ότι συνιστά κώλυμα εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία δεν επιτρέπει στα φυσικά πρόσωπα, τα οποία πραγματοποιούν εισοδήματα εντός του κράτους μέλους από εξαρτημένη εργασία και φορολογούνται σ' αυτό απεριορίστως, να ζητήσουν, για τον προσδιορισμό του φορολογικού συντελεστή των εν λόγω εισοδημάτων, να λαμβάνονται υπόψη οι απώλειες εισοδήματος που είναι συναφείς με οικία που χρησιμοποιούν για ιδιοκατοίκηση και η οποία βρίσκεται σε άλλο κράτος μέλος, της οποίας έχουν την κυριότητα και την οποία χρησιμοποιούν ως κύρια κατοικία τους, ενώ τα τυχόν μισθώματα προερχόμενα από την κατοικία αυτή θα ελαμβάνοντο υπόψη. Μολονότι η κανονιστική αυτή ρύθμιση δεν αφορά, πράγματι, ευθέως τους μη κατοικούντες εντός του οικείου κράτους, η κατηγορία αυτή είναι συνήθως εκείνη η οποία έχει στην κυριότητά της οικία ευρισκόμενη εκτός των ορίων του κράτους κατοικίας και συνίσταται, κατά κανόνα, από υπηκόους άλλων κρατών

μελών. Συνεπώς, η λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση της κατηγορίας αυτής αντιβαίνει προς το άρθρο 39 ΕΚ.

Στην υπόθεση *Centro di Musicologia Walter Stauffer* (απόφαση της 14ης Σεπτεμβρίου 2006, C-386/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του ερωτήματος αν κράτος μέλος μπορεί να μεταχειριστεί δυσμενέστερα, σε σχέση με αντίστοιχο ίδρυμα που έχει την έδρα του στην ημεδαπή, κοινωφελές ίδρυμα που έχει την έδρα του στην αλλοδαπή και το οποίο πληροί τις προϋποθέσεις εντός αυτού του κράτους μέλους όσον αφορά την αναγνώριση του κοινωφελούς χαρακτήρα του. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, μολονότι το άρθρο 58 ΕΚ παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να αντιμετωπίζουν φορολογικώς κατά τρόπο διαφορετικό τους φορολογούμενους που δεν έχουν την κατοικία τους εντός του κράτους που επιβάλλει τον φόρο, εντούτοις, απαγορεύει τα μέτρα εκείνα που συνιστούν μέσο αυθαίρετων διακρίσεων ή συγκεκριμένο περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, διαφορετική μεταχείριση κοινωφελών ιδρυμάτων που υπέχουν απεριόριστη φορολογική υποχρέωση —δηλαδή εκείνων που έχουν την έδρα τους στην ημεδαπή— και εκείνων που υπέχουν περιορισμένη φορολογική υποχρέωση —δηλαδή εκείνων που έχουν την έδρα τους στην αλλοδαπή— επιτρέπεται μόνον εφόσον αφορά καταστάσεις που δεν είναι αντικειμενικώς όμοιες ή δικαιολογείται για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος. Από αυτής της απόψεως, τα αλλοδαπά ιδρύματα που είναι αναγνωρισμένα ως κοινωφελή στο κράτος μέλος καταγωγής τους και πληρούν τις προϋποθέσεις που θέτει προς τούτο η νομοθεσία άλλου κράτους μέλους, έχουν δε ως σκοπό την προαγωγή όμοιων συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου, βρίσκονται σε κατάσταση όμοια με εκείνη των αντίστοιχων ιδρυμάτων που έχουν την έδρα τους στην ημεδαπή. Εφόσον λοιπόν δεν δικαιολογείται, η διαφορετική μεταχείριση των μη εχόντων την έδρα τους στην ημεδαπή ιδρυμάτων αντιβαίνει στο κοινοτικό δίκαιο.

Στην προαναφερθείσα υπόθεση *FKP Scorpio Konzertproduktionen*, το Δικαστήριο εξέτασε, για μία ακόμη φορά, το ζήτημα της δυνατότητας εκπτώσεως των επαγγελματικών εξόδων ενός παρέχοντος υπηρεσίες που είναι κάτοικος αλλοδαπής. Όσον αφορά τα επαγγελματικά έξοδα τα συνδεόμενα άμεσα με τις δραστηριότητες από τις οποίες προήλθαν τα φορολογητέα εισοδήματα, οι κάτοικοι και οι μη κάτοικοι ημεδαπής τελούν σε παρεμφερή κατάσταση. Το Δικαστήριο είχε αποφανθεί, στην απόφασή του *Gerritse* (απόφαση της 12ης Ιουνίου 2003, C-234/01, Συλλογή 2006, σ. I-5933), ότι εθνική κανονιστική ρύθμιση που δεν αναγνωρίζει στους μη κατοίκους ημεδαπής το δικαίωμα αφαιρέσεως των επαγγελματικών εξόδων, το οποίο έχουν οι κατοικούντες στο εθνικό έδαφος, εγκυμονεί τον κίνδυνο να αποβεί κυρίως σε βάρος των υπηκόων άλλων κρατών μελών και ισοδυναμεί, επομένως, με έμμεση διάκριση λόγω ιθαγένειας αντίθετη προς τη Συνθήκη. Στη συγκεκριμένη υπόθεση το Δικαστήριο έκρινε, επίσης, αντίθετη προς τη Συνθήκη εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία δεν παρέχει τη δυνατότητα συνυπολογισμού των επαγγελματικών εξόδων στο πλαίσιο της διαδικασίας παρακρατήσεως του φόρου στην πηγή, αλλά μόνο στο πλαίσιο της μεταγενέστερης διαδικασίας επιστροφής.

Στην υπόθεση *Turpeinen* (απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2006, C-520/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), τέλος, το Δικαστήριο έκρινε αντίθετη προς το άρθρο 18 ΕΚ, περί ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ενώσεως, την κανονιστική ρύθμιση κράτους μέλους δυνάμει της οποίας η σύνταξη γήρατος που καταβάλλεται από οργανισμό αυτού του κράτους σε πρόσωπο το οποίο κατοικεί εντός άλλου κράτους μέλους

φορολογείται, σε ορισμένες περιπτώσεις, βαρύτερα από τη σύνταξη που καταβάλλεται σε κάτοικο αυτού του κράτους, εφόσον η εν λόγω σύνταξη συνιστά το σύνολο ή σχεδόν το σύνολο των εισοδημάτων του κατοίκου αλλοδαπής. Σε μια τέτοια περίπτωση, πράγματι, η κατάσταση του κατοικούντος σε άλλο κράτος φορολογουμένου είναι, όσον αφορά τον φόρο εισοδήματος, αντικειμενικώς όμοια προς εκείνη του φορολογουμένου ο οποίος κατοικεί εντός του οικείου κράτους.

Όσον αφορά την ελευθερία εγκαταστάσεως, με δύο παράλληλες αποφάσεις της 19ης Σεπτεμβρίου 2006 που αφορούσαν η μεν πρώτη προδικαστικό ερώτημα (C-506/04, *Wilson*, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) η δε άλλη προσφυγή λόγω παραβάσεως (C-193/05, *Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου*, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι είναι αντίθετες προς την οδηγία περί ασκήσεως του επαγγέλματος του δικηγόρου με βάση τον επαγγελματικό τίτλο του κράτους καταγωγής⁽¹⁴⁾ οι διατάξεις της νομοθεσίας του Λουξεμβούργου οι οποίες εξαρτούν την εγγραφή δικηγόρου ο οποίος έχει αποκτήσει τον επαγγελματικό του τίτλο σε άλλο κράτος μέλος από την προηγούμενη εξακρίβωση της γνώσεως των τριών εθνικών γλωσσών. Πράγματι, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η προσκόμιση πιστοποιητικού εγγραφής στα μητρώα της αρμόδιας αρχής του κράτους καταγωγής, σύμφωνα με το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, συνιστά τη μόνη προϋπόθεση από την οποία πρέπει να εξαρτάται η εγγραφή του ενδιαφερόμενου στα μητρώα του κράτους μέλους υποδοχής, η παρέχουσα στον ενδιαφερόμενο τη δυνατότητα ασκήσεως του επαγγέλματός του με βάση τον τίτλο του κράτους καταγωγής. Το Δικαστήριο υπογράμμισε, σχετικώς, ότι η μη θέσπιση από την οδηγία συστήματος προηγούμενης εξακρίβωσης των γνώσεων, συνοδεύεται από σειρά κανόνων που αποσκοπούν στη διασφάλιση αποδεκτού επιπέδου προστασίας των πολιτών και της εύρυθμης λειτουργίας της δικαιοσύνης, ιδίως οι κανόνες που προβλέπουν την υποχρέωση του δικηγόρου να ασκεί το επάγγελμά του υπό τον επαγγελματικό του τίτλο καταγωγής και τη δεοντολογικής φύσεως υποχρέωση να μην αναλαμβάνει υποθέσεις για τις οποίες δεν έχει τις αναγκαίες ικανότητες, π.χ. λόγω έλλειψης γλωσσικών γνώσεων. Στην υπόθεση *Wilson*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο νόμος του Λουξεμβούργου ήταν αντίθετος προς το άρθρο 9 της οδηγίας, κατά το οποίο πρέπει να παρέχεται δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής κατά την εσωτερική νομοθεσία κατά των αποφάσεων περί απορρίψεως αιτήσεως εγγραφής. Πράγματι, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν διασφαλιζόταν επαρκώς η αμεροληψία, δεδομένου ότι οι αποφάσεις περί απορρίψεως των αιτήσεων εγγραφής υπέκειντο στον έλεγχο οργάνου απαρτιζομένου —σε πρώτο βαθμό— αποκλειστικώς και —σε δεύτερο βαθμό— κατά πλειοψηφία από δικηγόρους του κράτους αυτού, η δε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του ανωτάτου δικαστηρίου παρείχε δυνατότητα δικαστικού ελέγχου μόνον ως προς τα νομικά ζητήματα και όχι ως προς τα πραγματικά περιστατικά.

Τέλος, όσον αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, με την απόφασή του επί της υποθέσεως *Fidium Finanz* (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2006, C-452/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), ότι είναι σύμφωνη με το κοινοτικό δίκαιο εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία εξαρτά από προηγούμενη άδεια την άσκηση, στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, της δραστηριότητας χορηγήσεως πιστώσεων

(14) Οδηγία 98/5/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998, για τη διευκόλυνση της μόνιμης άσκησης του δικηγορικού επαγγέλματος σε κράτος μέλος διάφορο εκείνου στο οποίο αποκτήθηκε ο επαγγελματικός τίτλος (ΕΕ L 77, σ. 36).

από εταιρεία εδρεύουσα σε τρίτο κράτος, και η οποία προβλέπει ότι η χορήγηση της άδειας αυτής γίνεται υπό την προϋπόθεση ότι η κεντρική διοίκηση ή υποκατάστημα της ασκούσας τη δραστηριότητα αυτή εταιρείας βρίσκεται εντός του εθνικού εδάφους. Δεδομένου ότι την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών δεν μπορεί να την επικαλεστεί, αντιθέτως προς την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων, εταιρεία εγκατεστημένη σε τρίτο κράτος, το Δικαστήριο εξέτασε με ποια από τις δύο αυτές θεμελιώδεις αρχές συνδέεται η συγκεκριμένη δραστηριότητα. Διαπίστωσε ότι, κατ' αρχήν, η δραστηριότητα αυτή συνδέεται τόσο με τη μία όσο και την άλλη από τις θεμελιώδεις αυτές ελευθερίες. Στηριζόμενο σε σειρά προηγούμενων αποφάσεων, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, σε μια τέτοια περίπτωση, πρέπει να εξεταστεί σε ποιο βαθμό επηρεάζεται η άσκηση των συγκεκριμένων ελευθεριών και αν, υπό τις συνθήκες της υποθέσεως της κύριας δίκης, μία εξ αυτών επικρατεί της άλλης. Αν πράγματι αυτό συμβαίνει, τότε η εξέταση του συγκεκριμένου μέτρου γίνεται, κατ' αρχήν, σε σχέση με μία μόνο από τις δύο ελευθερίες. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι το επίμαχο σύστημα αδειών επηρεάζει, κυρίως, την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και ότι η προϋπόθεση μόνιμης εγκαταστάσεως συνιστά, στην πράξη, άρνηση εφαρμογής αυτής της αρχής. Αντιθέτως, οι περιορισμοί που ενδεχομένως συνεπάγεται ένα τέτοιο σύστημα ως προς την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων αποτελεί αναπόδραστη συνέπεια του περιορισμού που επιβλήθηκε στην παροχή υπηρεσιών.

Όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση, αξίζει να επισημανθούν τρεις υποθέσεις σχετικές με την ερμηνεία του κανονισμού 1408/71, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και μη μισθωτούς εργαζόμενους και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως αυτός έχει τροποποιηθεί⁽¹⁵⁾.

Πρώτον, όσον αφορά την καλούμενη «ελεύθερη κυκλοφορία των ασθενών», επισημαίνεται η σημαντική απόφαση που εκδόθηκε στις 16 Μαΐου 2006 επί της υποθέσεως *Watts* (C-372/04, Συλλογή 2006, σ. I-4325). Το Δικαστήριο εξέτασε στην υπόθεση αυτή το εθνικό σύστημα υγείας του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (*National Health Service*, στο εξής: NHS), σε σχέση με το άρθρο 22 του κανονισμού 1408/71 και το άρθρο 49 ΕΚ. Το άρθρο 22, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1408/71 προβλέπει ότι ο αρμόδιος ασφαλιστικός φορέας δεν έχει το δικαίωμα να μην επιτρέψει σε ασθενή να μεταβεί σε άλλο κράτος μέλος προς νοσηλεία (δηλαδή, στην πράξη, δεν έχει την ευχέρεια να μην του χορηγήσει το έντυπο E112) «εφόσον η θεραπεία αυτή δεν δύναται να του παρασχεθεί μέσα στα χρονικά όρια που είναι κανονικά αναγκαία για την παροχή της στο κράτος μέλος του τόπου κατοικίας του εάν ληφθεί υπόψη η τρέχουσα κατάσταση της υγείας του και η πιθανή εξέλιξη της ασθένειάς». Δεδομένου ότι η παρεχόμενη στο πλαίσιο του NHS νοσοκομειακή περίθαλψη είναι μεν δωρεάν, απαιτείται, όμως, μακρά περίοδος αναμονής στις περιπτώσεις λιγότερο επείγουσας νοσηλείας, ανέκυψε το ζήτημα κατά πόσον πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η περίοδος αναμονής στο κράτος κατοικίας, προκειμένου να εκτιμηθούν «τα χρονικά όρια που είναι κανονικά αναγκαία για την παροχή [θεραπείας]», στα οποία αναφέρεται το άρθρο 22 του ως άνω κανονισμού. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο, καίτοι αναγνώρισε το θεμιτό ενός συστήματος καταλόγων

(15) Κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 118/97 του Συμβουλίου, της 2ας Δεκεμβρίου 1996 (ΕΕ 1997, L 28, σ. 1).

αναμονής, αποφάνθηκε ότι, για να μπορεί να αρνηθεί την παροχή εγκρίσεως για λόγο στηριζόμενο στον χρόνο αναμονής, ο αρμόδιος φορέας πρέπει να αποδείξει ότι ο χρόνος αναμονής δεν υπερβαίνει τον χρόνο αναμονής που κρίνεται εύλογος με βάση την αντικειμενική ιατρική αξιολόγηση των κλινικών αναγκών του ενδιαφερομένου και λαμβανομένης υπόψη της καταστάσεως της υγείας του, του ιστορικού του, της πιθανής εξελίξεως της ασθένειάς του, της εντάσεως του πόνου και/ή της φύσεως του προβλήματός του κατά τον χρόνο που ζητείται η έγκριση. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι ο καθορισμός του χρόνου αναμονής πρέπει να γίνεται κατά τρόπο ευέλικτο και δυναμικό, που να επιτρέπει την επανεκτίμηση του χρόνου αναμονής σε συνάρτηση με τυχόν επιδείνωση της καταστάσεως του ασθενούς. Όσον αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 49 ΕΚ έχει εφαρμογή σε περίπτωση κατά την οποία ένα πρόσωπο του οποίου η κατάσταση της υγείας απαιτεί την παροχή νοσοκομειακής περίθαλψης μεταβαίνει σε άλλο κράτος μέλος για να του παρασχεθούν οι σχετικές υπηρεσίες έναντι αμοιβής, χωρίς να χρειάζεται να εξεταστεί ο τρόπος λειτουργίας του εθνικού συστήματος στο οποίο υπάγεται το πρόσωπο αυτό και από το οποίο εν συνεχεία ζητεί την κάλυψη του κόστους των υπηρεσιών αυτών. Ακολουθώντας, επισήμανε ότι εθνικό σύστημα υγείας, όπως το NHS, το οποίο εξαρτά την κάλυψη του κόστους της νοσοκομειακής περίθαλψης σε άλλο κράτος μέλος από προηγούμενη έγκριση, ενώ η δωρεάν παροχή των υπηρεσιών στο πλαίσιο του συστήματος αυτού δεν εξαρτάται από τέτοια έγκριση, συνιστά κώλυμα στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών. Ο περιορισμός αυτός μπορεί, βεβαίως, να δικαιολογηθεί για λόγους προγραμματισμού διασφαλίζοντας επαρκή και διαρκή πρόσβαση σε ένα ισόρροπο φάσμα ποιοτικής νοσοκομειακής περίθαλψης, και διασφαλίζοντας, επίσης, τη συγκράτηση των εξόδων και την αποτροπή της σπατάλης, οικονομικών, τεχνικών και ανθρωπίνων πόρων. Απαιτείται επίσης, υπογράμμισε το Δικαστήριο, οι προϋποθέσεις χορηγήσεως τέτοιας εγκρίσεως να δικαιολογούνται από τους επιτακτικούς αυτούς λόγους και να ανταποκρίνονται στην αρχή της αναλογικότητας. Όσον αφορά τους καταλόγους αναμονής που προβλέπονται στο πλαίσιο του NHS, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, όταν ο χρόνος αναμονής που καθορίζεται βάσει των καταλόγων αυτών υπερβαίνει, στη συγκεκριμένη ατομική περίπτωση, τον χρόνο αναμονής που κρίνεται αποδεκτός βάσει αντικειμενικής ιατρικής αξιολογήσεως, ο αρμόδιος φορέας δεν μπορεί να αρνηθεί τη χορήγηση εγκρίσεως για λόγους που αντλούνται από την ύπαρξη καταλόγων αναμονής, την προβαλλόμενη ανατροπή της ιεραρχήσεως των προτεραιοτήτων σε συνάρτηση με τον βαθμό επείγοντος της κάθε περιπτώσεως, τη δωρεάν παροχή νοσοκομειακής περιθάλψεως στο πλαίσιο του οικείου εθνικού συστήματος, την υποχρέωση για θέσπιση ειδικού μηχανισμού χρηματοδοτήσεως προκειμένου να καλυφθεί το κόστος της υποβολής σε θεραπεία σε άλλο κράτος μέλος, και/ή τη σύγκριση του κόστους της θεραπείας αυτής προς το κόστος εξίσου αποτελεσματικής θεραπείας που παρέχεται εντός του αρμοδίου κράτους μέλους. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε, σχετικώς, ότι, αν η περίθαλψη δεν μπορεί να παρασχεθεί εντός ευλόγου από ιατρικής απόψεως προθεσμίας, οι εθνικές αρχές πρέπει να προβλέπουν μηχανισμούς καλύψεως του κόστους της νοσοκομειακής περίθαλψης που παρέχεται εντός άλλων κρατών μελών.

Δεύτερον, στην απόφασή του επί της υποθέσεως *Acereda Herrera* (απόφαση της 15ης Ιουνίου 2006, C-466/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε, προκειμένου περί της αναλήψεως ορισμένων εξόδων στα οποία υποβλήθηκε ασφαλισμένος του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως κράτους μέλους, λόγω νοσοκομειακής περιθάλψεώς του σε άλλο κράτος μέλος, για την οποία είχε προηγουμένως λάβει άδεια από τον ασφαλιστικό του φορέα, ότι το άρθρο 22, παράγραφοι 1, στοιχείο γ',

και 2, καθώς και το άρθρο 36 του κανονισμού 1408/71, όπως τροποποιήθηκε, δεν παρέχουν στον ασφαλισμένο δικαίωμα αποδόσεως από τον ασφαλιστικό του φορέα των εξόδων μετακίνησης, διαμονής και διατροφής στα οποία υποβλήθηκε στο έδαφος του άλλου κράτους μέλους ο ίδιος και το πρόσωπο που τον συνόδευσε, πλην των εξόδων διαμονής και διατροφής του ασφαλισμένου στο νοσηλευτικό ίδρυμα. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, σχετικώς, ότι η έννοια «παροχή εις χρήμα» του άρθρου 22, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού, περιλαμβάνει, πράγματι, τα έξοδα για τις καθαυτό ιατρικές υπηρεσίες, καθώς και τα άρρηκτα συνδεδεμένα προς αυτά έξοδα διαμονής και διατροφής στο νοσοκομείο και αποκλείει την ανάληψη, εκ μέρους του αρμόδιου φορέα, των παρεπομένων εξόδων, όπως των εξόδων μετακινήσεως, διαμονής και διατροφής στα οποία υποβλήθηκε στο έδαφος του άλλου κράτους μέλους ο ασφαλισμένος και το πρόσωπο που τον συνόδευσε.

Τέλος, στην απόφασή του επί της υποθέσεως *Nikula* (απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, C-50/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), η οποία αφορούσε την καταβολή σε κράτος μέλος εισφορών κοινωνικής ασφαλίσεως για συντάξεις παρεχόμενες από τον φορέα άλλου κράτους μέλους, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 33, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71, όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε με τον κανονισμό 118/97, δεν απαγορεύει, κατά τον καθορισμό της βάσεως υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών ασθενείας που έχουν εφαρμογή στο κράτος μέλος κατοικίας του δικαιούχου συντάξεως καταβαλλομένης από φορείς αυτού του κράτους μέλους, το οποίο είναι αρμόδιο για τη χορήγηση παροχών βάσει του άρθρου 27 του εν λόγω κανονισμού, να περιλαμβάνονται στη βάση αυτή, πλην των συντάξεων που λαμβάνονται στο κράτος μέλος κατοικίας, οι καταβαλλόμενες από φορείς άλλου κράτους μέλους συντάξεις, στον βαθμό που οι εν λόγω εισφορές ασφαλίσεως δεν υπερβαίνουν το ποσό των συντάξεων που χορηγούνται στο κράτος μέλος κατοικίας. Εντούτοις, το άρθρο 39 ΕΚ απαγορεύει να λαμβάνεται υπόψη το ποσό των συντάξεων που καταβλήθηκαν από φορείς άλλου κράτους μέλους αν έχουν καταβληθεί στο άλλο αυτό κράτος μέλος εισφορές ασφαλίσεως επί εισοδημάτων προερχομένων από δραστηριότητα ασκηθείσα στο τελευταίο αυτό κράτος μέλος. Στους ενδιαφερόμενους εναπόκειται να αποδείξουν το ότι όντως καταβλήθηκαν οι προγενέστερες εισφορές ασφαλίσεως.

Θεωρήσεις, άσυλο και μετανάστευση

Κατόπιν προσφυγής κατά παραβάσεως που άσκησε η Επιτροπή κατά του Βασιλείου της Ισπανίας, λόγω της πρακτικής που ακολουθούσαν οι αρχές του κράτους μέλους αυτού αρνούμενες την είσοδο και τη χορήγηση θεωρήσεως σε υπηκόους τρίτων κρατών, συζύγους υπηκόου κράτους μέλους, απλώς και μόνον επειδή περιλαμβάνονται στον κατάλογο ανεπιθύμητων προσώπων του συστήματος πληροφοριών Σένγκεν (ΣΠΣ), το Δικαστήριο, με την απόφασή του επί της υποθέσεως *Επιτροπή κατά Ισπανίας* (απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2006, C-503/03, Συλλογή 2006, σ. I-1097), διευκρίνισε τις σχέσεις μεταξύ της Συμβάσεως Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν (στο εξής: ΣΕΣΣ) και των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Αποφάνθηκε, επίσης, ως προς τη συμπεριφορά που πρέπει να επιδεικνύουν τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του ΣΠΣ. Επί του πρώτου ζητήματος, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το γεγονός ότι μια διοικητική πρακτική είναι σύμφωνη προς τις διατάξεις της ΣΕΣΣ καθιστά δυνατή τη δικαιολόγηση της συμπεριφοράς των αρμοδίων εθνικών αρχών μόνον καθόσον η εφαρμογή των οικείων διατάξεων συμβιβάζεται με τους κοινοτικούς κανόνες που διέπουν

την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων. Σχετικώς, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι είναι σύμφωνη προς τη ΣΕΣΣ η εκ μέρους των κρατών μελών απαγόρευση, άνευ ετέρου, της εισόδου και της χορηγήσεως θεωρήσεως σε αλλοδαπό ο οποίος περιλαμβάνεται στον κατάλογο ανεπιθύμητων του Σένγκεν. Εντούτοις, στο μέτρο που ο αυτοματισμός αυτός της αρνήσεως που προβλέπει η ΣΕΣΣ δεν διακρίνει ανάλογα με το αν ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός είναι ή δεν είναι σύζυγος υπηκόου κράτους μέλους, έπρεπε να εξεταστεί αν η συμπεριφορά των ισπανικών αρχών ήταν σύμφωνη με τους κανόνες περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, ιδίως με τους κανόνες της οδηγίας 64/221⁽¹⁶⁾. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η αναγραφή στον κατάλογο ανεπιθύμητων του ΣΠΣ συνιστά ασφαλώς ένδειξη περί της υπάρξεως λόγου που δικαιολογεί την απαγόρευση εισόδου στον χώρο του Σένγκεν. Εντούτοις, η ένδειξη αυτή πρέπει να ενισχύεται από πληροφορίες που να επιβεβαιώνουν, εκ των προτέρων, ότι η παρουσία του ενδιαφερομένου στον χώρο Σένγκεν συνιστά πραγματική, ενεστώσα και επαρκώς σοβαρή απειλή, θίγουσα θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας. Το Δικαστήριο υπογράμμισε, επίσης, ότι στο πλαίσιο της εξετάσεως αυτής το κράτος που συμβουλευέται το ΣΠΣ οφείλει να λαμβάνει υπόψη προσηκόντως τα στοιχεία που παρέχει το κράτος που προέβη στην καταχώριση, το οποίο επίσης υποχρεούται να θέτει στη διάθεση του πρώτου κράτους τις συμπληρωματικές πληροφορίες που θα του επιτρέψουν να εκτιμήσει συγκεκριμένα το μέγεθος της απειλής την οποία το καταχωρισθέν πρόσωπο μπορεί να συνιστά.

Στην υπόθεση *Bot* (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2006, C-241/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 20, παράγραφος 1, της ΣΕΣΣ⁽¹⁷⁾, το οποίο προβλέπει ότι οι αλλοδαποί οι μη υποκείμενοι στην υποχρέωση θεωρήσεως μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα στο έδαφος των συμβαλλομένων μερών επί τρεις μήνες κατ' ανώτατο όριο, εντός περιόδου έξι μηνών από την ημερομηνία της πρώτης εισόδου, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις εισόδου που προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχεία α', γ', δ' και ε' της συμβάσεως αυτής, απαντώντας σε προδικαστικό ερώτημα του Conseil d'État (Γαλλία) το οποίο εκδίκαζε υπόθεση Ρουμάνου υπηκόου, πράγματι απαλλασσόμενου από την υποχρέωση θεωρήσεως, ο οποίος, κατόπιν αλληπαλλήλων παραμονών εντός του χώρου Σένγκεν, συνολικής διάρκειας ανώτερης των τριών μηνών εντός περιόδου έξι μηνών από την πρώτη του είσοδο στον χώρο αυτό, εισήλθε εκ νέου σ' αυτόν μετά την πάροδο της αρχικής εξάμηνης περιόδου και υπέστη έλεγχο προτού παρέλθουν τρεις μήνες από τη νέα του αυτή είσοδο.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 20, παράγραφος 1, της ΣΕΣΣ έχει την έννοια ότι ο όρος «πρώτη είσοδος» της διατάξεως αυτής αφορά, εκτός από την πρώτη είσοδο στο έδαφος χωρών συμβαλλομένων στη συμφωνία Σένγκεν, την πρώτη μεταγενέστερη είσοδο στον χώρο αυτό μετά την πάροδο εξαμήνου που ξεκινά από την πρώτη γενικά είσοδο, καθώς και οποιαδήποτε μεταγενέστερη είσοδο μετά την πάροδο κάθε νέου εξαμήνου που ξεκινά από την ημερομηνία της προηγούμενης πρώτης εισόδου.

(16) Οδηγία 64/221/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, περί του συντονισμού των ειδικών μέτρων για τη διακίνηση και τη διαμονή αλλοδαπών, τα οποία δικαιολογούνται για λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας ή δημοσίας υγείας (ΕΕ 1964, 56, σ. 850).

(17) Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν, της 14ης Ιουνίου 1985, μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα (ΕΕ 2000, L 239, σ. 19).

Στην υπόθεση *Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου* (απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, C-540/03, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο απέρριψε προσφυγή ακυρώσεως ασκηθείσα από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στρεφόμενη κατά του άρθρου 4, παράγραφοι 1, τελευταίο εδάφιο, 6 και 8 της οδηγίας 2003/86, περί οικογενειακής συνένωσης⁽¹⁸⁾. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, αντιθέτως προς όσα υποστήριζε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι διατάξεις αυτές, οι οποίες προβλέπουν, αντιστοίχως, ότι τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας, ιδίως των ανήλικων τέκνων, συμπεριλαμβανομένων των θετών τέκνων, του συντηρούντος και του/της συζύγου του, καθώς και των ανήλικων τέκνων του συντηρούντος ή του συζύγου του, όταν ο γονέας έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντηρήσεως των τέκνων, καθώς και ότι τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτήσουν να έχει διαμείνει ο συντηρών νόμιμα στην επικράτειά τους για διάστημα το οποίο να μην υπερβαίνει τα δύο έτη, προτού επιτραπεί στα μέλη της οικογένειάς του/της να επανενωθούν μαζί του, σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει η κοινοτική έννομη τάξη. Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο εξέτασε τις προσβαλλόμενες διατάξεις σε σχέση με την αρχή του σεβασμού της οικογενειακής ζωής, την οποία θέτει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων των Ανθρώπου, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων η προκήρυξη του οποίου έγινε επισήμως στη Νίκαια το έτος 2000⁽¹⁹⁾, υπογραμμίζοντας ότι τα νομοθετικά αυτά κείμενα δεν γεννούν υπέρ των μελών της οικογένειας δικαίωμα εισόδου και διαμονής στο έδαφος κράτους και δεν δύνανται να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι περιορίζουν την εξουσία εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη κατά την εξέταση των αιτήσεων οικογενειακής επανενώσεως. Το Δικαστήριο απέρριψε τα επιχειρήματα που είχε διατυπώσει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, επιβεβαιώνοντας, κατόπιν εξετάσεως, ότι, με τον τρόπο που είναι διατυπωμένες, οι παρεκκλίσεις που προβλέπουν οι προσβαλλόμενες διατάξεις δεν μπορούν να θεωρηθούν αντίθετες προς το θεμελιώδες δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής, προς την υποχρέωση συνεκτιμήσεως του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού ή προς την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας, ούτε αυτές καθεαυτές ούτε καθόσον επιτρέπουν ρητώς ή σιωπηρώς στα κράτη μέλη να ενεργούν κατ' αυτόν τον τρόπο.

Κανόνες περί ανταγωνισμού

Η σχετική με τον τομέα αυτό νομολογία θα εκτεθεί διακρινόμενη σε εκείνη που αφορά τους εφαρμοστέους επί των επιχειρήσεων κανόνες και σε εκείνη που αφορά τις κρατικές ενισχύσεις.

Όσον αφορά τους εφαρμοστέους επί των επιχειρήσεων κανόνες, 13 αποφάσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Μια πρώτη απόφαση που αξίζει να επισημανθεί είναι αυτή που συμπληρώνει τον ορισμό της έννοιας της επιχειρήσεως, βάσει του οποίου οριοθετείται το πεδίο εφαρμογής των κανόνων ανταγωνισμού. Στην υπόθεση *FENIN κατά Επιτροπής* (απόφαση της 11ης Ιουλίου

⁽¹⁸⁾ Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ L 251, σ. 12).

⁽¹⁹⁾ Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2000, C 364, σ. 1).

2006, C-205/03 P, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), αφού υπενθύμισε ότι η έννοια αυτή περιλαμβάνει, στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου περί ανταγωνισμού, κάθε φορέα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει και τον τρόπο χρηματοδοτήσεώς του, το Δικαστήριο, πράγματι, διευκρίνισε σχετικώς ότι η δραστηριότητα προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών σε συγκεκριμένη αγορά συνιστά το στοιχείο που χαρακτηρίζει την έννοια της οικονομικής δραστηριότητας, ώστε, προκειμένου να εκτιμηθεί η φύση αυτής, δεν χρειάζεται να διαχωριστεί η δραστηριότητα αγοράς ενός προϊόντος από τη μεταγενέστερη χρήση αυτού και ότι ο οικονομικός ή μη χαρακτήρας της μεταγενέστερης χρήσεως του αγορασθέντος προϊόντος προσδιορίζει κατ' ανάγκη τον χαρακτήρα της δραστηριότητας αγοράς.

Σε τρεις άλλες αποφάσεις, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε, διευκρινίζοντάς τα, ορισμένα στοιχεία του ορισμού της έννοιας της περιορίζουσας τον ανταγωνισμό συμφωνίας, όπως αυτή χρησιμοποιείται στο άρθρο 81 ΕΚ. Στην υπόθεση *General Motors* (απόφαση της 6ης Απριλίου 2006, C-551/03, Συλλογή 2006, σ. I-3173), επιλαμβανόμενο αναιρέσεως ασκηθείσας από την ως άνω επιχείρηση κατασκευής αυτοκινήτων κατά της αποφάσεως του Πρωτοδικείου της 21ης Οκτωβρίου 2003, T-368/00, *General Motors Nederland και Opel Nederland κατά Επιτροπής* (Συλλογή 2006, σ. II-4491), το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι μια συμφωνία μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει περιοριστικό αντικείμενο ακόμα και αν δεν έχει ως αποκλειστικό στόχο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, αλλά επιδιώκει άλλους θεμιτούς σκοπούς, και ότι, προκειμένου να προσδιοριστεί αν επιδιώκει έναν τέτοιο σκοπό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όχι μόνον η διατύπωση, αλλά και άλλοι παράγοντες, όπως είναι οι σκοποί που επιδιώκονται με τη συμφωνία καθεαυτή, υπό το φως μάλιστα του όλου οικονομικού και νομικού πλαισίου. Προς τούτο, αποφάνθηκε ότι συμφωνία διανομής έχει περιοριστικό σκοπό κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ αν εκφράζει σαφώς τη βούληση μεταχείρισης των πωλήσεων προς εξαγωγή με λιγότερο ευνοϊκό τρόπο απ' ό,τι των εγχώριων πωλήσεων και οδηγεί έτσι σε στεγανοποίηση της σχετικής αγοράς, υπογραμμίζοντας ότι ένας τέτοιος σκοπός μπορεί να επιτευχθεί όχι μόνο μέσω άμεσων περιορισμών των εξαγωγών, αλλά και μέσω έμμεσων μέτρων, όπως είναι η εφαρμογή από έναν προμηθευτή αυτοκινήτων οχημάτων, στο πλαίσιο συμβάσεων αντιπροσωπείας, πολιτικής αποκλεισμού των προς εξαγωγή πωλήσεων από το σύστημα πριμοδοτήσεων που χορηγούνται στους αντιπροσώπους, εφόσον τα μέτρα αυτά επηρεάζουν τους οικονομικούς όρους των σχετικών πράξεων. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, επίσης, ότι, καίτοι η απόδειξη του ότι τα μέρη μιας συμφωνίας είχαν την πρόθεση περιορισμού του ανταγωνισμού δεν αποτελεί αναγκαίο στοιχείο της εξακριβώσεως του αν η συμφωνία αυτή αποσκοπεί σε τέτοιο περιορισμό, εντούτοις, τίποτε δεν εμποδίζει την Επιτροπή ή τα κοινοτικά δικαστήρια να λαμβάνουν υπόψη την πρόθεση αυτή. Τέλος, σύμφωνα με πάγια νομολογία του, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, επίσης, ότι, για να εξακριβωθεί αν μια συμφωνία πρέπει να θεωρηθεί ως απαγορευόμενη λόγω του ότι έχει ως αποτέλεσμα την αλλοίωση του ανταγωνισμού, πρέπει να εξεταστεί η λειτουργία του ανταγωνισμού εντός του πραγματικού πλαισίου όπου θα διεξαγόταν αν δεν υπήρχε η επίμαχη συμφωνία και ότι, επομένως, σε περίπτωση εφαρμογής από έναν προμηθευτή αυτοκινήτων οχημάτων, στο πλαίσιο συμβάσεων αντιπροσωπείας, πολιτικής αποκλεισμού των προς εξαγωγή πωλήσεων από το σύστημα των πριμοδοτήσεων που χορηγούνται στους αντιπροσώπους, πρέπει να εξεταστεί πώς θα είχαν συμπεριφερθεί οι αντιπρόσωποι αυτοί και πώς θα είχε διαμορφωθεί ο ανταγωνισμός στην υπό εξέταση αγορά εάν δεν είχαν αποκλειστεί από την πολιτική πριμοδοτήσεων οι πωλήσεις προς εξαγωγή. Στην υπόθεση *Επιτροπή κατά Volkswagen* (απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, C-74/04 P, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη

στη Συλλογή), εξετάζοντας αναίρεση ασκηθείσα από την Επιτροπή κατά της αποφάσεως του Πρωτοδικείου της 3ης Δεκεμβρίου 2003, T-208/01, *Volkswagen κατά Επιτροπής* (Συλλογή 2006, σ. II-141), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, για να αποτελεί μία κατά τα φαινόμενα μονομερής πράξη ή συμπεριφορά συμφωνία κατά την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, αρκεί να συνιστά αυτή έκφραση της συμπώσεως βουλήσεων δύο τουλάχιστον μερών, ενώ η μορφή με την οποία εκδηλώνεται η σύμπτωση αυτή δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα. Ειδικότερα, το Δικαστήριο διευκρίνισε, σχετικώς, ότι, καίτοι η σύσταση την οποία απευθύνει ένας κατασκευαστής αυτοκινήτων στους συμβεβλημένους διανομείς του δεν αποτελεί μονομερή πράξη, αλλά συμφωνία κατά την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, όταν αυτή εντάσσεται σε ένα πλαίσιο διαρκών εμπορικών σχέσεων διεπομένων από προϋφιστάμενη γενική συμφωνία, εντούτοις, αυτό δεν σημαίνει ότι όλες οι συστάσεις τις οποίες απευθύνει ένας κατασκευαστής αυτοκινήτων στους αντιπροσώπους του αποτελούν συμφωνίες κατά την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ και ότι η Επιτροπή απαλλάσσεται από την υποχρέωση να αποδείξει τη σύμπτωση των βουλήσεων των μερών της συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπεύσεως σε μία εκάστη των περιπτώσεων. Κατά το Δικαστήριο, η βούληση των μερών μπορεί να συνάγεται τόσο από ρήτρες της οικείας συμβάσεως εμπορικής αντιπροσωπεύσεως όσο και από τη συμπεριφορά των μερών και, ιδίως, από ενδεχόμενη σιωπηρή συναίνεση των αντιπροσώπων στη σύσταση που απευθύνει ο κατασκευαστής. Σ' έναν εντελώς άλλον τομέα, με την απόφασή του επί της υποθέσεως *Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής* (απόφαση της 18ης Ιουλίου 2006, C-519/04 P, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), αποφαινόμενο επί αναίρέσεως ασκηθείσας κατά της αποφάσεως του Πρωτοδικείου της 30ής Σεπτεμβρίου 2004, T-313/02, *Meca-Medina και Majcen κατά Επιτροπής* (Συλλογή 2006, σ. II-3291), το Δικαστήριο, τέλος, έκρινε, αφού προηγουμένως υπογράμμισε ότι το γεγονός και μόνον ότι ένας κανόνας έχει αμιγώς αθλητικό χαρακτήρα δεν έχει ως αποτέλεσμα ότι ο ασκών τη δραστηριότητα που διέπεται από τον κανόνα αυτό ή ο οργανισμός ο οποίος τον θέσπισε εκφεύγει από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, ιδίως δε από τους κανόνες περί ανταγωνισμού, ότι, καίτοι μια κανονιστική ρύθμιση για την καταστολή του φαινομένου της φαρμακοδιεγέρσεως πρέπει να θεωρηθεί ως απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων περιορίζουσα την ελευθερία δράσεως των προσώπων στα οποία αναφέρεται, δεν μπορεί, εντούτοις, να συνιστά κατ' ανάγκη περιορισμό του ανταγωνισμού ασυμβίβαστο με την κοινή αγορά κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, εφόσον δικαιολογείται από θεμιτό σκοπό. Κατά το Δικαστήριο, ένας τέτοιος περιορισμός είναι συμφυής με την οργάνωση και την καλή εξέλιξη των αθλητικών αγώνων και αποβλέπει ακριβώς στο να διασφαλίζει την άμιλλα μεταξύ των αθλητών. Πάντως, δεχόμενο ότι ο κατασταλτικός χαρακτήρας της επίδικης κανονιστικής ρυθμίσεως για την καταστολή της φαρμακοδιεγέρσεως και η αυστηρότητα των εφαρμοζομένων κυρώσεων σε περίπτωση παραβάσεώς της είναι ικανές να αναπτύξουν αρνητικά αποτελέσματα επί του ανταγωνισμού, διότι αυτές θα μπορούσαν, σε περίπτωση κατά την οποία οι κυρώσεις αυτές θα αποδεικνύονταν τελικά αβάσιμες, να οδηγήσουν στον αδικαιολόγητο αποκλεισμό του αθλητή από τους αγώνες και, επομένως, να νοθεύσουν τους όρους ασκήσεως της εν λόγω δραστηριότητας, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, για να μην εμπέσουν στην απαγόρευση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, οι περιορισμοί που επιβάλλει η κανονιστική αυτή ρύθμιση πρέπει να περιορίζονται σε εκείνο που είναι αναγκαίο για τη διασφάλιση της καλής διοργανώσεως των αθλητικών αγώνων.

Αξίζει, επίσης, να επισημανθούν τρεις ακόμα αποφάσεις σχετικές με την εκ μέρους του Δικαστηρίου εφαρμογή των ουσιαστικών κανόνων ανταγωνισμού. Στις συνεκδικασθείσες

υποθέσεις C-94/04 και C-202/04, *Cipolla κ.λπ.* (απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), αποφαινόμενο επί αιτήσεων εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που είχαν, αντιστοίχως, υποβάλει το Corte d'appello di Torino (Ιταλία) και το Tribunale di Roma (Ιταλία), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα άρθρα 10 ΕΚ, 81 ΕΚ και 82 ΕΚ δεν απαγορεύουν τη λήψη από κράτος μέλος μέτρου κανονιστικού χαρακτήρα με το οποίο εγκρίνεται, βάσει σχεδίου που κατάρτισε επαγγελματική ένωση δικηγόρων, πίνακας αμοιβών περί καθορισμού κατωτάτου ορίου των αμοιβών των μελών του δικηγορικού συλλόγου, από τον οποίο δεν χωρεί, κατ' αρχήν, παρέκκλιση τόσο προκειμένου περί υπηρεσιών που παρέχονται αποκλειστικά από τα μέλη αυτά όσο και προκειμένου περί υπηρεσιών, όπως οι εξωδικαστικές, οι οποίες μπορούν να παρέχονται επίσης από οποιονδήποτε άλλον επαγγελματία μη υποκείμενο στον εν λόγω πίνακα αμοιβών. Πάντως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι κανονιστική ρύθμιση η οποία απαγορεύει απολύτως την παρέκκλιση, βάσει συμβάσεως, από τις κατώτατες αμοιβές που καθορίζει ο πίνακας αμοιβών δικηγόρων για παροχή υπηρεσιών, οι οποίες, αφενός, αφορούν την ενώπιον δικαστηρίου εκπροσώπηση και, αφετέρου, παρέχονται αποκλειστικώς από δικηγόρους συνιστά περιορισμό της κατά το άρθρο 49 ΕΚ ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, απόκειται δε στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση, λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων λεπτομερειών εφαρμογής της, ανταποκρίνεται πράγματι στους δυνάμενους να τη δικαιολογήσουν σκοπούς της προστασίας των καταναλωτών και της εύρυθμης λειτουργίας της δικαιοσύνης και αν οι περιορισμοί που συνεπάγεται είναι δυσανάλογοι σε σχέση με τους σκοπούς αυτούς. Τέλος, στην υπόθεση C-125/05, *Vulcan Silkeborg* (απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), και στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-376/05 και C-377/05, *A. Brünsteiner* (απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), αποφαινόμενο, επίσης, επί αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, το Δικαστήριο διευκρίνισε, για πρώτη φορά, ζητήματα συνδεδεμένα αναπόσπαστα με την εφαρμογή του κανονισμού της απαλλαγής κατά κατηγορίες στον τομέα του αυτοκινήτου, τον κανονισμό 1400/2002⁽²⁰⁾, τον οποίο για πρώτη φορά είχε την ευκαιρία να ερμηνεύσει. Στις υποθέσεις αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι, μολονότι η θέση σε ισχύ του κανονισμού 1400/2002 αφεαυτής δεν καθιστούσε αναγκαία την αναδιοργάνωση του δικτύου διανομής ενός προμηθευτή, κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, πρώτη περίπτωση, του κανονισμού 1475/95⁽²¹⁾, εντούτοις η θέση σε ισχύ αυτού του κανονισμού μπορούσε, σε συνάρτηση με τη συγκεκριμένη οργάνωση του δικτύου διανομής του κάθε προμηθευτή, να δημιουργήσει την ανάγκη για μεταβολές τέτοιας σπουδαιότητας ώστε να συνιστούν πράγματι αναδιοργάνωση του εν λόγω δικτύου κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, καθώς και ότι απόκειται στα εθνικά δικαστήρια και τα διαιτητικά όργανα να εκτιμούν αν συντρέχει τέτοια περίπτωση, βάσει όλων των συγκεκριμένων στοιχείων της διαφοράς της οποίας έχουν επιληφθεί. Στις προαναφερθείσες συνεκδικασθείσες υποθέσεις *A. Brünsteiner*, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, επίσης, ότι το άρθρο 4 του κανονισμού 1400/2002 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, μετά την παρέλευση της μεταβατικής περιόδου του άρθρου 10, η προβλεπόμενη στον εν λόγω κανονισμό απαλλαγή κατά κατηγορία δεν

(20) Κανονισμός (ΕΚ) 1400/2002 της Επιτροπής, της 31ης Ιουλίου 2002, για την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 3, της Συνθήκης σε ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας (ΕΕ L 203, σ. 30).

(21) Κανονισμός (ΕΚ) 1475/95 της Επιτροπής, της 28ης Ιουνίου 1995, σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης σε ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών διανομής, πώλησης και εξυπηρέτησης μετά την πώληση αυτοκινήτων οχημάτων (ΕΕ L 145, σ. 25).

ισχύει για τις συμβάσεις που πληρούσαν μεν τις προϋποθέσεις περί απαλλαγής κατά κατηγορία του κανονισμού 1475/95, πλην όμως είχαν ως αντικείμενο τουλάχιστον έναν από τους απαριθμούμενους στο εν λόγω άρθρο 4 περιορισμούς ιδιαίτερης σοβαρότητας, με συνέπεια το σύνολο των περιλαμβανόμενων σε παρόμοιες συμβάσεις περιοριστικών του ανταγωνισμού ρητρών να μπορεί να απαγορευθεί δυνάμει του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, εφόσον δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις χορηγήσεως απαλλαγής βάσει του άρθρου 81, παράγραφος 3, ΕΚ. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, σχετικώς, ότι οι συνέπειες της απαγορεύσεως των ασυμβίβαστων προς το άρθρο 81 ΕΚ συμβατικών ρητρών επί των λοιπών στοιχείων της συμφωνίας ή επί των άλλων υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτή δεν αφορούν το κοινοτικό δίκαιο και ότι στον εθνικό δικαστή εναπόκειται να εκτιμήσει, βάσει του εφαρμοστέου εθνικού δικαίου, τη σημασία και τις συνέπειες μιας ενδεχόμενης απαγορεύσεως ορισμένων ρητρών για το σύνολο των συμβατικών σχέσεων.

Οι λοιπές αποφάσεις που αξίζει να επισημανθούν όσον αφορά την εκ μέρους του Δικαστηρίου εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού άπτονται περισσότερο ζητημάτων σχετικών με τη συγκεκριμένη εφαρμογή των κανόνων αυτών.

Οι αποφάσεις αυτές θίγουν, κυρίως, ζητήματα διαδικασίας και ζητήματα σχετικά με τις αποδείξεις. Στις υποθέσεις C-105/04 P, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής* (απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) και C-113/04 P, *Technische Uni κατά Επιτροπής* (απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε, αφού προηγουμένως υπογράμμισε ότι η τήρηση μιας εύλογης προθεσμίας στις διοικητικές διαδικασίες σχετικά με την πολιτική ανταγωνισμού αποτελεί γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου της οποίας τον σεβασμό εξασφαλίζει ο κοινοτικός δικαστής, ότι η διαπίστωση της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας, μη οφειλόμενη στις οικείες επιχειρήσεις, δεν αρκεί για την ακύρωση, λόγω παραβιάσεως της ως άνω αρχής, της αποφάσεως περί διαπιστώσεως παραβάσεως, παρά μόνον αν η διάρκεια αυτή, θίγοντας τα δικαιώματα άμυνας των επιχειρήσεων, επηρέασε την έκβαση της διαδικασίας. Υπογράμμισε, επίσης, ότι η εξέταση του ενδεχομένου εμποδίου για την άσκηση των δικαιωμάτων άμυνας δεν πρέπει να περιοριστεί μόνο στο δεύτερο στάδιο, αλλά πρέπει να επεκταθεί και στο στάδιο το προγενέστερο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και, ειδικότερα, να εξεταστεί αν η υπερβολική της διάρκεια επηρέασε τις μελλοντικές δυνατότητες άμυνας των οικείων επιχειρήσεων. Στις δύο αυτές υποθέσεις, το Δικαστήριο, αφετέρου, αποφάνθηκε, στηριζόμενο στην προγενέστερη νομολογία του κατά την οποία η ύπαρξη μιας πρακτικής ή μιας αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμφωνίας πρέπει, στις περισσότερες περιπτώσεις, να συνάγεται από ορισμένες συμπτώσεις και ορισμένα στοιχεία που, λαμβανόμενα από κοινού υπόψη, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης συνεπούς εξηγήσεως, την απόδειξη μιας παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού, ότι το γεγονός ότι δεν προσκομίστηκε απόδειξη περί της υπάρξεως διαρκούς παραβάσεως για ορισμένα χρονικά διαστήματα δεν εμποδίζει να θεωρηθεί ότι η παράβαση διαπράχθηκε επί μια συνολική περίοδο μεγαλύτερη από τα διαστήματα αυτά, όταν η διαπίστωση αυτή στηρίζεται σε αντικειμενικά και συγκλίνοντα στοιχεία. Τέλος, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, όταν οι διάφορες πράξεις εντάσσονται σε ένα «συνολικό σχέδιο», λόγω του πανομοιότυπου αντικειμένου τους που συνίσταται στη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς, η Επιτροπή δικαιούται να καταλογίσει την ευθύνη για τις πράξεις αυτές αναλόγως της συμμετοχής στην παράβαση η οποία λαμβάνεται υπόψη στο σύνολό της και ότι ο

συνυπολογισμός των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων τέτοιων πράξεων είναι περιττός όταν προκύπτει ότι οι πράξεις αυτές έχουν ως αντικείμενο να παρακωλύσουν, να περιορίσουν ή να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό εντός της εσωτερικής αγοράς. Στην προαναφερθείσα υπόθεση *Technische Unie κατά Επιτροπής*, το Δικαστήριο, εξάλλου, υπενθύμισε την πάγια νομολογία του κατά την οποία αρκεί να αποδείξει η Επιτροπή ότι μια επιχείρηση έλαβε μέρος σε συναντήσεις κατά τις οποίες συνήφθησαν συμφωνίες που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, χωρίς να αντιταχθεί εμφανώς σε αυτές, για να θεωρηθεί ότι απέδωσε επαρκώς κατά νόμον τη συμμετοχή της επιχειρήσεως αυτής στη σύμπραξη και ότι, κατά συνέπεια, αν αποδειχθεί ότι μια επιχείρηση έλαβε μέρος σε τέτοιες συναντήσεις, σε αυτήν απόκειται να προβάλει στοιχεία ικανά να στοιχειοθετήσουν ότι η συμμετοχή της ουδόλως απέβλεπε σε περιορισμό του ανταγωνισμού, αποδεικνύοντας ότι είχε δηλώσει στους ανταγωνιστές της ότι μετέχει στις συναντήσεις αυτές υπό διαφορετικό πρίσμα από το δικό τους.

Τρεις ακόμη αποφάσεις αξίζει να επισημανθούν διότι συμπληρώνουν τη νομολογία του Δικαστηρίου στον τομέα των προστίμων. Σε δύο εξ αυτών το Δικαστήριο για πρώτη φορά αποφάνθηκε επί του ζητήματος του πεδίου εφαρμογής της αρχής *non bis in idem*, όσον αφορά καταστάσεις στις οποίες εμπλέκονται αρχές τρίτου κράτους, δυνάμει της εξουσίας επιβολής κυρώσεων που έχουν βάσει του εφαρμοστέου εντός της επικρατείας τους δικαίου περί ανταγωνισμού. Στις υποθέσεις C-289/04 P, *Showa Denko κατά Επιτροπής* (απόφαση της 29ης Ιουνίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή) και C-308/04 P, *SGL Carbon κατά Επιτροπής* (απόφαση της 29ης Ιουνίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο, πράγματι, αποφάνθηκε, αφού προηγουμένως υπογράμμισε για μια ακόμη φορά ότι η αρχή *non bis in idem*, η οποία απορρέει από το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, αποτελεί θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου της οποίας την τήρηση εξασφαλίζει ο δικαστής, ότι η αρχή αυτή δεν έχει εφαρμογή σε καταστάσεις όπου οι έννομες τάξεις και οι αρμόδιες για τον ανταγωνισμό αρχές τρίτων κρατών έχουν εμπλακεί στο πλαίσιο ασκήσεως των δικών τους αρμοδιοτήτων. Πράγματι, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι όταν η Επιτροπή επιβάλλει κυρώσεις για την παράνομη συμπεριφορά μιας επιχειρήσεως, ακόμη και αν η συμπεριφορά αυτή ανάγεται σε σύμπραξη διεθνούς χαρακτήρα, σκοπό έχει να διαφυλάξει τον ελεύθερο ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς, ο οποίος, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ', ΕΚ, αποτελεί βασικό σκοπό της Κοινότητας, και ότι, κατά συνέπεια, λόγω της ιδιαιτερότητας του εννόμου αγαθού το οποίο προστατεύεται σε κοινοτικό επίπεδο, οι εκτιμήσεις στις οποίες προβαίνει η Επιτροπή, ασκώντας τις αρμοδιότητές της στον σχετικό τομέα, μπορεί να αποκλίνουν σημαντικά από τις εκτιμήσεις στις οποίες προβαίνουν οι αρχές τρίτων κρατών. Στην προέκταση του συλλογισμού του αυτού, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, επίσης, ότι επιχειρήματα αντλούμενα από πρόστιμα που έχουν επιβληθεί από τις αρχές τρίτου κράτους μέλους λαμβάνονται υπόψη μόνο στο πλαίσιο της διακριτικής εξουσίας που έχει η Επιτροπή όσον αφορά τον καθορισμό των προστίμων για παραβάσεις του κοινοτικού δικαίου περί ανταγωνισμού και ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να λάβει υπόψη η Επιτροπή πρόστιμα που έχουν προηγουμένως επιβληθεί από τις αρχές τρίτων κρατών, για λόγους αναλογικότητας ή επιείκειας, χωρίς όμως να υπέχει μια τέτοια υποχρέωση.

Στο πλαίσιο πάντοτε της εξετάσεως των δύο αυτών υποθέσεων, καθώς και της υποθέσεως C-301/04 P, *Επιτροπή κατά SGL Carbon AG* (απόφαση της 29ης Ιουνίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο, αφετέρου, διευκρίνισε ορισμένες από

τις αρχές που διατύπωσε με τη νομολογία του τη σχετική με τα πρόστιμα. Στην προαναφερθείσα υπόθεση *SGL Carbon κατά Επιτροπής*, το Δικαστήριο, πρώτον, υπογράμμισε ότι η Επιτροπή μπορούσε, εφαρμόζοντας τις κατευθυντήριες γραμμές που η ίδια είχε διατυπώσει για τον υπολογισμό του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται σε περιπτώσεις παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού⁽²²⁾, να χρησιμοποιήσει μέθοδο υπολογισμού λαμβάνοντας υπόψη διάφορα στοιχεία ευελιξίας και τηρώντας το σχετικό με τον κύκλο εργασιών όριο που θέτει το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17⁽²³⁾. Το Δικαστήριο επανέλαβε, επίσης, την πάγια νομολογία του κατά την οποία το γεγονός ότι κατά τον καθορισμό του προστίμου λαμβάνονται υπόψη οι επιβαρυντικές περιστάσεις συνάδει με την αποστολή της Επιτροπής να διασφαλίζει ομοιομορφία στον τρόπο που αντιμετωπίζεται η συμπεριφορά των επιχειρήσεων με βάση τους κανόνες του ανταγωνισμού. Αντιθέτως, η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη κατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου που επιβάλλει σε επιχείρηση να λάβει υπόψη τη ζημιολόγο οικονομική της κατάσταση, καθόσον η αναγνώριση μιας τέτοιας υποχρέωσης θα είχε ως αποτέλεσμα την παροχή αδικαιολόγητου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στις λιγότερο προσαρμοσμένες προς τις συνθήκες της αγοράς επιχειρήσεις. Το Δικαστήριο με την απόφασή του επί της υποθέσεως αυτής επιβεβαίωσε, επίσης, ότι μόνον το τελικό ποσό του επιβληθέντος προστίμου, λόγω παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού, πρέπει να τηρεί το ανώτατο όριο του 10 % που προβλέπει το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και ότι το άρθρο αυτό, κατά συνέπεια, δεν απαγορεύει στην Επιτροπή να καταλήξει, στα διάφορα στάδια του υπολογισμού, σε ενδιάμεσο ποσό ανώτερο του ορίου αυτού, αρκεί το τελικό ποσό του επιβληθέντος προστίμου να μην υπερβαίνει το ως άνω όριο. Τέλος, στην προέκταση της νομολογίας του κατά την οποία στις εξουσίες που η Επιτροπή έχει βάσει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 περιλαμβάνονται η εξουσία να καθορίζει την ημερομηνία κατά την οποία είναι καταβλητέα τα πρόστιμα και την ημερομηνία από την οποία αρχίζουν να τρέχουν οι τόκοι, καθώς και η εξουσία να καθορίζει τόσο το επιτόκιο των τόκων αυτών όσο και τα της εφαρμογής της αποφάσεώς της, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η Επιτροπή έχει δικαίωμα να καθορίζει ένα σημείο αναφοράς υψηλότερο από το επιτόκιο της αγοράς, όπως προσφέρεται στον μέσο επιχειρηματία που ζητεί δάνειο, κατά το μέρος που είναι αναγκαίο για να αποθαρρυνθεί η παρελκυστική συμπεριφορά όσον αφορά την πληρωμή του προστίμου. Στην προαναφερθείσα υπόθεση *Επιτροπή κατά SGL Carbon AG*, το Δικαστήριο προέβη σε εφαρμογή της νομολογίας του κατά την οποία μείωση βάσει της ανακοινώσεως περί συνεργασίας⁽²⁴⁾ μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον όταν τα πληροφοριακά στοιχεία που δόθηκαν και, γενικότερα, η συμπεριφορά της σχετικής επιχειρήσεως θα μπορούσαν να θεωρηθούν απόδειξη πραγματικού πνεύματος συνεργασίας από πλευράς της, αποφαινόμενο ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ως εκδήλωση πνεύματος συνεργασίας η συμπεριφορά μιας επιχειρήσεως η οποία, μολονότι δεν ήταν υποχρεωμένη να απαντήσει στην ερώτηση της Επιτροπής, απάντησε με ελλιπή και παραπλανητικό τρόπο στην ερώτηση αυτή. Επίσης, στην προαναφερθείσα υπόθεση *Showa Denko κατά Επιτροπής*, το Δικαστήριο υπενθύμισε, επίσης, ότι το επιβαλλόμενο σε

(22) Ανακοίνωση της Επιτροπής με τίτλο «Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό των επιβληθέντων κατ' εφαρμογήν του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ προστίμων» (ΕΕ 1998, C 9, σ. 3).

(23) Κανονισμός 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτος κανονισμός εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης (ΕΕ 1962, 13, σ. 204).

(24) Ανακοίνωση σχετικά με τη μη επιβολή ή τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ 1996, C 207, σ. 4).

επιχείρηση πρόστιμο για παράβαση κανόνων ανταγωνισμού μπορεί να υπολογίζεται με την εφαρμογή αποτρεπτικού συντελεστή και ότι ο συντελεστής αυτός αξιολογείται με γνώμονα πλειάδα στοιχείων και όχι μόνον την ιδιαίτερη κατάσταση της οικείας επιχειρήσεως.

Τέλος, αξίζει σχετικώς να επισημανθεί μία ακόμη απόφαση, ιδίως επειδή επιβεβαιώνει τη νομολογία του Δικαστηρίου, C-453/99, *Courage και Crehan* (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Συλλογή 2006, σ. I-6297). Στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-295/04 έως C-298/04, *Manfredi κ.λπ.* (απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο, πράγματι, υπενθύμισε ότι, δεδομένου ότι το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ παράγει άμεσο αποτέλεσμα στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών και γεννά απευθείας δικαιώματα υπέρ των υποκειμένων δικαίου τα οποία τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα οφείλουν να προστατεύουν, κάθε υποκείμενο δικαίου δύναται να προβάλει την ακυρότητα απαγορευόμενης από το εν λόγω άρθρο συμπίραξης ή πρακτικής και, όταν υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αυτής και της προκληθείσας ζημίας, να ζητεί την αποκατάσταση της ζημίας αυτής. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, επίσης, ότι, ελλείψει σχετικής κοινοτικής ρυθμίσεως, στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους απόκειται να καθορίσει τον τρόπο ασκήσεως του δικαιώματος αυτού, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου ερμηνείας της έννοιας «αιτιώδης συνάφεια», υπό την προϋπόθεση ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν την άσκηση παρόμοιων ενδίκων βοηθημάτων της εσωτερικής έννομης τάξεως (αρχή της ισοδυναμίας), και, αφετέρου, ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή εξαιρετικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που χορηγεί η κοινοτική έννομη τάξη (αρχή της αποτελεσματικότητας).

Στον τομέα των ενισχύσεων που χορηγούν τα κράτη αξίζει να επισημανθούν πέντε υποθέσεις. Με τις αποφάσεις του επί των υποθέσεων αυτών το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη νομολογία του, παρέχοντας, παραλλήλως, ορισμένες διευκρινίσεις επί διαφόρων ζητημάτων όπως η έννοια της επιχειρήσεως κατά το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ, ο ορισμός της έννοιας της ενισχύσεως, ή η εφαρμογή της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και ο ρόλος των εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο της εφαρμογής του συστήματος ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων. Στην υπόθεση C-222/04, *Cassa di Risparmio di Firenze κ.λπ.* (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Συλλογή 2006, σ. I-289), το Δικαστήριο εξέτασε αίτηση του *Corte suprema di cassazione* (Ιταλία) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί ζητημάτων σχετικών με τη συμφωνία προς το κοινοτικό δίκαιο του φορολογικού συστήματος που διέπει τα νομικά πρόσωπα που προέκυψαν από την ιδιωτικοποίηση κρατικών τραπεζών στην Ιταλία και, ειδικότερα, τη συμφωνία του φορολογικού συστήματος που εφαρμόζεται επί των τραπεζικών ιδρυμάτων που διαδέχθηκαν τα παραδοσιακά ταμειυτήρια. Απαντώντας στα δύο πρώτα ερωτήματα και βάσει της πάγιας νομολογίας του της σχετικής με την έννοια της «επιχειρήσεως» στο πλαίσιο του δικαίου του ανταγωνισμού, καθώς και της νομολογίας του της σχετικής με την έννοια της «οικονομικής δραστηριότητας», το Δικαστήριο, αφενός, αποφάνθηκε ότι νομικό πρόσωπο το οποίο, μέσω πλειοψηφικής συμμετοχής του σε εταιρεία, αναμειγνύεται ευθέως ή εμμέσως στη διαχείριση της εν λόγω εταιρείας θεωρείται ότι μετέχει στην οικονομική δραστηριότητα της ελεγχόμενης επιχειρήσεως και, κατά συνέπεια, μπορεί να χαρακτηριστεί επιχείρηση κατά την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι πρέπει να χαρακτηριστεί ως «επιχείρηση», κατά την έννοια αυτής της διατάξεως και, επομένως, να υπαχθεί στους κοινοτικούς κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων, τραπεζικό ίδρυμα το οποίο ελέγχει το κεφάλαιο τραπεζικής επιχειρήσεως και υπόκειται σε κανόνες

που δεν προσιδιάζουν σε τοποθέτηση, απλώς, κεφαλαίων από έναν επενδυτή, αλλά επιτρέπουν την άσκηση ελέγχου, καθώς και την παροχή κινήτρων και οικονομικής υποστηρίξεως, που τεκμηριώνουν την ύπαρξη οργανικών και λειτουργικών δεσμών μεταξύ τραπεζικών ιδρυμάτων και τραπεζικών εταιρειών. Λαμβάνοντας υπόψη το έργο που έχει αναθέσει στα τραπεζικά ιδρύματα ο εθνικός νομοθέτης σε τομείς δημοσίου συμφέροντος και κοινωνικής χρησιμότητας, το Δικαστήριο, πάντως, διαχώρισε την απλή καταβολή εισφορών σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς από την απευθείας ασκούμενη δραστηριότητα στους τομείς αυτούς. Πράγματι, έκρινε ότι οι κοινοτικοί κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων εφαρμόζονται μόνο στη δεύτερη περίπτωση, υπογραμμίζοντας ότι, όταν ένα τραπεζικό ίδρυμα, που δραστηριοποιείται το ίδιο σε τομείς δημοσίου συμφέροντος ή κοινωνικής ωφελείας, κάνει χρήση της δυνατότητας που του παρέχει η εθνική νομοθεσία και πραγματοποιεί τις χρηματοοικονομικές, εμπορικές και σχετικές με ακίνητα και στοιχεία του ενεργητικού πράξεις που είναι απαραίτητες ή λυσιτελείς για την εκπλήρωση των σκοπών αυτών, ενδέχεται να διαθέτει αγαθά ή να παρέχει υπηρεσίες, ενεργώντας ανταγωνιστικά προς άλλους επιχειρηματίες, και, κατά συνέπεια, πρέπει να θεωρηθεί ως επιχείρηση και να εφαρμοστούν επ' αυτού οι κοινοτικοί κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων. Απαντώντας στο τρίτο ερώτημα, αφού προηγουμένως υπενθύμισε ότι η έννοια της ενισχύσεως είναι ευρύτερη από αυτή της επιδοτήσεως και ότι μέτρο με το οποίο οι δημόσιες αρχές παρέχουν σε ορισμένες επιχειρήσεις φορολογική απαλλαγή, το οποίο, μολονότι δεν συνεπάγεται μεταβίβαση κρατικών πόρων, περιάγει τους δικαιούχους σε ευνοϊκότερη οικονομική κατάσταση σε σχέση με τους λοιπούς φορολογουμένους, συνιστά κρατική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, το Δικαστήριο, αφετέρου, αποφάνθηκε ότι η απαλλαγή από την παρακράτηση φόρου επί των μερισμάτων που εισπράττουν τραπεζικά ιδρύματα, τα οποία κατέχουν συμμετοχές σε τραπεζικές εταιρείες και επιδιώκουν σκοπούς σχετικούς με φιλανθρωπία, εκπαίδευση, διδασκαλία, μελέτες και επιστημονική έρευνα, μπορεί να χαρακτηριστεί κρατική ενίσχυση.

Στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *Βέλγιο και Forum 187 κατά Επιτροπής* (απόφαση της 22ας Ιουνίου 2006, C-182/03 και C-217/03, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Βασίλειο του Βελγίου και η *asbl Forum 187*, όργανο που εκπροσωπεί τα κέντρα συντονισμού στο Βέλγιο, ζήτησαν την ακύρωση της αποφάσεως 2003/757/ΕΚ⁽²⁵⁾, καθόσον δεν επέτρεπε στο Βασίλειο του Βελγίου να χορηγήσει, έστω προσωρινώς, την ανανέωση του καθεστώτος του κέντρου συντονισμού στα κέντρα που απήλαυαν αυτού του καθεστώτος στις 31 Δεκεμβρίου 2000. Αποδεχόμενο το βάσιμο ενός από τους λόγους που προέβαλαν οι προσφεύγοντες και ο οποίος αφορούσε την παραβίαση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, ελλείψει επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος, η Επιτροπή, παραλείποντας να συνοδεύσει την κατάργηση μιας ρυθμίσεως με μεταβατικά μέτρα για την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης που δημιούργησε βασίμως στον επιχειρηματία η κοινοτική ρύθμιση, ενεργεί κατά παράβαση θεμελιώδη κανόνα δικαίου. Αποφάνθηκε, επίσης, ότι παραβιάζει την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, καθώς και την αρχή της ισότητας απόφαση της Επιτροπής η οποία, ανατρέπουσα προγενέστερη εκτίμησή της, επιβάλλει την κατάργηση ειδικού φορολογικού συστήματος με το αιτιολογικό ότι πρόκειται για κρατική ενίσχυση ασυμβίβαστη με την κοινή αγορά, χωρίς να προβλέψει μεταβατικά

(25) Απόφαση 2003/757/ΕΚ της Επιτροπής, της 17ης Φεβρουαρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς ενίσχυσης που σχεδιάζει να εφαρμόσει το Βέλγιο υπέρ των κέντρων συντονισμού που είναι εγκατεστημένα στο Βέλγιο (ΕΕ L 282, σ. 25).

μέτρα υπέρ των επιχειρηματιών εκείνων των οποίων η άδεια, δυνάμενη ευχερώς να ανανεωθεί και αναγκαία για την υπαγωγή στο ευνοϊκό αυτό σύστημα, έληγε συγχρόνως ή εντός σύντομης προθεσμίας από την κοινοποίηση της αποφάσεως αυτής, χωρίς να αποκλείει ότι οι ισχύουσες κατά την ημερομηνία αυτή άδειες εξακολουθούν να παράγουν τα αποτελέσματά τους επί σειρά ετών, ενώ οι ως άνω επιχειρηματίες, οι οποίοι δεν μπορούν να προσαρμοστούν στην αλλαγή αυτού του συστήματος εντός συντόμου προθεσμίας, είχαν, εν πάση περιπτώσει, την προσδοκία ότι απόφαση της Επιτροπής ανατρέπouσα την προγενέστερη εκτίμησή της θα τους παρείχε τον αναγκαίο χρόνο προκειμένου να λάβουν πράγματι υπόψη την αλλαγή εκτιμήσεως και εφόσον κανένα επιτακτικό δημόσιο συμφέρον δεν αποκλείει να τους χορηγηθεί ο απαραίτητος αυτός χρόνος.

Στην υπόθεση *Πορτογαλία κατά Επιτροπής* (απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2006, C-88/03, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο εξέτασε προσφυγή ακυρώσεως ασκηθείσα από την Πορτογαλική Δημοκρατία κατά της αποφάσεως 2003/442/EK⁽²⁶⁾. Παραπέμποντας στην πάγια νομολογία του κατά την οποία η έννοια της κρατικής ενισχύσεως δεν αναφέρεται στα κρατικά μέτρα που εισάγουν διαφοροποίηση μεταξύ επιχειρήσεων, όταν η διαφοροποίηση αυτή προκύπτει από τη φύση ή την οικονομία του συστήματος επιβαρύνσεων στο οποίο εντάσσονται, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, πρώτον, ότι ένα μέτρο που συνιστά εξαίρεση από την εφαρμογή του γενικού φορολογικού συστήματος μπορεί να δικαιολογείται αν το οικείο κράτος μέλος αποδείξει ότι το μέτρο αυτό απορρέει ευθέως από τις θεμελιώδεις ή κατευθυντήριες αρχές του φορολογικού του συστήματος, διευκρινίζοντας, σχετικώς, ότι πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ, αφενός, των στόχων τους οποίους έχει οριστεί να υπηρετεί ένα ειδικό φορολογικό καθεστώς και οι οποίοι είναι εξωγενείς σε σχέση προς το σύστημα αυτό και, αφετέρου, των μηχανισμών που είναι συμφυείς με το ίδιο το φορολογικό σύστημα και οι οποίοι είναι απαραίτητοι για την επίτευξη των στόχων αυτών. Αφού υπενθύμισε ότι, προς τον σκοπό της εκτιμήσεως του επιλεκτικού χαρακτήρα ενός μέτρου, ο καθορισμός του πλαισίου αναφοράς έχει αυξημένη σημασία, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, επίσης, ότι στην περίπτωση που περιφερειακή ή τοπική αρχή αποφασίζει, στο πλαίσιο της ασκήσεως επαρκώς αυτόνομων εξουσιών έναντι της κεντρικής εξουσίας, ένα φορολογικό συντελεστή ο οποίος είναι χαμηλότερος από τον εθνικό συντελεστή και εφαρμόζεται αποκλειστικά στις επιχειρήσεις που λειτουργούν στα εδάφη που υπάγονται στη δικαιοδοσία της, το κρίσιμο νομικό πλαίσιο προς εκτίμηση του επιλεκτικού χαρακτήρα ενός φορολογικού μέτρου θα μπορούσε να περιορίζεται στη συγκεκριμένη γεωγραφική ζώνη στην περίπτωση που η περιφερειακή αρχή, ιδίως λόγω του καθεστώτος που τη διέπει και των εξουσιών της, διαδραματίζει ουσιώδη ρόλο κατά τον καθορισμό του πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος εντός του οποίου λειτουργούν οι επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες στα εδάφη που υπάγονται στη δικαιοδοσία της. Κατά το Δικαστήριο, για να μπορεί μια απόφαση που έχει ληφθεί υπό παρόμοιες περιστάσεις να θεωρηθεί ως ληφθείσα στο πλαίσιο της ασκήσεως επαρκώς αυτόνομων εξουσιών, πρέπει καταρχάς η απόφαση αυτή να έχει ληφθεί από μια περιφερειακή ή τοπική αρχή η οποία, από συνταγματικής απόψεως, να υπόκειται σε πολιτικό και διοικητικό καθεστώς διακρινόμενο από αυτό της κεντρικής κυβερνήσεως. Τέλος, οι οικονομικές συνέπειες της μείωσης του εθνικού φορολογικού συντελεστή, η

(26) Απόφαση 2003/442/EK της Επιτροπής, της 11ης Δεκεμβρίου 2002, για το τμήμα του καθεστώτος σχετικά με την προσαρμογή του εθνικού φορολογικού συστήματος στις ιδιαιτερότητες της αυτόνομης Περιφέρειας των Αζορών όσον αφορά την πτυχή που άπτεται της μείωσης του φόρου εισοδήματος (ΕΕ 2003, L 150, σ. 52).

οποία παρέχεται στις επιχειρήσεις που λειτουργούν στην εν λόγω περιφέρεια, δεν πρέπει να αντισταθμίζονται με μεταφορές πόρων ή επιδοτήσεις από άλλες περιφέρειες ή από την κεντρική κυβέρνηση.

Στην υπόθεση *Laboratoires Boiron* (απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-526/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο επελήφθη αιτήσεως του Cour de cassation (Γαλλία) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί δύο ερωτημάτων τα οποία ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς σχετικής με την «εισφορά» που επέβαλλε το άρθρο 12 του νόμου 97-1164, της 19ης Δεκεμβρίου 1997, περί χρηματοδοτήσεως της κοινωνικής ασφαλίσεως για το 1998 (άρθρο L-245-6-1 του γαλλικού κώδικα κοινωνικής ασφαλίσεως), επί των χονδρικών πωλήσεων στις οποίες προέβαιναν φαρμακευτικά εργαστήρια και οι οποίες αφορούσαν φαρμακευτικά ιδιοσκευάσματα οι δαπάνες για την αγορά των οποίων επιστρέφονται από τα ταμεία ασφαλίσεως υγείας, εισφορά η οποία δεν εβάρυνε τους χονδρέμπορους-διανομείς και σχετικά με την οποία το Δικαστήριο είχε ήδη αποφανθεί, όσον αφορά άλλα στοιχεία αυτής, με την απόφασή του *Ferring* (απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2001, C-53/00, Συλλογή 2006, σ. I-9067). Απαντώντας στο πρώτο ερώτημα και αφού προηγουμένως υπενθύμισε τη νομολογία *Banks* (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, C-390/98, Συλλογή 2001, σ. I-6117), κατά την οποία οι υποκείμενοι σε υποχρεωτική εισφορά δεν μπορούν να προβάλλουν τον ισχυρισμό ότι η απαλλαγή που απολαύουν άλλα πρόσωπα συνιστά κρατική ενίσχυση ώστε να απαλλαγούν από την εν λόγω εισφορά ή να ζητήσουν επιστροφή της, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι τούτο ισχύει μόνον όταν πρόκειται για απαλλαγή ορισμένων επιχειρηματιών από φόρο γενικής ισχύος και ότι η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική όταν πρόκειται για φόρο ο οποίος επιβάλλεται σε μία μόνον από τις δύο κατηγορίες επιχειρηματιών που βρίσκονται σε σχέση ανταγωνισμού. Σε μια τέτοια περίπτωση ασύμμετρης επιβολής φόρου, το Δικαστήριο έκρινε, πράγματι, ότι η ενίσχυση μπορεί να προκύπτει από το γεγονός ότι μια άλλη κατηγορία επιχειρηματιών με την οποία η φορολογούμενη κατηγορία βρίσκεται σε άμεση σχέση ανταγωνισμού δεν υπόκειται στον εν λόγω φόρο και ότι, επομένως, όταν υφίστανται δύο άμεσα ανταγωνιστικά κυκλώματα πωλήσεως φαρμάκων και η μη επιβολή σε φόρο επί των αμέσων πωλήσεων των χονδρεμπόρων-διανομέων αποσκοπεί, ιδίως, στην αποκατάσταση της ισορροπίας των συνθηκών του ανταγωνισμού μεταξύ των κυκλωμάτων πωλήσεως φαρμάκων, οι οποίες, κατά τον Γάλλο νομοθέτη, έχουν στρεβλωθεί λόγω της υπάρξεως υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας οι οποίες επιβάλλονται μόνο στους χονδρεμπόρους, ενίσχυση συνιστά ο ίδιος ο φόρος επί των αμέσων πωλήσεων και όχι η οποιαδήποτε δυνάμενη να αποχωριστεί από αυτόν απαλλαγή. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι φαρμακευτικό εργαστήριο, το οποίο οφείλει να καταβάλει μια τέτοια εισφορά, δικαιούται να προβάλλει τον ισχυρισμό ότι η μη υποβολή των χονδρεμπόρων στην ως άνω εισφορά συνιστά κρατική ενίσχυση ώστε να επιτύχει την επιστροφή του μέρους της εν λόγω εισφοράς που αντιστοιχεί στο οικονομικό πλεονέκτημα το οποίο αποκόμισαν με μη νόμιμο τρόπο οι χονδρέμποροι. Συναφώς, και απαντώντας στο δεύτερο ερώτημα, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, επίσης, αναφερόμενο στη νομολογία του περί δικονομικής αυτονομίας της οποίας απολαύουν οι εθνικές έννομες τάξεις, ελλείψει σχετικής κοινοτικής ρυθμίσεως, ως προς τη διασφάλιση των δικαιωμάτων που έλκουν οι πολίτες από το άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου, καθώς και στο διπλό όριο που θέτει η υποχρέωση τηρήσεως των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει την εφαρμογή κανόνων του εθνικού δικαίου που εξαρτούν την επιστροφή υποχρεωτικής εισφοράς, όπως αυτή περί της οποίας επρόκειτο στη διαφορά της κύριας δίκης, από την απόδειξη, με την οποία βαρύνεται ο αιτών, ότι το πλεονέκτημα που αντλούν οι χονδρέμποροι από τη μη

υποβολή τους στην εισφορά αυτή υπερβαίνει το επιπλέον κόστος που συνεπάγεται η εκπλήρωση των υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας που τους επιβάλλει η εθνική ρύθμιση και, ειδικότερα, ότι δεν πληρούται μία τουλάχιστον από τις λεγόμενες προϋποθέσεις «Altmark»⁽²⁷⁾.

Στην υπόθεση *Transalpine Ölleitung in Österreich* (απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2006, C-368/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί αιτήσεως του *Verwaltungsgerichtshof* (Αυστρία) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αναφορικά με την ερμηνεία του άρθρου 88, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΕΚ, επιβεβαιώνοντας και διευκρινίζοντας ορισμένα ζητήματα σχετικά με τις αρμοδιότητες των εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο της εφαρμογής του συστήματος ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, ιδίως προκειμένου περί παράνομης ενισχύσεως, καθόσον αυτή χορηγήθηκε κατά παράβαση της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως που προβλέπει η διάταξη αυτή, αλλά η οποία μεταγενεστέρως κρίθηκε σύμφωνη με την κοινή αγορά με απόφαση της Επιτροπής. Ακολουθώντας την πάγια νομολογία του, το Δικαστήριο, πρώτον, έκρινε ότι το άρθρο 88, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΕΚ έχει την έννοια ότι στα εθνικά δικαστήρια εναπόκειται η διασφάλιση των δικαιωμάτων των πολιτών έναντι τυχόν παραβάσεως, εκ μέρους εθνικών αρχών, της απαγορεύσεως χορηγήσεως ενισχύσεων πριν από την εκ μέρους της Επιτροπής έκδοση αποφάσεως που να τις επιτρέπει, υπογράμμισε δε, όπως και στην απόφασή του *Air Liquide Industries Belgium* (απόφαση της 15ης Ιουνίου 2006, C-393/04 και C-41/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), ότι προς τούτο τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να λαμβάνουν πλήρως υπόψη το κοινοτικό συμφέρον, το οποίο δεν τους επιτρέπει να υιοθετούν μέτρο που θα είχε ως μοναδικό αποτέλεσμα την επέκταση του κύκλου των δικαιούχων της ενισχύσεως. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, επίσης, ότι για να μη θιγεί το άμεσο αποτέλεσμα, καθώς και η πρακτική αποτελεσματικότητα, του άρθρου 88, παράγραφος 3, τελευταία περίοδος, ΕΚ και για να μη θιγούν τα συμφέροντα των πολιτών που τα εθνικά δικαστήρια έχουν ως αποστολή να διαφυλάσσουν, απόφαση της Επιτροπής κηρύσσει μια μη γνωστοποιηθείσα ενίσχυση συμβατή με την κοινή αγορά δεν έχει ως συνέπεια την εκ των υστέρων νομιμοποίηση εκτελεστικών μέτρων που είναι ανίσχυρα λόγω του ότι ελήφθησαν κατά παράβαση της απαγορεύσεως της διατάξεως αυτής. Συναφώς, δεν έχει σημασία, υπογράμμισε το Δικαστήριο, αν σε απόφαση της Επιτροπής διευκρινίζεται ότι σ' αυτήν περιλαμβάνεται και η εκτίμησή της για την επίμαχη ενίσχυση όσον αφορά περίοδο προγενέστερη της εκδόσεώς της ή το αν υποβλήθηκε αίτηση επιστροφής πριν ή μετά την έκδοση της αποφάσεως που κήρυξε την ενίσχυση συμβατή με την κοινή αγορά, εφόσον η αίτηση αυτή έχει σχέση με την παράνομη κατάσταση που προέκυψε από την έλλειψη γνωστοποιήσεως. Τέλος, υπενθυμίζοντας τη νομολογία του κατά την οποία τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να διασφαλίζουν στους πολίτες που προβάλλουν παραβίαση της υποχρεώσεως γνωστοποιήσεως όλα τα κατά το εθνικό τους δίκαιο αποτελέσματα, τόσο όσον αφορά το κύρος των πράξεων που αφορούν την εφαρμογή των μέτρων ενισχύσεως όσο και την ανάκτηση των χρηματοπιστωτικών ενισχύσεων που έχουν χορηγηθεί κατά παράβαση της διατάξεως αυτής ή τυχόν προσωρινών μέτρων, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, σύμφωνα με τις δυνατότητες του εθνικού δικαίου και τα μέσα ένδικης προστασίας που αυτό προβλέπει, τα εθνικά δικαστήρια δύνανται, ανάλογα με την περίπτωση, να διατάξουν την ανάκτηση, σε βάρος των επωφεληθέντων,

(27) Απόφαση της 24ης Ιουλίου 2003, C-280/00, *Altmark Trans* και *Regierungspräsidium Magdeburg* (Συλλογή 2003, σ. I-7747).

μιας παράνομης ενισχύσεως, έστω και αν αυτή κηρύχθηκε μεταγενέστερα από την Επιτροπή συμβατή με την κοινή αγορά ή να αποφανθούν επί αιτήματος αποκαταστάσεως ζημίας προκληθείσας λόγω του παράνομου χαρακτήρα του μέτρου ενισχύσεως.

Προσέγγιση των νομοθεσιών και ομοιόμορφες νομοθεσίες

Στον τομέα αυτόν, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί διαφόρων πτυχών της κοινοτικής νομοθεσίας.

Στην προαναφερθείσα απόφαση *International Air Transport Association κ.λπ.*, το Δικαστήριο, απαντώντας στο ερώτημα αν το άρθρο 6 του κανονισμού 261/2004⁽²⁸⁾, περί των δικαιωμάτων των επιβατών αεροπορικών μεταφορών, είναι σύμφωνο με τη Σύμβαση του Μόντρεαλ, αποφάνθηκε ότι τα μέτρα παροχής βοήθειας και φροντίδας των επιβατών σε περίπτωση μεγάλης καθυστέρησης της πτήσεως που προβλέπει το άρθρο αυτό συνιστούν τυποποιημένα και άμεσα μέτρα αποκαταστάσεως της ζημίας, τα οποία δεν αποκλείουν τη δυνατότητα των θιγομένων επιβατών, οσάκις η ίδια καθυστέρηση τους προξενεί επιπλέον ζημίες για τις οποίες παρέχεται δικαίωμα αποζημιώσεως, να ασκούν αγωγές προς αποκατάσταση των εν λόγω ζημιών υπό τους όρους της Συμβάσεως του Μόντρεαλ. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τηρήθηκε η υποχρέωση αιτιολογήσεως εφόσον ο κανονισμός εκφράζει το ουσιώδες του επιδιωκόμενου από τα θεσμικά όργανα σκοπού και ότι, κατά συνέπεια, δεν χρειαζόταν ειδική αιτιολογία για κάθε μία από τις τεχνικής φύσεως επιλογές του. Όσον αφορά την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, γενικής αρχής του κοινοτικού δικαίου η οποία απαιτεί τα μέσα που προβλέπει μια κοινοτική διάταξη να προσφέρονται για την υλοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα μέτρα παροχής βοήθειας και φροντίδας των επιβατών που προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός δεν είναι προδήλως απρόσφορα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον κοινοτικό νομοθέτη σκοπού, ο οποίος συνίσταται στην ενίσχυση της προστασίας των επιβατών που υφίστανται τις επιπτώσεις από τη ματαίωση ή τη μεγάλη καθυστέρηση πτήσεων. Όσον αφορά την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τον εν λόγω κανονισμό δεν είναι άκυρες ως αντιβαίνουσες προς την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, δεδομένου ότι δεν επιβάλλονται παρόμοιες υποχρεώσεις στα άλλα μέσα μεταφοράς. Πράγματι, τα διάφορα μέσα μεταφοράς δεν είναι αμοιβαίως υποκαταστάσιμα, η δε κατάσταση των αεροπορικών επιβατών σε περίπτωση ακυρώσεως ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσεως είναι αντικειμενικώς διαφορετική από εκείνη επιβατών που χρησιμοποιούν άλλο μέσο μεταφοράς. Εξάλλου, οι ζημίες τις οποίες υφίστανται οι επιβάτες των αεροπορικών μεταφορών σε περίπτωση ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσεως είναι ανάλογες, ανεξαρτήτως της εταιρείας με την οποία συμβλήθηκαν, και δεν έχουν σχέση με την τιμολογιακή πολιτική που ακολουθούν οι εταιρείες αυτές. Όλες οι αεροπορικές αυτές εταιρείες πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά όμοιο τρόπο.

⁽²⁸⁾ Κανονισμός (ΕΚ) 261/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Φεβρουαρίου 2004, για τη θέσπιση κοινών κανόνων αποζημίωσης των επιβατών αεροπορικών μεταφορών και παροχής βοήθειας σε αυτούς σε περίπτωση άρνησης επιβίβασης και ματαίωσης ή μεγάλης καθυστέρησης της πτήσης και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 295/91 (ΕΕ L 46, σ. 1).

Δύο αποφάσεις αφορούν την οδηγία 85/374 (29) και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η πρώτη αφορά τις δυνατότητες μεταβιβάσεως ευθύνης από τον παραγωγό στον προμηθευτή, η άλλη αφορά τον χρόνο κατά τον οποίο τίθεται στο κύκλωμα εμπορίας ένα προϊόν. Στην υπόθεση *Skon και Bilka* (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, C-402/03, Συλλογή 2006, σ. I-199), το Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα αν η οδηγία αυτή αποκλείει την εφαρμογή κανόνα της εθνικής νομοθεσίας κατά την οποία ο προμηθευτής ευθύνεται απεριορίστως για την άνευ πταίσματος ευθύνη του παραγωγού δυνάμει της οδηγίας αυτής. Αφού προηγουμένως διαπίστωσε ότι η οδηγία προβλέπει την αντικειμενική ευθύνη του παραγωγού και προβαίνει σε πλήρη εναρμόνιση των ζητημάτων που ρυθμίζει, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο καθορισμός του κύκλου των υπευθύνων προσώπων πρέπει να θεωρηθεί περιοριστικός. Δεδομένου ότι η οδηγία δεν προβλέπει την ευθύνη του προμηθευτή παρά μόνο στην περίπτωση που είναι αδύνατο να προσδιοριστεί η ταυτότητα του παραγωγού, εθνική νομοθετική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι ο προμηθευτής ευθύνεται ευθέως για τα ελαττώματα ενός προϊόντος έναντι των ζημιωθέντων διευρύνει τον κύκλο των ευθυνομένων προσώπων και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Αντιθέτως, όσον αφορά την άνευ πταίσματος ευθύνη του παραγωγού, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η εν λόγω οδηγία δεν αντιβαίνει προς εθνική διάταξη κατά την οποία ο προμηθευτής ευθύνεται απεριορίστως για πταίσμα του παραγωγού, εφόσον το σύστημα που θεσπίζει η οδηγία αυτή δεν αποκλείει την εφαρμογή άλλων συστημάτων συμβατικής ή εξωσυμβατικής ευθύνης, στηριζομένων σε διαφορετικές βάσεις, όπως η ευθύνη εξ εγγυήσεως λόγω κρυμμένων ελαττωμάτων ή το πταίσμα.

Στην υπόθεση *O'Byrne* (απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 2006, C-127/04, Συλλογή 2006, σ. I-1313), επρόκειτο, αφενός, περί της διευκρινίσεως του χρόνου κατά τον οποίο θεωρείται ότι ένα προϊόν τέθηκε στο εμπορικό κύκλωμα, δεδομένου ότι τα δικαιώματα του ζημιωθέντος παραγράφονται μετά πάροδο δέκα ετών από την ημερομηνία θέσεως του προϊόντος σε κυκλοφορία, και, αφετέρου, αν είναι δυνατόν να υπάρξει υποκατάσταση διαδίκου από άλλον στην περίπτωση που η αγωγή ασκήθηκε εσφαλμένως κατά εταιρείας η οποία δεν είναι πράγματι παραγωγός του προϊόντος. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ένα προϊόν τίθεται σε κυκλοφορία όταν έχει εξέλθει της παραγωγικής διαδικασίας που εφαρμόζει ο παραγωγός και έχει εισέλθει σε διαδικασία εμπορικής κυκλοφορίας, στο πλαίσιο της οποίας προτείνεται, ως έχει, στο κοινό προς χρήση ή ανάλωση. Δεν έχει σημασία αν το προϊόν πωλείται απευθείας από τον παραγωγό στον χρήστη ή τον καταναλωτή ή αν η πώληση αυτή διενεργείται μέσω ενός ή περισσοτέρων κρίκων μιας αλυσίδας διανομής. Επομένως, σε περίπτωση που ένας από τους κρίκους της αλυσίδας διανομής συνδέεται στενά με τον παραγωγό, η σύνδεση αυτή έχει ως συνέπεια ότι η εν λόγω οντότητα συμμετέχει, στην πραγματικότητα, στη διαδικασία παραγωγής του οικείου προϊόντος, ώστε, σε περίπτωση ασκήσεως αγωγής κατά εταιρείας θεωρουμένης εσφαλμένως ως παραγωγού ενός προϊόντος, εναπόκειται στο εθνικό δίκαιο να ορίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες χωρεί υποκατάσταση διαδίκου από άλλον, υπό την προϋπόθεση, βεβαίως, του σεβασμού του προσωπικού πεδίου εφαρμογής της οδηγίας, καθόσον ο καθορισμός του κύκλου των υπευθύνων προσώπων από την οδηγία αυτή είναι περιοριστικός.

(29) Οδηγία 85/374/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Ιουλίου 1985, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων (ΕΕ L 210, σ. 25).

Στον τομέα της συγκριτικής διαφήμισης, στην απόφαση *Lidl Belgium* (απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2006, C-356/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο προέβη σε ερμηνεία της οδηγίας 84/450⁽³⁰⁾. Απαντώντας σε ερώτημα σχετικό με τη νομιμότητα δύο ειδικών μορφών συγκριτικής διαφήμισης, στηριζομένων αμφοτέρων σε σύγκριση τιμών, χωρίς όμως να διευκρινίζεται στη διαφήμιση ποια είναι τα συγκρινόμενα αγαθά και οι αντίστοιχες τιμές τους, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, αφενός, ότι η οδηγία αυτή δεν απαγορεύει τη συγκριτική διαφήμιση που αφορά συλλογικώς ομάδες προϊόντων συνήθους καταναλώσεως που διατίθενται στην αγορά από δύο ανταγωνιστικές αλυσίδες πολυκαταστημάτων, εφόσον όμως οι εν λόγω ομάδες αποτελούνται αμφοτέρως από επιμέρους προϊόντα τα οποία, εξεταζόμενα ανά ζεύγη, πληρούν το καθένα χωριστά την προϋπόθεση της συγκρισιμότητας που θέτει η οδηγία. Επίσης, η προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία η διαφήμιση «συγκρίνει κατά τρόπο αντικειμενικό» τα χαρακτηριστικά των οικείων αγαθών δεν συνεπάγεται ότι όλα τα συγκρινόμενα προϊόντα και τιμές, δηλαδή τόσο αυτά του διαφημιζομένου όσο και αυτά του συνόλου των ανταγωνιστών που περιλαμβάνονται στη σύγκριση, απαριθμούνται ρητώς και περιοριστικώς στο διαφημιστικό μήνυμα. Πάντως, τα χαρακτηριστικά των προϊόντων αυτών πρέπει να είναι «εξακριβώσιμα», πράγμα που συμβαίνει για τις τιμές και για το γενικό επίπεδο των τιμών που εφαρμόζει μια αλυσίδα πολυκαταστημάτων για τη δική της ομάδα συγκρίσιμων προϊόντων και για το ποσό που μπορεί να εξοικονομήσει ο καταναλωτής που προτιμά για την αγορά τέτοιων προϊόντων τη μία από τις δύο ανταγωνιστικές αλυσίδες. Στην περίπτωση κατά την οποία τα στοιχεία της συγκρίσεως στα οποία στηρίζεται η μνεία ενός χαρακτηριστικού δεν απαριθμούνται στη συγκριτική διαφήμιση, ο διαφημιζόμενος οφείλει να αναφέρει, απευθυνόμενος ιδίως προς όσους απευθύνεται το μήνυμα αυτό, πού και πώς μπορούν να λάβουν εύκολα γνώση των στοιχείων αυτών, προκειμένου να επαληθεύσουν την ακρίβειά της. Αφετέρου, η συγκριτική διαφήμιση που προβάλλει το χαμηλότερο γενικό επίπεδο των τιμών του διαφημιζομένου σε σχέση με τους κύριους ανταγωνιστές του, όταν η σύγκριση αφορά ένα δείγμα προϊόντων, μπορεί να έχει παραπλανητικό χαρακτήρα στις ακόλουθες τρεις περιπτώσεις: όταν το διαφημιστικό μήνυμα δεν αναφέρει ότι η σύγκριση αφορά μόνον ένα τέτοιο δείγμα και όχι το σύνολο των προϊόντων του διαφημιζομένου, όταν δεν προσδιορίζει τα στοιχεία της συγκρίσεως ή δεν ενημερώνει αυτόν προς τον οποίο απευθύνεται η διαφήμιση σχετικά με την πηγή πληροφόρησης διά της οποίας είναι δυνατός ο προσδιορισμός αυτός ή όταν περιέχει συλλογική αναφορά σε ένα φάσμα χρηματικών ποσών που μπορεί να εξοικονομήσει ο καταναλωτής αν προτιμήσει για τις αγορές του τον διαφημιζόμενο έναντι των ανταγωνιστών του, χωρίς να προσδιορίζει το γενικό επίπεδο των τιμών που εφαρμόζει καθένας από τους εν λόγω ανταγωνιστές αντιστοίχως και το ποσό που μπορεί να εξοικονομήσει προτιμώντας για τις αγορές του τον διαφημιζόμενο έναντι κάποιου από αυτούς τους ανταγωνιστές.

Στην υπόθεση *Mostaza Claro* (απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2006, C-168/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο προέβη σε ερμηνεία της οδηγίας 93/13⁽³¹⁾. Απαντώντας σε ερώτημα σχετικό με το αν ο εθνικός δικαστής, επιλαμβανόμενος

⁽³⁰⁾ Οδηγία 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Σεπτεμβρίου 1984, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παραπλανητική διαφήμιση, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/55 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Οκτωβρίου 1997 (ΕΕ L 250, σ. 17).

⁽³¹⁾ Οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ L 95, σ. 29).

αιτήσεως ακυρώσεως διαιτητικής αποφάσεως δυσμενούς για τον καταναλωτή, εκδοθείσας κατόπιν διαιτητικής διαδικασίας επιβαλλόμενης από δυνάμενη να χαρακτηριστεί ως καταχρηστική ρήτρα συμβάσεως έχουσας ως αντικείμενο συνδρομή κινητής τηλεφωνίας, μπορεί να την κάνει δεκτή μολονότι ο καταναλωτής δεν είχε προβάλει τον χαρακτήρα αυτό ενώπιον του διαιτητή, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η οδηγία αυτή έχει την έννοια ότι απαιτεί εθνικό δικαστήριο επιληφθέν προσφυγής ακυρώσεως κατά διαιτητικής αποφάσεως να εκτιμά την ακυρότητα της συμβάσεως περί διαιτησίας και να την ακυρώνει με το αιτιολογικό ότι η εν λόγω σύμβαση εμπεριέχει καταχρηστική ρήτρα, έστω και αν ο καταναλωτής επικαλέστηκε την ακυρότητα αυτή όχι στο πλαίσιο της διαιτητικής διαδικασίας, αλλά αποκλειστικώς με την προσφυγή του ακυρώσεως.

Στον τομέα των δικαιωμάτων του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων, στην υπόθεση *SGAE* (απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2006, C-306/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο διευκρίνισε την έννοια της «παρουσιάσεως στο κοινό» του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/29⁽³²⁾, η οποία προβλέπει το αποκλειστικό δικαίωμα των δημιουργών να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν μια τέτοια παρουσίαση των έργων τους. Απαντώντας σε ερώτημα της *Audiencia Provincial de Barcelona* (Ισπανία) στο πλαίσιο εκδικάσεως διαφοράς μεταξύ του *SGAE*, ισπανικού οργανισμού διαχείρισεως δικαιωμάτων δημιουργών, και μιας ξενοδοχειακής εταιρείας, το Δικαστήριο διευκρίνισε, ειδικότερα, το ζήτημα αν η έννοια αυτή καλύπτει τη μετάδοση προγραμμάτων από τηλεοράσεις εγκατεστημένες στα δωμάτια του ξενοδοχείου. Προβαίνοντας σε ερμηνεία της σχετικής διατάξεως της οδηγίας 2001/29 υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, προς μεταφορά του οποίου στην κοινοτική έννομη τάξη εκδόθηκε η οδηγία, συγκεκριμένα της Συμβάσεως της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων, της 24ης Ιουλίου 1971, και της Συνθήκης της Παγκόσμιας Οργάνωσης Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΠΟΠΙ) περί του δικαιώματος του δημιουργού, της 20ής Δεκεμβρίου 1996, το Δικαστήριο προχώρησε σε μια γενική προσέγγιση του ζητήματος. Επισήμανε ότι ενδεχόμενοι τηλεθεατές των έργων δεν είναι μόνον οι εγκατεστημένοι στα δωμάτια πελάτες ή οι πελάτες που είναι παρόντες σε έναν άλλο χώρο του ξενοδοχείου που διαθέτει τηλεόραση, αλλά και οι διαδοχικοί πελάτες του ξενοδοχείου. Αυτό αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό αριθμό ατόμων που μπορούν να θεωρηθούν ως κοινό, κατά την έννοια της οδηγίας 2001/19. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι, μολονότι η εγκατάσταση τηλεοράσεων στα δωμάτια ενός ξενοδοχείου δεν συνιστά, αυτή καθαυτή, παρουσίαση στο κοινό, τούτο, αντιθέτως, συμβαίνει στην περίπτωση μεταδόσεως σήματος στους πελάτες ενός ξενοδοχείου μέσω των τηλεοράσεων αυτών. Εξάλλου, ο χαρακτήρας των δωματίων του ξενοδοχείου ως ιδιωτικών χώρων δεν έχει σημασία.

Σήματα

Στον τομέα του δικαίου των σημάτων πρέπει να επισημανθεί η απόφαση που εκδόθηκε επί της υποθέσεως *Bovemij Verzekeringen* (απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-108/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), με την οποία διευκρινίστηκε ποιο έδαφος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για να εκτιμηθεί αν ένα σημείο απέκτησε διακριτικό

(32) Οδηγία 2001/29/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ L 167, σ. 10).

χαρακτήρα λόγω της χρήσης, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/104⁽³³⁾, σε κράτος μέλος ή σε ομάδα κρατών μελών που έχουν κοινή νομοθεσία επί των σημάτων, όπως, στη συγκεκριμένη υπόθεση, η Μπενελούξ (η οποία πρέπει να εξομοιωθεί προς έδαφος κράτους μέλους κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου). Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, για να εκτιμηθεί αν οι λόγοι απορρίψεως που προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία β' έως δ', της ως άνω οδηγίας δεν πρέπει να ληφθούν υπόψη επειδή έχει αποκτηθεί διακριτικός χαρακτήρας λόγω της χρήσεως, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας, σημασία έχει μόνον η κατάσταση που επικρατεί στο τμήμα του εδάφους του οικείου κράτους μέλους όπου διαπιστώθηκαν οι λόγοι απορρίψεως. Κατά συνέπεια, η εφαρμογή της εξαιρέσεως που προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής προϋποθέτει ότι το σήμα απέκτησε, λόγω της χρήσεως, διακριτικό χαρακτήρα σε όλο το τμήμα του εδάφους του κράτους μέλους ή σε όλο το τμήμα του εδάφους της Μπενελούξ όπου υφίσταται λόγος αρνήσεως της καταχωρίσεως. Επίσης, αν πρόκειται για σήμα το οποίο συντίθεται από μία ή περισσότερες λέξεις μιας επίσημης γλώσσας του οικείου κράτους μέλους και ο λόγος αρνήσεως καταχωρίσεως υφίσταται μόνο σε μία από τις γλωσσικές περιοχές του κράτους αυτού, πρέπει να αποδειχθεί ότι το σήμα απέκτησε, λόγω της χρήσεως, διακριτικό χαρακτήρα σε όλη αυτή τη γλωσσική περιοχή. Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι το σημείο περί του οποίου επρόκειτο στην υπόθεση αυτή (EUROPOLIS) περιείχε όρο της ολλανδικής γλώσσας (polis), πρέπει να ληφθεί υπόψη το τμήμα εκείνο της Μπενελούξ στο οποίο ομιλείται η ολλανδική.

Φορολογία

Στον τομέα αυτό, μία απόφαση αφορούσε την απαγόρευση της συνεπαγόμενης δυσμενείς διακρίσεις εσωτερικής νομοθεσίας και τρεις αφορούσαν το κοινοτικό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας.

Στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *Nádasdi* (απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2006, C-290/05 και C-333/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο έκρινε ασυμβίβαστο με το κοινοτικό δίκαιο το ουγγρικό τέλος καταχωρίσεως, διότι, εφαρμοζόμενο επί μεταχειρισμένων αυτοκινήτων εισαγομένων από άλλα κράτη μέλη, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η μείωση της αξίας τους, πλήττει τα αυτοκίνητα αυτά βαρύτερα από τα ομοειδή μεταχειρισμένα αυτοκίνητα που έχουν ήδη καταχωριστεί στην Ουγγαρία, τα οποία υποβλήθηκαν στον φόρο αυτό κατά την πρώτη ταξινόμησή τους. Εξετάζοντας το τέλος αυτό σε σχέση με την απαγόρευση εσωτερικών φορολογικών επιβαρύνσεων που εισάγουν διακρίσεις εις βάρος προϊόντων καταγομένων από άλλα κράτη μέλη, την οποία επιβάλλει το άρθρο 90ΕΚ, το Δικαστήριο συνέκρινε τα αποτελέσματα του τέλους αυτού επί μεταχειρισμένου αυτοκινήτου εισαχθέντος από άλλα κράτη μέλη σε σχέση με τα αποτελέσματα του ίδιου τέλους επί ομοειδούς αυτοκινήτου καταγωγής Ουγγαρίας. Από τη σύγκριση διαπίστωσε ότι το δεύτερο αυτοκίνητο, το τέλος για το οποίο καταβλήθηκε όταν αυτό ήταν καινούργες, χάνει, με την πάροδο του χρόνου, μέρος της εμπορικής του αξίας, το δε ποσό του τέλους που περιλαμβάνεται στην απομένουσα αξία μειώνεται αναλόγως. Αντιθέτως, αυτοκίνητο ίδιου τύπου, ίδιας παλαιότητας, ίδιου αριθμού διανυθέντων χιλιομέτρων και ίδιων άλλων

⁽³³⁾ Πρώτη οδηγία 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ 1989, L 40, σ. 1).

χαρακτηριστικών, το οποίο αγοράστηκε ως μεταχειρισμένο σε άλλο κράτος μέλος, υπόκειται στο τέλος ταξινομήσεως, χωρίς αυτό να μειώνεται αναλογικώς της μείωσης της αξίας του αυτοκινήτου, ώστε αυτό τελικώς να πλήττεται βαρύτερα. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 90 ΕΚ επιβάλλει να λαμβάνεται υπόψη η μείωση της αξίας των μεταχειρισμένων αυτοκινήτων επί των οποίων επιβάλλεται το τέλος.

Στην υπόθεση *Stichting Kinderopvang Enschede* (απόφαση της 9ης Φεβρουαρίου 2006, C-415/04, Συλλογή 2006, σ. I-1385), το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του ζητήματος της απαλλαγής από τον φόρο προστιθέμενης αξίας (στο εξής: ΦΠΑ) δραστηριοτήτων γενικού συμφέροντος που εμπίπτουν στο άρθρο 13, Α, παράγραφος 1, στοιχεία ζ' και θ', της έκτης οδηγίας 77/388⁽³⁴⁾, δηλαδή τις δραστηριότητες εκείνες που συνδέονται στενά με την κοινωνική πρόνοια και ασφάλιση καθώς και με την προστασία και την εκπαίδευση των παιδιών ή των νέων. Επρόκειτο, συγκεκριμένα, για υπηρεσίες παρεχόμενες από μη κερδοσκοπικό ίδρυμα το οποίο ενεργεί ως διαμεσολαβητής μεταξύ εκείνων που αναζητούν και εκείνων που προσφέρουν υπηρεσία φυλάξεως παιδιών. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαλλαγή από τον ΦΠΑ μιας τέτοιας δραστηριότητας εξαρτάται από τρεις προϋποθέσεις, ως προς τη συνδρομή των οποίων αρμόδιος να κρίνει είναι ο εθνικός δικαστής. Πρώτον, η υπηρεσία φυλάξεως παιδιών την οποία προσφέρουν «φιλοξενούντες» γονείς, ως κύρια δραστηριότητα του ιδρύματος, πρέπει και η ίδια να πληροί τις προϋποθέσεις απαλλαγής, ιδίως το κριτήριο του «κοινωνικού χαρακτήρα» που πρέπει να έχει ο παρέχων την υπηρεσία. Δεύτερον, οι υπηρεσίες που προσφέρει ως διαμεσολαβητής το συγκεκριμένο ίδρυμα πρέπει να είναι αναγκαίες για την παροχή της υπηρεσίας φυλάξεως παιδιών, υπό την έννοια ότι η επιλογή και η εκπαίδευση των «φιλοξενούντων» γονέων, εκ μέρους του ιδρύματος, πρέπει να προσδίδει στην υπηρεσία φυλάξεως μια τέτοια φύση και ποιότητα, ώστε να καθίσταται αδύνατη η πρόσβαση σε υπηρεσίες του ίδιου επιπέδου χωρίς τη συγκεκριμένη υπηρεσία διαμεσολαβήσεως. Τέλος, οι παροχές αυτές δεν πρέπει να αποβλέπουν κυρίως στο να προσπορίσουν στον παρέχοντα αυτές πρόσθετα έσοδα με την πραγματοποίηση πράξεων αμέσως ανταγωνιζομένων τις πράξεις εμπορικών επιχειρήσεων υποκειμένων στον φόρο αυτό.

Στις υποθέσεις *University of Huddersfield και Halifax κ.λπ.* (αποφάσεις της 21ης Φεβρουαρίου 2006, C-223/03, Συλλογή 2006, σ. I-1751, και C-255/02, Συλλογή 2006, σ. I-1609), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, στον τομέα του φόρου προστιθέμενης αξίας, συνιστούν παραδόσεις αγαθών ή παροχές υπηρεσιών και οικονομική δραστηριότητα, υπό την έννοια της προαναφερθείσας έκτης οδηγίας, οι πράξεις που πληρούν τα αντικειμενικά κριτήρια στα οποία βασίζονται οι εν λόγω έννοιες. Υπό την επιφύλαξη των περιπτώσεων φοροδιαφυγής, το ζήτημα αν η οικεία πράξη διενεργείται με μοναδικό σκοπό την επίτευξη φορολογικού πλεονεκτήματος ουδόλως ασκεί επιρροή. Πάντως, τα ερωτήματα που υποβλήθηκαν στην προαναφερθείσα απόφαση *Halifax κ.λπ.* έδωσαν στο Δικαστήριο την ευκαιρία να προσθέσει ότι η αρχή της απαγορεύσεως καταχρηστικών πρακτικών, νοουμένων ως πράξεων που δεν διενεργούνται εντός του πλαισίου φυσιολογικών εμπορικών συναλλαγών, αλλά με μοναδικό σκοπό την καταχρηστική εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που προβλέπει το κοινοτικό δίκαιο, έχει, επίσης, εφαρμογή στον τομέα του ΦΠΑ. Κατά συνέπεια, ο υποκείμενος στον φόρο δεν μπορεί να εκπέσει τον ΦΠΑ επί των

(34) Έκτη οδηγία 77/388/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1977, περί εναρμονίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, των σχετικών με τους φόρους κύκλου εργασιών — Κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας: ομοιόμορφη φορολογική βάση (ΕΕ ειδ. έκδ. 09/001, σ. 49), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 95/7 του Συμβουλίου, της 10ης Απριλίου 1995 (ΕΕ L 102, σ. 18).

εισροών όταν οι πρακτικές στις οποίες βασίζεται το δικαίωμα αυτό συνιστούν καταχρηστική πρακτική. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, σχετικώς, ότι η ύπαρξη καταχρηστικής πρακτικής στον τομέα του ΦΠΑ προϋποθέτει τη συνδρομή δύο προϋποθέσεων. Αφενός, οι συγκεκριμένες πράξεις, παρά την τυπική εφαρμογή των προϋποθέσεων που προβλέπει η έκτη οδηγία και η εθνική νομοθεσία που τη μεταφέρει στην εσωτερική έννομη τάξη, πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα την επίτευξη φορολογικού πλεονεκτήματος του οποίου η χορήγηση θα αντέβαινε στον επιδιωκόμενο από τις διατάξεις αυτές σκοπό. Αφετέρου, πρέπει, επίσης, να προκύπτει από ένα σύνολο αντικειμενικών στοιχείων ότι ο κύριος σκοπός των επίμαχων πράξεων είναι η επίτευξη φορολογικού πλεονεκτήματος, καθόσον η απαγόρευση των καταχρηστικών πρακτικών δεν ασκεί επιρροή οσάκις οι επίμαχες πράξεις μπορούν να έχουν άλλη δικαιολόγηση.

Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί σχετικώς μια τρίτη απόφαση που εκδόθηκε την ίδια ημέρα επί της υποθέσεως *BUPA Hospitals και Goldsborough Developments* (απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2006, C-419/02, Συλλογή 2006, σ. I-1685) με την οποία το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της έκτης οδηγίας, το οποίο προβλέπει ότι σε περίπτωση προκαταβολής ο ΦΠΑ καθίσταται απαιτητός χωρίς να έχει ακόμη πραγματοποιηθεί παράδοση αγαθών ή η παροχή υπηρεσιών, δεν έχει εφαρμογή επί προκαταβολών για παραδόσεις αγαθών ή παροχές υπηρεσιών που δεν έχουν ακόμη προσδιοριστεί σαφώς.

Στην υπόθεση *Banca popolare di Cremona* (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2006, C-475/03, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο περιφερειακός ιταλικός φόρος επί των παραγωγικών δραστηριοτήτων (στο εξής: IRAP) ήταν σύμφωνος με την έκτη οδηγία 77/388, ιδίως με το άρθρο 33 αυτής, το οποίο απαγορεύει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν ή να διατηρούν σε ισχύ φορολογικά συστήματα που έχουν τον χαρακτήρα φόρων κύκλου εργασιών. Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, το Δικαστήριο συνέκρινε τα χαρακτηριστικά του φόρου αυτού με τα χαρακτηριστικά του ΦΠΑ. Υπογράμμισε, σχετικώς, ότι ο IRAP είναι φόρος που έχει ως βάση υπολογισμού την καθαρή αξία της παραγωγής της επιχείρησης κατά τη διάρκεια δεδομένης περιόδου (διαφορά μεταξύ της «αξίας της παραγωγής» και του «κόστους παραγωγής»), ο οποίος εμπεριέχει στοιχεία τα οποία δεν συνδέονται άμεσα με αυτή καθεαυτήν την προμήθεια αγαθών ή υπηρεσιών. Συνεπώς, ο IRAP δεν είναι ανάλογος προς την τιμή των παρεχομένων αγαθών ή υπηρεσιών, αντιθέτως προς τον ΦΠΑ. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι δεν έχουν όλοι οι υποκείμενοι στον φόρο τη δυνατότητα να μετακυλίσουν το βάρος του φόρου αυτού, ο οποίος, επομένως, δεν προορίζεται για να μετακυλιέται στον τελικό καταναλωτή, ενώ ο ΦΠΑ βαρύνει αποκλειστικώς τον τελικό καταναλωτή και είναι απολύτως ουδέτερος έναντι των υποκειμένων στον φόρο που παρεμβαίνουν στη διαδικασία παραγωγής και διανομής που προηγείται του σταδίου τελικής φορολογήσεως, ασχέτως του αριθμού των ενδιάμεσων συναλλαγών. Επομένως, εφόσον ο IRAP δεν έχει όλα τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του ΦΠΑ, δεν συνιστά φόρο έχοντα τον χαρακτήρα φόρου κύκλου εργασιών, κατά την έννοια του άρθρου 33, παράγραφος 1, της έκτης οδηγίας, και, επομένως, η διάταξη αυτή δεν αποκλείει τη διατήρησή του σε ισχύ.

Κοινωνική πολιτική

Η οδηγία 93/104, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας, αποτέλεσε το αντικείμενο τριών υποθέσεων, ενώ η απαγόρευση των διακρίσεων μεταξύ

ανδρών και γυναικών εργαζομένων αποτέλεσε το κύριο αντικείμενο μιας τέταρτης υποθέσεως ⁽³⁵⁾ και η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένης διάρκειας το κύριο αντικείμενο μιας πέμπτης υποθέσεως.

Στην υπόθεση *Federatie Nederlandse Vakbeweging* (απόφαση της 6ης Απριλίου 2006, C-124/05, Συλλογή 2006, σ. I-3423), το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του ζητήματος αν η δυνατότητα εξαγοράς ημερών από την κατ' ελάχιστο όριο ετήσια άδεια, που συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια προγενεστέρων ετών, αντιβαίνει προς το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/104. Αποφάνθηκε ότι η διάταξη αυτή έχει την έννοια ότι αντιβαίνει προς αυτή διάταξη του εθνικού δικαίου η οποία επιτρέπει, κατά τη διάρκεια της ισχύος της συμβάσεως εργασίας, την αντικατάσταση ημερών ετήσιας άδειας, υπό την έννοια της παραγράφου 1 της οδηγίας αυτής, που δεν χρησιμοποιούνται κατά τη διάρκεια συγκεκριμένου έτους από την καταβολή χρηματικής αποζημιώσεως σε ένα από τα επόμενα έτη. Πράγματι, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το δικαίωμα κάθε εργαζομένου για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών πρέπει να θεωρηθεί ως αρχή του κοινοτικού κοινωνικού δικαίου με ιδιαίτερη σημασία, από την οποία δεν μπορεί να γίνεται παρέκκλιση και της οποίας η εφαρμογή από τις αρμόδιες εθνικές αρχές πρέπει να γίνεται εντός των ορίων που προβλέπει ρητά η ίδια η οδηγία. Η οδηγία αυτή καθιερώνει επιπλέον τον κανόνα ότι κανονικά στον εργαζόμενο πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα πραγματικής ανάπαυσης, στο πλαίσιο της μέριμνας της αποτελεσματικής προστασίας της ασφάλειας και της υγείας του, αφού μόνο στην περίπτωση τερματισμού της εργασιακής σχέσης επιτρέπεται, κατά το άρθρο 7, παράγραφος 2, να αντικαθίσταται το δικαίωμα για ετήσια άδεια μετ' αποδοχών από χρηματική αποζημίωση.

Στις υποθέσεις *Robinson-Steele* κ.λπ. (απόφαση της 16ης Μαρτίου 2006, C-131/04 και C-257/04, Συλλογή 2006, σ. I-2531), το Δικαστήριο εξέτασε το κατά πόσο συμβιβάζεται με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/104 η αποζημίωση για το δικαίωμα ετήσιας άδειας υπό τη μορφή, προβλεπόμενη από τοπική συλλογική σύμβαση, της διαθέσεως τμήματος του μισθού που καταβάλλεται στον εργαζόμενο για την προσφερόμενη από αυτόν εργασία, χωρίς να καταβάλλονται τέτοιες αποδοχές στον εργαζόμενο πλέον εκείνων που καταβάλλονται για την προσφερόμενη από αυτόν εργασία. Το Δικαστήριο ρητώς αποφάνθηκε ότι το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής αποκλείει τη δυνατότητα καταβολής των αποδοχών για την κατ' ελάχιστον όριο ετήσια άδεια, υπό την έννοια αυτής της διατάξεως, τμηματικώς καθ' όλη την αντίστοιχη περίοδο ετήσιας εργασίας, μαζί με την καταβολή της αμοιβής για την προσφερθείσα εργασία και όχι χωριστά για τη συγκεκριμένη περίοδο κατά την οποία ο εργαζόμενος λαμβάνει πράγματι την ετήσια άδειά του.

Στην υπόθεση *Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-484/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο αποφάνθηκε στο πλαίσιο εκδικάσεως προσφυγής λόγω παραβάσεως. Δυνάμει της οδηγίας 93/104, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2000/34, κράτος μέλος παραβαίνει τις υποχρεώσεις του στην περίπτωση που εφαρμόζει σε εργαζομένους των οποίων μέρος του χρόνου εργασίας τους δεν υπολογίζεται ή προκαθορίζεται ή μπορεί να καθορίζεται από τον ίδιο τον εργαζόμενο, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της δραστηριότητάς του, την

⁽³⁵⁾ Οδηγία 93/104/ΕΚ του Συμβουλίου, της 23ης Νοεμβρίου 1993, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ L 307, σ. 18), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2000/34, της 22ας Ιουνίου 2000 (ΕΕ L 195, σ. 41).

παρέκκλιση από ορισμένους κανόνες σχετικούς με το δικαίωμα αναπαύσεως, και αν δεν λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την υλοποίηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε ημερήσια και εβδομαδιαία ανάπαυση. Η πρακτική αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που χορηγεί στους εργαζομένους η εν λόγω οδηγία έχει ως αναγκαία συνέπεια την υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν το δικαίωμα σε πραγματική περίοδο αναπαύσεως. Κράτος μέλος το οποίο, μετά τη μεταφορά της οδηγίας στην εσωτερική του έννομη τάξη, προβλέπει δικαίωμα αναπαύσεως των εργαζομένων και το οποίο, στο πλαίσιο των κατευθυντηρίων γραμμών προς τους εργοδότες και τους εργαζομένους για την υλοποίηση του δικαιώματος αυτού, δηλώνει ότι ο εργοδότης δεν υποχρεούται, πάντως, να μεριμνά ώστε οι εργαζόμενοι να προβαίνουν πράγματι σε χρήση αυτού του δικαιώματος, δεν διασφαλίζει την τήρηση ούτε των στοιχειωδών προδιαγραφών που προβλέπει η οδηγία αυτή ούτε εξυπηρετεί την επίτευξη του κύριου σκοπού της. Αφήνοντας να εννοηθεί ότι ναι μεν απαγορεύεται στους εργοδότες να δυσχεραίνουν την εκ μέρους των εργαζομένων χρήση των περιόδων αναπαύσεως, αλλά δεν φέρουν καμία υποχρέωση να παρέχουν πράγματι στους εργαζόμενους τη δυνατότητα να ασκούν το σχετικό δικαίωμα, οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές είναι σαφώς ικανές να καταστήσουν κενό περιεχομένου το δικαίωμα που παρέχουν τα άρθρα 3 και 5 της οδηγίας και αντιβαίνουν προς τον σκοπό της οδηγίας αυτής, η οποία χαρακτηρίζει τις κατ'ελάχιστο όριο περιόδους αναπαύσεως ως απαραίτητες για την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων.

Στην υπόθεση *Cadman* (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2006, C-17/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το Δικαστήριο προέβη σε ερμηνεία του άρθρου 141 ΕΚ, διευκρινίζοντας τη νομολογία του την απορρέουσα από την απόφαση *Danfoss* (απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 1989, 109/88, Συλλογή 2006, σ. 3199) όπου, αφού τόνισε ότι δεν αποκλείεται η χρησιμοποίηση του κριτηρίου της αρχαιότητας να έχει ως συνέπεια τη δυσμενέστερη μεταχείριση των εργαζομένων γυναικών σε σύγκριση με εκείνη των εργαζομένων ανδρών, αποφάνθηκε ότι ο εργοδότης δεν υποχρεούται να αιτιολογεί ειδικά τη χρησιμοποίηση του κριτηρίου αυτού. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι, εφόσον το κριτήριο της αρχαιότητας είναι, κατά κανόνα, πρόσφορο για την επίτευξη του νόμιμου στόχου της ανταμοιβής της κτηθείσας εμπειρίας, η οποία καθιστά τον εργαζόμενο ικανό να εκπληρώνει καλύτερα τις εργασιακές του υποχρεώσεις, στην περίπτωση κατά την οποία η χρησιμοποίηση του κριτηρίου αυτού ως στοιχείου για τον καθορισμό των αμοιβών συνεπάγεται ανισότητες ως προς τις αμοιβές, για την ίδια εργασία ή εργασία ίδιας αξίας μεταξύ των συγκρινόμενων ανδρών και γυναικών εργαζομένων, ο εργοδότης δεν υποχρεούται να αποδείξει ειδικώς ότι η χρησιμοποίηση του κριτηρίου αυτού είναι πρόσφορη για την επίτευξη του εν λόγω στόχου, εκτός αν ο εργαζόμενος παράσχει στοιχεία ικανά να γεννήσουν σοβαρές αμφιβολίες σχετικώς. Απόκειται, στην περίπτωση αυτή, στον εργοδότη να αποδείξει ότι ο γενικός κανόνας, δηλαδή ότι η αρχαιότητα συνδυάζεται με την πείρα και καθιστά τον εργαζόμενο ικανό να εκπληρώνει καλύτερα τις εργασιακές του υποχρεώσεις, ισχύει και για τη συγκεκριμένη απασχόληση. Επίσης, όταν χρησιμοποιείται για τον καθορισμό της αμοιβής ένα σύστημα επαγγελματικής κατατάξεως που βασίζεται σε αξιολόγηση της παρεχόμενης εργασίας δεν χρειάζεται να αποδειχθεί ότι ο κάθε εργαζόμενος προσωπικώς απέκτησε, κατά τη σχετική περίοδο, εμπειρία που τον καθιστά ικανό να εκτελεί καλύτερα την εργασία του. Αντιθέτως, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη αντικειμενικώς η φύση της παρεχόμενης εργασίας.

Στην υπόθεση *Αδενέλερ κ.λπ.* (απόφαση της 4ης Ιουλίου 2006, C-212/04, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), ζητήθηκε από το Δικαστήριο ερμηνεία των ρητρών 1

και 5 της συμφωνίας-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου, η οποία συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999 και περιελήφθη ως παράρτημα στην οδηγία 1999/70, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από την CES, τη UNICE και το CEEP ⁽³⁶⁾. Το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε ότι η συμφωνία-πλαίσιο περί της οποίας επρόκειτο δεν επιβάλλει γενική υποχρέωση των κρατών μελών να προβλέπουν τη μετατροπή σε συμβάσεις αορίστου χρόνου των συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, αποφάνθηκε ότι η ρήτρα 5, σημείο 1, στοιχείο α', της συμφωνίας-πλαίσιο δεν επιτρέπει τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, η οποία δικαιολογείται από το γεγονός και μόνον ότι προβλέπεται σε γενική νομοθετική ή κανονιστική διάταξη κράτους μέλους. Αντιθέτως, η έννοια των «αντικειμενικών λόγων» κατά την εν λόγω ρήτρα, που δικαιολογεί την ανανέωση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, απαιτεί να δικαιολογείται η χρήση αυτού του ειδικού τύπου σχέσεων εργασίας, όπως προβλέπεται στην ειδική ρύθμιση, από την ύπαρξη συγκεκριμένων στοιχείων που άπτονται, μεταξύ άλλων, της σχετικής δραστηριότητας και των συνθηκών ασκήσεώς της. Ομοίως, εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι μόνον οι συμβάσεις ή σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου μεταξύ των οποίων δεν μεσολαβεί χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 20 εργασίμων ημερών πρέπει να θεωρούνται ως «διαδοχικές» κατά την έννοια της εν λόγω ρήτρας αντιβαίνει προς τη συμφωνία αυτή. Μια τέτοια διάταξη διακυβεύει το αντικείμενο, τον σκοπό και την πρακτική αποτελεσματικότητα της συμφωνίας-πλαίσιο, καθόσον καθιστά δυνατή την επί πολλά έτη προσωρινή απασχόληση των εργαζομένων, δεδομένου ότι, στην πράξη, ο εργαζόμενος δεν έχει, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, άλλη επιλογή από το να δεχθεί διακοπές της τάξεως των 20 εργασίμων ημερών στο πλαίσιο μιας αλυσίδας συμβάσεων που τον συνδέουν με τον εργοδότη του. Τέλος, η συγκεκριμένη συμφωνία-πλαίσιο εμποδίζει την εφαρμογή εθνικής νομοθεσίας η οποία απαγορεύει απολύτως, στον δημόσιο τομέα και μόνον, τη μετατροπή σε σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου μιας σειράς διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου οι οποίες, στην πραγματικότητα, αποσκοπούσαν στην κάλυψη «παγίων και διαρκών αναγκών» του εργοδότη και πρέπει να θεωρηθούν καταχρηστικές.

Συνεργασία στον τομέα εκτέλεσης των αποφάσεων σε αστικές υποθέσεις και δικαστική συνεργασία

Στον τομέα αυτόν, το Δικαστήριο κλήθηκε να ερμηνεύσει τη Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968 και τον κανονισμό 1346/2000 περί διαδικασιών αφερεγγυότητας.

Στο πλαίσιο του πρωτοκόλλου της 3ης Ιουνίου 1971 για την ερμηνεία από το Δικαστήριο της Συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις ⁽³⁷⁾, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί του κανόνα της αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας που προβλέπει το άρθρο 16, σημείο 4, όσον αφορά θέματα σχετικά με την καταχώριση ή το κύρος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Στην υπόθεση *GAT* (απόφαση της 13ης Ιουλίου 2006, C-4/03, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), το ζήτημα που τέθηκε υπό την κρίση του Δικαστηρίου ήταν αν η

⁽³⁶⁾ Οδηγία 1999/70/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, τη UNICE και το CEEP (ΕΕ L 175, σ. 43).

⁽³⁷⁾ ΕΕ 1982, L 388, σ. 7.

δικαιοδοσία των δικαστηρίων του συμβαλλόμενου κράτους στο έδαφος του οποίου ζητήθηκε, πραγματοποιήθηκε και θεωρείται ότι πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με διεθνή σύμβαση η κατάθεση ή η καταχώριση διπλώματος ευρεσιτεχνίας αφορά όλες τις διαφορές με αντικείμενο την καταχώριση ή το κύρος του διπλώματος ευρεσιτεχνίας, και μάλιστα ανεξαρτήτως του αν το ερώτημα τίθεται με την άσκηση αγωγής ή την προβολή ενστάσεως, ή αν τυγχάνει εφαρμογής αποκλειστικά επί των διαφορών στα πλαίσια των οποίων το ζήτημα της καταχώρισης ή του κύρους διπλώματος ευρεσιτεχνίας τίθεται με την άσκηση αγωγής. Προβαίνοντας σε τελεολογική ερμηνεία του άρθρου 16, σημείο 4, της συμβάσεως αυτής, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η προβλεπόμενη με την εν λόγω διάταξη αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία πρέπει να τυγχάνει εφαρμογής ανεξαρτήτως του δικονομικού πλαισίου εντός του οποίου τίθεται το ζήτημα της καταθέσεως ή του κύρους διπλώματος ευρεσιτεχνίας είτε στο πλαίσιο ασκήσεως αγωγής είτε στο πλαίσιο ενστάσεως κατά την κίνηση της δίκης ή σε μεταγενέστερο στάδιο αυτής. Πράγματι, μόνον η λύση αυτή διασφαλίζει τον επιτακτικό χαρακτήρα του κανόνα περί διεθνούς δικαιοδοσίας που θέτει η σύμβαση, την προβλεψιμότητα των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας που αυτή θέτει και την αποτροπή του κινδύνου εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων.

Στην υπόθεση *Eurofood IFSC* (απόφαση της 2ας Μαΐου 2006, C-341/04, Συλλογή 2006, σ. I-3813), το Δικαστήριο προέβη σε σημαντικές επισημάνσεις όσον αφορά τον κανονισμό 1346/2000 περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας⁽³⁸⁾. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, ιδίως, την έννοια του «κέντρου των κύριων συμφερόντων» του οφειλέτη, βάσει της οποίας προσδιορίζονται τα δικαστήρια που είναι αρμόδια για την κίνηση της διαδικασίας διαπιστώσεως αφερεγγυότητας, και το οποίο, όσον αφορά τις εταιρείες, τεκμαίρεται ότι βρίσκεται, μέχρις αποδείξεως του εναντίου, στον τόπο της καταστατικής τους έδρας. Στην περίπτωση κατά την οποία θυγατρική εταιρεία και η μητρική της έχουν τις αντίστοιχες καταστατικές τους έδρες σε δύο διαφορετικά κράτη μέλη, ο προσδιορισμός του κέντρου των κύριων συμφερόντων της θυγατρικής εταιρείας είναι ιδιαίτερα σημαντικός στο πλαίσιο του εγκαθιδρυθέντος με τον κανονισμό συστήματος προσδιορισμού της αρμοδιότητας των δικαστηρίων των κρατών μελών (στη συγκεκριμένη υπόθεση επρόκειτο για ιρλανδική θυγατρική της ιταλικής εταιρείας Parmalat). Αφού προηγουμένως επισήμανε ότι στο πλαίσιο του συστήματος αυτού υφίσταται ίδια δικαιοδοσία για κάθε οφειλέτη ο οποίος αποτελεί διακριτή από νομικής απόψεως οντότητα, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, προς κατοχύρωση της ασφάλειας δικαίου και της προβλεψιμότητας ως προς τον προσδιορισμό του αρμόδιου να κινεί κύρια διαδικασία αφερεγγυότητας δικαστηρίου, το προβλεπόμενο τεκμήριο εκ της καταστατικής έδρας της εταιρείας μπορεί να ανατραπεί μόνον εφόσον αντικειμενικά και αναγνωρίσιμα από τους τρίτους στοιχεία επιτρέπουν να αποδειχθεί η ύπαρξη διαφορετικής πραγματικής καταστάσεως από εκείνη που υποτίθεται ότι αντανάκλα ο τόπος της καταστατικής έδρας. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε, σχετικώς, στο παράδειγμα εταιρείας λειτουργούσας ως «ταχυδρομική θυρίδα», η οποία δεν ασκεί καμία δραστηριότητα στον τόπο της καταστατικής της έδρας. Υπογράμμισε, αντιθέτως, ότι το γεγονός και μόνον ότι οι οικονομικές επιλογές μιας εταιρείας ελέγχονται ή δύνανται να ελέγχονται από μητρική εταιρεία εγκατεστημένη σε άλλο κράτος μέλος δεν αρκεί για την ανατροπή του προβλεπόμενου με τον κανονισμό τεκμηρίου. Στην απόφαση *Eurofood IFSC* επισημάνθηκε, επίσης, ότι η αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης αποκλείει τη δυνατότητα δικαστηρίων

⁽³⁸⁾ Κανονισμός (ΕΚ) 1346/2000 του Συμβουλίου, της 29ης Μαΐου 2000, περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας (ΕΕ L 160, σ. 1).

κράτους μέλους να ελέγχουν την αρμοδιότητα των δικαστηρίων του κράτους στο οποίο κινήθηκε η κύρια διαδικασία διαπιστώσεως αφερεγγυότητας.

Αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις

Σε δύο προδικαστικές υποθέσεις το Δικαστήριο προέβη σε ερμηνεία του άρθρου 54 της συμβάσεως για την εφαρμογή της Συμφωνίας του Σένγκεν ⁽³⁹⁾ η οποία θέτει την αρχή non bis in idem στο πλαίσιο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας στις ποινικές υποθέσεις, προσδιορίζοντας, ιδίως, την έννοια «ίδια πραγματικά περιστατικά», όπως αυτή χρησιμοποιείται στην ως άνω διάταξη.

Στην υπόθεση *Van Esbroeck* (απόφαση της 9ης Μαρτίου 2006, C-436/04, Συλλογή 2006, σ. I-2333), αφού προηγουμένως διευκρίνισε ότι η αρχή αυτή έχει εφαρμογή στην ποινική δίωξη που ασκείται εντός συμβαλλόμενου κράτους για πράξεις για τις οποίες ο ενδιαφερόμενος έχει καταδικαστεί σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος, ενώ η σύμβαση αυτή δεν είχε ακόμα τεθεί σε ισχύ στο κράτος αυτό κατά τον χρόνο απαγγελίας της καταδίκης, εφόσον ίσχυε στα εν λόγω συμβαλλόμενα κράτη κατά τον χρόνο της εκτιμήσεως των προϋποθέσεων εφαρμογής της αρχής non bis in idem από το δικαστήριο της δεύτερης δίκης, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 54 της συμβάσεως εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν έχει την έννοια ότι, αφενός, το κατάλληλο κριτήριο για την εφαρμογή του εν λόγω άρθρου είναι το κριτήριο της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, υπό την έννοια ενός συνόλου περιστατικών που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτηρισμού τους ή του προστατευομένου εννόμου συμφέροντος, και, αφετέρου, ότι οι αξιόποινες πράξεις που συνίστανται στην εξαγωγή και στην εισαγωγή των ίδιων ναρκωτικών και διώκονται σε διάφορα συμβαλλόμενα στη σύμβαση αυτή κράτη θεωρούνται κατ' αρχήν ως «ίδια πραγματικά περιστατικά» κατά την έννοια του άρθρου αυτού, ενώ η οριστική αξιολόγηση του ζητήματος αυτού απόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές.

Στην υπόθεση *Van Straaten* (απόφαση της 28ης Σεπτεμβρίου 2006, C-150/05, που δεν έχει δημοσιευθεί ακόμη στη Συλλογή), προκειμένου περί αναλόγου ζητήματος στο οποίο δόθηκε η ίδια απάντηση, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η αρχή non bis in idem έχει εφαρμογή σε απόφαση των δικαστικών αρχών ενός συμβαλλόμενου κράτους με την οποία ένας κατηγορούμενος απαλλάσσεται αμετακλήτως λόγω ανεπαρκών αποδείξεων.

⁽³⁹⁾ Σύμβαση εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν της 14ης Ιουνίου 1985 μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών της Οικονομικής Ένωσης Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας, σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα (ΕΕ 2000, L 239, σ. 19).